

Τα Καντιώτικα

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
Τεύχος 18^ο Αυγουστος 2012

Διανέμεται Δωρεάν

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Περιεχόμενα:

- **Εκδοτικά**
προλόγισμα της Συντακτικής Ομάδας .....
- **Το Καντσιώτικο γεφύρι, ή της Ζέρμας**
του Σπύρου Ι. Μαντά .....
- **Αρμολογούσα, αρμολόι, απ' το θόλο αποκάτω**
του Σπύρου Ι. Μαντά .....
- **Καντσιώτικο γεφύρι - Επισκευή του 1927**
του Θωμά Β. Ζιώγα .....
- **Στρατσιανίτες μαστόροι χτίζουν το γεφύρι**
Ράχη Μύλο στον Πρόδρομο Ευρυτανείας
της Φωτεινής Τσάνου - Ζαφείρη
και του Βασίλη Παπαγεωργίου .....
- **Η ξενιτειά**
του Νίκου Γ. Δημητρούλη .....
- **Τα λυπητερά μας τραγούδια**
του Θωμά Β. Ζιώγα .....
- **Τα ρολόγια ξυπνητήρια**
του Χρήστου Τσιγκούλη .....
- **Περί Φυλλιώς και "Πηρπηρούνας"**
του Γιάννη Κανναβού .....
- **"Κατσιώτης" εκ κώμης Μπλήζιανης**
του Γιώργου Γούσια .....
- **Τρεις ιστορίες, με χαμόγελο**
του Νικόλαου Δ. Καθάριου .....
- **Θησαυρός αδαπάνητος**
του Θωμά Α. Μουκούλη .....
- **Το ναυάγιο**
του Θωμά Β. Ζιώγα .....
- **Δωρεά του Κώστα Τζιμούλη**
στο Μουσείο Χιοναδιτών Ζωγράφων
του Γιώργου Κοτολούλη .....
- **Ένα ημερολόγιο φτιαγμένο με μεράκι**
του Γιώργου Κοτολούλη .....
- **Ανδρέας και Άννα Κουτσίνα**
Ευεργέτες της παιδείας, στη Λάρισα
του Θωμά Β. Ζιώγα .....
- **Απόκριες 2012 στην Δροσοπηγή**
του Κώστα Παπαδημητρίου .....
- **Τα γεωργικά εργαλεία του χωριού**
του Σταύρου Ζηκούλη .....
- **Περιστατικά του 1912,**
σχετικά με την απελευθέρωση
του Χαρίλαου Γ. Γκούτου .....
- **Το Κάντσικο & η μάχη της Πίνδου**
του Βασίλη Θ. Ζιώγα .....
- **Φωτοθήκη** .....
- **Νέα για τις δραστηριότητες**
της Αδελφότητάς μας .....

Εικόνα εξωφύλλου:

Ένα από τα θέματα της έκθεσης φωτογραφίας του Κώστα Τζιμούλη με τίτλο: **"Μνήμες σε Άσπρο - Μαύρο"** που θα εγκαινιαστεί στο Πνευματικό Συνεδριακό Κέντρο Δροσοπηγής, στις 9 Αυγούστου, ενώ η κανονική διάρκεια της έκθεσης θα είναι από τις 12 - 30 Αυγούστου του 2012.

Ανώνυμες επιστολές και κείμενα δεν δημοσιεύονται.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν σημαίνει ότι εκφράζουν και τις απόψεις του Δ.Σ. της Αδελφότητας ή της Συντακτικής Ομάδας.

Κείμενα και υλικό που έχουν σταλεί προς δημοσίευση και δεν συμπεριλαμβάνονται στο παρόν τεύχος λόγω περιορισμένου χώρου, το Δ.Σ. και η Σ.Ο. δεσμεύονται, μετά από αξιολόγησή τους, να τα δημοσιεύσουν σε ένα από τα επόμενα τεύχη μας.

ΕΚΔΟΤΙΚΑ

ια την πολύμορφη κρίση, που όλους μας αραίνει, έχουμε ξαναγράψει, αλλά δεν την εχνάμε, αφού ο καλός μας δάσκαλος Θωμάς Ιουκούλης φροντίζει να μας την θυμίσει σε ρόλο γό άρθρου του παρόντος τεύχους. Και ολύ καλά κάνει.

όγω συγκυρίας, δεν θα μπορούσε να είναι λλο το θέμα αυτού εδώ του μικρού κειμένου, αρά μόνον τα «θυρανοίξια», προς τον έξω όσμο και τους συμπατριώτες, του ιδρύματος **Συνεδριακό - Πνευματικό Κέντρο Δροσοπήγης** (ΣΠΚΔ), δηλ. το παλιό Σχολείο.

δημιουργία του ΣΠΚΔ είναι και πρέπει να εωρείται μεγάλη ευεργεσία για το χωριό μας χεδόν ευλογία θα λέγαμε. Διαχρονικά, ρέκτες νθρωποί, χωριανοί και φίλοι, μερίμνησαν για την υλική συγκρότησή του, τόσο κτηριοδομικά, όσο και υλικοτεχνικά. Αυτό έγινε κατορθωτό και επηρέασε τη συμβολή όλων των μελών και φίλων, μέσω της χρηματικής συνδρομής τους ή τις χορηγίες όλων. Το εξαίρετο έργο που προέκυψε, σαγματικό στολίδι για το χωριό και όχι μόνον, υμπληρώνεται ήδη με τη διαμόρφωση του χωριού και περιβάλλοντος χώρου και τα χετικά έργα πρασίνου.

κτός από την εκπληκτική υποδομή του, το ΠΚΔ, ως ίδρυμα, ευτύχισε να το διαχειρίζεται εσμικά η Αδελφότητά μας. Για να μακρομείνεσει ήταν απόλυτα αναγκαίο αυτό, διότι, όση χλή διάθεση και αν έχουν τα πρόσωπα ή οι θελοντές, πάντα θα έλθει η σειρά της κόπωγις. Συμβαίνει παντού και πάντα. Αντίθετα, η προσώπηση και λειτουργία του μέσα από την θεσμό, εν προκειμένω την Αδελφότητα, ωσδήδει προοπτική και διαχρονικότητα, αφού

θεσμοί είναι περισσότερο ανθεκτικοί στο χόνο και με επιτυχία συχνά αναθάλλουν, ανάγνωση με την ενεργητικότητα των μελών του εκάποτε Δ.Σ. Φωτεινό παράδειγμα γι' αυτό αποτελεί η δική μας Αδελφότητα, που αναγεννήθηκε ζεδόν εκ του μηδενός. Ευτυχώς! Έτσι, απο-

λαμβάνουμε σήμερα το προϊόν και το αποτέλεσμα της επιτυχημένης δράσης της.

Πέραν αυτών, το ΣΠΚΔ πρέπει να εκπληρώσει και τον σκοπό για τον οποίο ιδρύθηκε, δηλ. να λειτουργήσει ως πνευματικό ίδρυμα, τόσο της μικροκοινωνίας του χωριού μας, όσο και του ευρύτερου περίγυρου. Στις συναφείς δράσεις που προγραμματίζονται και θα τελούνται σ' αυτό όλοι έχουμε το μερτικό μας, είτε ως ακροατές και δέκτες πολιτισμικών και γνωστικών αγαθών, είτε ως πομποί και δημιουργοί πνευματικών ιδεών. Καθένας με ό,τι ξέρει και ό,τι μπορεί. Το επιτήδευμα και οι ιδεοληψίες δεν έχουν θέση και ούτε μπαίνουν στη ζυγαριά της πνευματικότητας. Ο κοινωνικός προβληματισμός, η οικονομική εξέλιξη, η προβολή του πολιτισμού και της παράδοσης, η επιστημονική και τεχνολογική γνώση, καθώς και η διαλεκτική των ιδεών που τα συνοδεύει, είναι θέματα που ενδιαφέρουν. Όλα, βέβαια, προς όφελος των ανθρώπων, των τωρινών και των επιγόνων.

Στο πλαίσιο αυτό διοργανώνεται τον Αύγουστο του τρέχοντος έτους: **α) Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο με τίτλο «Σεισμική Μηχανική και Δομική Διαρθρωτική Μηχανική»**, θέματα που σχετίζονται και με τις εμπειρικές τεχνικές δόμισης των δικών μας μαστόρων της πέτρας. Το συμπόσιο επιμελείται ο συγχωριανός μας Νίκος Αλ. Σίμος, και θα συμμετέχουν σ' αυτό επιστήμονες και ειδικοί από πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού, και **β) έκθεση φωτογραφίας του συγχωριανού μας εικαστικού καλλιτέχνη Κώστα Γ. Τζιμούλη**, με τίτλο **«Μνήμες σε Άσπρο - Μαύρο»** όπου καταγράφει πρόσωπα & δρόμενα της δεκαετίες '60 & '70.

Ολόψυχα ευχόμαστε κάθε επιτυχία. Και για να συμβεί αυτό απαιτείται φιλότιμη συμμετοχή. Κανείς να μην σταθεί ως αμέτοχος παρατηρητής. Είμαστε υποχρεωμένοι να επιτύχουμε και θα το κατοθρώσουμε, για να τιμήσουμε και να προβάλλουμε το καλό όνομα του χωριού μας.

Αξίζει τον κόπο.

Το Δ.Σ. και η Σ.Ο.

Το Καντσιώτικο γεφύρι, ή της Ζέρμας

του Σπύρου Ι. Μαντά¹

Το Καντσιώτικο γεφύρι, ή γεφύρι της Ζέρμας, βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Κάντσικο (Δροσοπηγή) και Ζέρμα (Πλαγιά), γεφυρώνοντας τον ποταμό Σαραντάπορο. Δίπλα του λειτουργούσε παλιά βακούφικος μύλος -του Φτελιάπου ανήκε στο κοντινό μοναστήρι της Παναγίας.

Είναι δίτοξο, με κύρια και βοηθητική καμάρα, μορφή που επιβλήθηκε από ριζιμιό βράχο μέσα στο ποτάμι. Η μεγάλη του καμάρα, προς τη δεξιά, τη Ζερματινή όχθη, ανοίγει 15.80 μ. και ανασηκώνεται απ' το νερό μέχρι 9.10 -αξιοσημείωτη της λεπτομέρεια: το δεύτερο στεφάνι θολιτών σβήνει πριν την κορυφή, δεν ολοκληρώνεται! Από την άλλη μεριά, την Καντσιώτικη, η βοηθητική καμάρα έχει αντίστοιχα άνοιγμα και ύψος 6.90 και 5.40 μ. Ακόμη στο μεσόβαθρο, για να αντιμετωπίζονται οι συχνές κατεβασίες που ανεβάζουν τη στάθμη του νερού, έχει ανοιχτεί ανακουφιστικό παράθυρο με ποδιά 1.90 μ. και ύψος 2.00 -κάτω του υπάρχει τριγωνικός πρόβολος γαντζωμένος στο βράχο. Να τονιστεί -το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της όλης κατασκευής- ότι και τα τρία τόξα είναι οξυκόρυφα -κατασκευασμένα με δύο κέντρα κύκλου-, σημάδι βέβαια παλαιότητας. Τέλος, ο διάδρομος διάβασης, ελαφρά καμπυλωτός και με ούγιες (πλατύσκαλα), φτάνει σε μήκος τα 36.00 μ., με ωφέλιμο πλάτος 1.95 -προστατεύουν στηθαία.

Για το πότε ακριβώς χτίστηκε τούτο το γεφύρι, τίποτα δεν μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά -δεν σώθηκαν γραπτά στοιχεία. Κάτι προσπαθεί να αρθρώσει, για το χορηγό, παράδοση που ακούγεται -σε παραλλαγές- στα δυο γειτονικά χωριά, αλλά δεν βοηθάει ουσιαστικά. Στη Ζέρμα, λένε, πως ...ήταν μια άκληρη Τουρκάλα

που πλήρωσε για να στηθεί το γιοφύρι² στο Κάντσικο, πως ...το δώρισε μια χήρα μπέιση στην Παναγιά για να σωθεί το άρρωστο παιδικής.³ Και βέβαια η αλήθεια, με λίγες πια πιθανότητες αποκάλυψης, ακόμη αναζητείται...

Πιο πειστικό -αλλά πάντα σαν υπόθεση- θείταν, αν υποστηριζόταν, λαμβανομένη υπόψη κι άλλων παρόμοιων περιπτώσεων, πως την κατασκευή είχε αναλάβει το πλούσιο για ιωνες μοναστήρι της Ζέρμας -κτίση 1618. Το γεφύρι παρείχε πρόσβαση σ' αυτό σε πολύ κόσμο.

Να σημειωθεί εδώ, πως, η συζήτηση για το έτος κατασκευής, τους μαστόρους και τη ονομασία του γεφυριού, πήρε υπερβολικές διαστάσεις στις μέρες μας, πυροδοτώντα μεταξύ Ζέρμας και Κάντσικου αδικαιολόγητη ένταση. Πιστεύω πως τούτο, πάνω στον ημιονικό δρόμο που οδηγούσε από την Ήπειρο στη Μακεδονία, άρα υπερτοπικής σημασίας, δε ανήκει σε χωριό, αλλά σε όλους. Για τον προσδιορισμό του λοιπόν -και μόνο- θα πρέπει να χρησιμοποιούνται τα ονόματα και των δύο διπλανών χωριών και όχι σαν ιδιοκτησία τους. Τούτες, οι ονομασίες, προκύπτουν άλλωστα από παλιές λαϊκές αναφορές - ένα τραγούδι και ένα παραμύθι...

*Μεσ' της Ζιέρμας το γιουφύρι και στη σκάλα 'ι το Κρυμμίνι
βγαίνουν κλέφτες μεσ' στο δρόμου, όλοι του
αρματωμένοι...⁴*

*...έτσ' περβατιούντας - περβατιούντας κι' στέσσερις έφτακαν στο ποτάμ' τ' ζέρμας οπκάτ'
απ' το μαναστήρ' εκεί κά' το Καντσιώτ'κο το
γιοφύρ'...⁵*

Αν ο χορηγός, οι μαστόροι και το έτος κατασκευής του γεφυριού παραμένουν -μάλλον για πάντα- άγνωστα, απεναντίας για κάποιες μετογενέστερες, μάλλον εκτεταμένες επισκευές,

² Ιωάννη Τσάγκα, Το γεφύρι της Ζέρμας στο Σαραντάπορο, περ. «Κόνιτσα», 25/1989, σελ. 39.

³ Θωμάς Ζιώγας, Η Δροσοπηγή και το γεφύρι της, περ. «Κόνιτσα», 21/1988, σελ. 242-243.

⁴ Από Δημοτικό τραγούδι (Δημ. Ν. Τσίγκαλος, Το Επταχώρι, Θεσσαλονίκη 1979, σελ. 165).

⁵ Από το παραμύθι «Η αλούπα που γίνεται καλόγριγια» (Χαράλ. Ρεμπέλη, Κονιτσιώτικα, Αθήναι 1953, σελ. 130).

ου, τα στοιχεία που διαθέτουμε είναι αρκετά αι αξιόπιστα. Αξίζει να αναφερθούν τρεις που ραγματοποιήθηκαν στο γύρισμα από 19ο σε 20ο αιώνα:

Ανάμεσα 1860-1870, με πρωτομάστορα το ιώγα Φρόντζο,⁶ θεραπεύονται σοβαρές για τη στατικότητα του γεφυριού ζημιές. Τα περισσότερα χρήματα τα πρόσφερε ο Κονιτσιώτης Ικόλαος Ζήσης αποσπώντας τα από τη Μονή Ελλάς.⁷

Στις αρχές του 20ου αιώνα, μαζί με την ανέρηση των δύο γεφυριών στην Τοπόλιτσα -στη Ιπούση και στο Πεκλάρι- ο Γεώργιος Καραϊνης χρηματοδοτεί και την επισκευή του γεφυριού στη Ζέρμα -μάλλον στα 1906.⁸

Τέλος, σοβαρή επισκευή -μύστρισμα, χτίσιμο τερυγίων και σηθαίων και αποκατάσταση εξιού ακρόβαθρου- γίνεται το 1927, με εργοάβο τον Καστανιανή Κωσταντή Δούκα και τιστάτη το Γιάννη Καραλή. Μεταξύ των πολών μαστόρων που πήραν τότε μέρος, αναφένται οι, επίσης Καστανιανίτες, Κώστας Γκόιος, Κυριάκος Μησιακούλης, Χρήστος Παπαρήστος, Νικόλας Καλησώρας, Κώστας Μησιακούλης, Δημοσθένης Μπίμπας⁹ και οι Καντσιώτες Μήτρος Παπαδημητρίου, Χρήστος Σίμος, ειδώσης Ζιώγας, Σπύρος Κοτσίνας, Γιώργης Σιούτης, Άγγελος Σούφλας. Είχε γραφτεί πως 1 χρήματα, 150.000 δρχ., τα είχε δώσει το οναστήρι της Ζέρμας,¹⁰ τελικά όμως ένα ύλλο της τότε κυβέρνησης (ΦΕΚ 240 Α' / 1927) ποκάλυψε πως τη δαπάνη της επισκευής -

Πληροφορία Κώστα Φρόντζου, πρώτου προέδρου της αιρείας Ηπειρωτικών Μελετών και απόγονου του Ζιώγα. Ε επιστολή του της 11ης Μαρτίου 1983).

Ιωάννου Λαμπρίδου, Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων, Μέρος Πρώτον, Εν Αθήναις 1880, σελ. 77.

Ηλία Δήμου, Ευεργέτες του χωριού μας, στο περ. «Κόνια», περίοδος Β, τχ. 18-19/1981, σελ. 253. Ο συγγραφέας θάφει κατασκευή, αλλά εννοεί επισκευή.

Τις πληροφορίες για τον εργολάβο, τον επιστάτη και τους αιλοίπους Καστανιανίτες μαστόρους, οφείλω στον τελευτό εξ αυτών Δημοσθένη Μπίμπα (σε επιστολή του το 1993). Μου επιβεβαίωσε αναφέροντας και τους συμπατριώτες του, ο Καντσιώτης Γιώργης Σιούτης σε συνομιλία που ήταν μαζί του Αύγουστο του 1994 -τα ονόματα των μαστόρων απ' το Κάντσικο ταυτίζονται με όσα είχαν αναφερθεί στο συλλογικό Δροσοπηγή, (1993), σελ 58 και 207.

Κατά πληροφορίες του Ζερματίνου Νίκ. Ζήνδρου (εν. 1886), που έδωσε στον Ιωάννη Τσάγκα (βλέπε «Κόνια» 25/ 1989, σελ. 40).

πράγματι 150.000 δρχ- είχε καλύψει το φρέσκο στην περιοχή Ελληνικό Δημόσιο.¹¹

11 «...περί εκτελέσεως των αναγκαίων εργασιών προς εξασφάλισην της απειλουμένης υπό καταστροφής γεφύρας Καντσικίου επί του ποταμού Σαρανταπόρου, προτάσει του Ημετέρου επί της Συγκοινωνίας Υπουργού, αποφασίζομεν και διατάσσομεν.

Εγκρίνομεν την εν τω προϋπολογισμών των εν των προκειμένων έργων αναγραφομένην δαπάνην εκ δραχ. εκατόν πεντήκοντα χιλιάδων (150.000).

Ο αυτός Υπουργός δημοσιεύσει και εκτελέσει το παρόν Διάταγμα.

Εν Αθήναις τη 24 Οκτωβρίου 1927

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Ο επί της Συγκοινωνίας Υπουργός
Ι. Μεταξάς»

Βλέπε, Θωμάς Β. Ζιώγας, Καντσιώτικο γεφύρι - Επισκευή του 1927, «Κόνια», 160 / Σεπτ. Οκτ. 2011, σελ. 329-332, που και αναδημοσιεύεται στο παρόν τεύχος.

Αρμολογούσα, αρμολόι, απ' το θόλο αποκάτω...

του Σπύρου Ι. Μαντά¹

Ο Γιώργης Σιούτης γεννήθηκε στη Δροσοπηγή, τότε Κάντσικο, στα 1903. Μαστοροχώρι απ' τα καλά της περιοχής το χωριό του, μάστορας καλός κι αυτός...

Τέλη της δεκαετίας του 1920 έγινε μεγάλη επισκευή στο κοντινό στο χωριό γεφύρι, κάτω στο Σαραντάπορο. Πήρε μέρος, σαν μαστορόπουλο τότε, και ο Γιώργης ο Σιούτης, που τα θυμήθηκε όλα και τα περιέγραψε Αύγουστο του 1994...

Αρχές του 1996, δυο χρόνια αργότερα δηλαδή, πέθανε...

«Δουλέψαμαν δεκαεφτά ημέρες εκειπέρα. Εγώ δούλεψα δεκαεφτά μέρες αποκάτω απ' το γιοφύρι. Αρμολογούσα, αρμολόι απ' το θόλο αποκάτω. Εκάναμαν δεκαεφτά ημέρες μαζί μ' έναν άλλον απ' τη Καστανιανή. Είχαμαν φτιάξει σκαλωσιά,

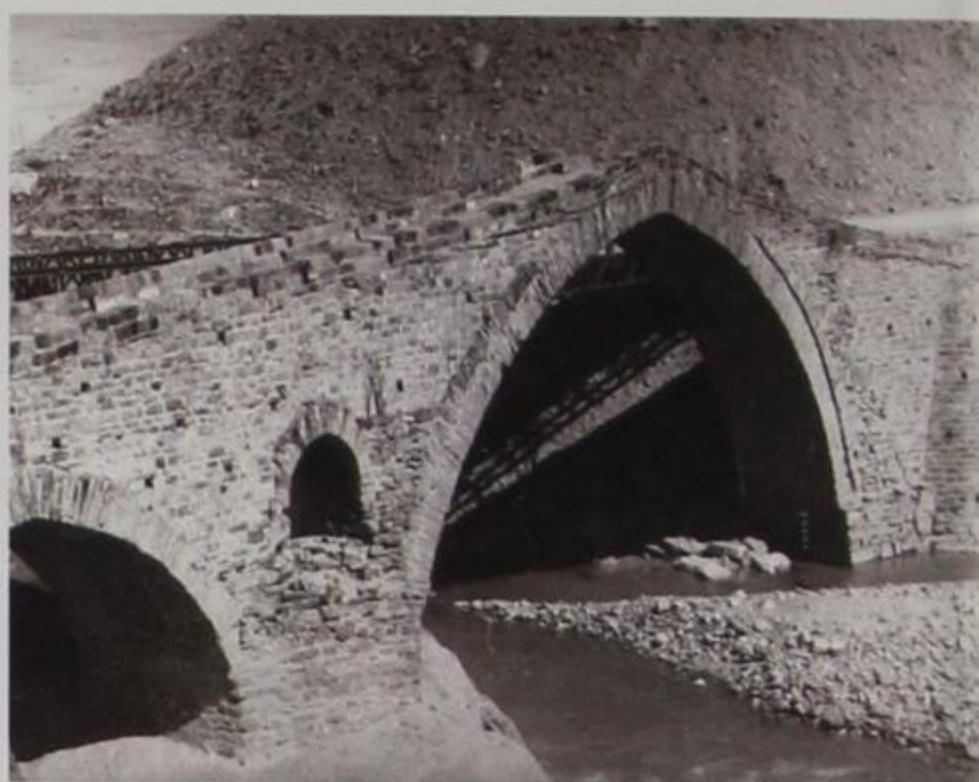
¹ Από το υπό έκδοση βιβλίο του «Μαστόροι και Γεφύρια της Πίνδου».

κρεβάτι αποκάτω, το είχαμαν δεμένο. Κι ένας μάστορας αποπάνω μάς κρεμούσε τη λάσπη.

Μαζί με το Μησιακούλη το Κώστα ήμουνα απ' τη Καστάνιανη. Εργολάβος ήτανε ο Δούκας ο Κώστας. Είχε κι επιστάτη το Γιάννη το Καραλή, val..! Ήμασταν δέκα, δεκαπέντε άτομα, πότε είκοσι, ανάλογα. Με τα ζώα κουβαλούσαμε τη πέτρα...

Το γιοφύρι, από τη πέρα μεριά, απ' τη Ζέρμα, το είχε φάει μέχρι κάτω, το είχε φάει το νερό κι έπεσε. Είχε φαγωθεί κάτω η βάση. Έτσι ήλθαν οι μαστόροι και δούλεψαν. Το γέμισαν. Έμπαιναν μέσα ως εδώ, μέσ' το νερό κι έβαζαν τη πέτρα. Φτιάξαμεν και το πτερύγιο. Εγώ αρμολόγησα και τα πεζούλια. Αυτή η επισκευή έγινε το.., θα σε γελάσω, το 1925, το 1926 ήτανε; τότε, εκείνα τα χρόνια...

Ήτανε ακόμα ο Σίμος ο Χρήστος, Παπαδημητρίου Μήτρος ήτανε, ο Ζιώγας ο Θεοδόσης, ο Σπύρος ο Κοτσίνας, εγώ, ο Σουφλας ο Άγγελος. Όλοι αυτοί από 'δω, απ' το χωριό, πεθαμένοι τώρα. Θυμάμαι ακόμα το Κώστα το Γκόσιο, απ' τη Καστάνιανη αυτός, όπως κι ο Δημοσθένης ο Μπίμπας, ο Κυριάκος ο Μησιακούλης που δουλεύαμεν μαζί αποκάτω απ' το θόλο, ο Καλησώρας ο Νίκος, βέβαια, καλός κι αυτός!

Με τα μουλάρια κουβαλούσαμε πέτρα, απ' δω, απ' το ρέμα τούτο 'δω, αποκάτω απ' τη ποτάμι, αλλά κι απ' το άλλο ρέμα, από κείνη τη μεριά. Κουβαλούσαν τα μουλάρια αράδια πέτρες...

Το γιοφύρι το λέγαμεν της Ζέρμας. Ναι, Ζέρμα το 'χε. Ε, καθένας το 'λεγε..., να εμείς τη λέγαμεν Καντσιώτικο, αυτοί της Ζέρμας. Κατέλαβες τώρα...

Τώρα εγώ είμαι 91 χρονών. Ήμουνα μάστορα πολλά χρόνια, εμπειροτέχνης. Έφτιαξα δυστρεις εκκλησιές, πολλά σπίτια, στο γιοφύρι κάτω δούλεψα.

Μια εκκλησία έφτιαξα στο Κοτέλτσι. Λέγοντα έτσι ένα χωριό εδώ στη Μακεδονία· άνευ μηχανικό και άνευ εργολάβο! Ήμουνα εγώ, εμπειροτέχνης, μονάχος μου. Μία ακόμα φτιάξαμε στη Φλώρινα, συνέταιροι, παρέα, σ' ένα χωριό στην άκρα στα σύνορα, Νίκη λέγονταν το χωριό. Μία ακόμα εκκλησία φτιάξαμεν κάτω κοντά στο Μουζάκι...

Το χωριό εδώ είχε όλο μαστόρους. Όλοι μαστόροι ήτανε, οικοδόμοι. Φεύγαμεν από 'δε του Αϊ-Δημήτρη. Πηγαίναμεν Θεσσαλία, στη Μακεδονία, πέρα στου Μαρμαρά, πέρα στη Θεσσαλονίκη. Ανάλογα, παρέα-παρέα, μαζευόμενοι μασταν δυο, πέντε άτομα, δέκα και γυρίζαμε χωριό-χωριό. Άλλα δε κάναμεν τίποτα. Ίσα-ίσα τα ζώα, τα κριθάρια, τα χορτάρια. Μεροκάματε παίρναμεν κανά τριάντα δραχμές, αλλά ξεχει μάζαμεν...»!

Περιγραφή - Γιώργης Σιούτης

Γιώργος Σιούτης (1903 - 1996)

Καντσιώτικο γεφύρι – Επισκευή του 1927

του Θωμά Β. Ζιώγα

Από τις ομολογίες των πατέρων και των πάπιων μας γνωρίζουμε ότι το έτος 1927 έγινε ιενική συντήρηση/επισκευή του Καντσιώτικου γεφυριού. Αυτή ήταν αναγκαία και επιτακτική, διότι είχαν καταρρεύσει οι δυο πτερυγότοιχοι στη γαιώδη όχθη της έρμας, οι οποίοι, συνεχόμενοι με το εκεί βάθρο, διαμόρφωναν και πήριζαν την πρόσβαση/προσπέλαση προς την τοξωτή γέφυρα. Υπήρχε κίνδυνος το νερό να υποσκάψει την όχθη και να την συμπαρατύρει, οπότε το εκεί βάθρο θεμελίωσης του ιεγάλο τόξου δε θα ήταν ασφαλές. Ακόμη, όγκω της μακροχρόνιας ασυντηρησίας των ιθοδομών και των τοξολίθων, είχαν εξαφανιστεί ολικώς οι αρμολογήσεις των λίθων, με ιπτέλεσμα αυτοί να ξεσφίξουν και να παρουσιαστούν ρωγμές στα τόξα. Άλλα και τα στηλιαία προστασίας (αρκάδες) είχαν αποξηλωθεί. Το παμφθόρος χρόνος δεν χαρίζεται σε κανέναν, ούτε και στα πιο καλοκτισμένα δημιουργήματα. Η γέφυρα βρίσκονταν στα πρόθυρα ατάρευσης και δεν ήταν πλέον προσπελάσιη από τους ανθρώπους, πόσο μάλλον από τα ψυρτηγά ζώα.

Σε εργασίες που έπρεπε να εκτελεστούν για την αποκατάσταση της γέφυρας ήσαν πολλές, ύσκολες και απαιτούσαν πολλά μεροκάματα αι πολύ περισσότερα χρήματα. Κανείς δεν πορούσε να τα διαθέσει. Εκείνη την εποχή, η οινότητα Καντσίκου, με τη χρηματοδότηση αν ήταν η Αμερική παιδιών της, ξανάφτιαχνε τα ασικά έργα υποδομής του χωριού. Το νέο χολείο με ταυτόχρονη μεταφορά και κατατίκευση του νεκροταφείου εκτός οικισμού, η μιαμόρφωση της πλατείας με την συνακόλουθη κατεδάφιση του παλιού σχολείου, ο σχεδιαϊμός για την ανέγερση της νέας κεντρικής κκλησίας στην πλατεία με σύγχρονη καθαίρεση της παλαιάς, ήσαν έργα που απορροφούσαν όλους τους πόρους. Δεν περίσσευε ούτε ια δραχμή. Κατέφυγε, μάλιστα, στην εθελοτική εργασία, για να ανταποκριθεί στις δαπά-

νες αυτών των νέων έργων, η οποία αφειδώς προσφέρθηκε από τους τεχνίτες χωριανούς. Δεν υπήρχε καμιά δυνατότητα να ξοδευτούν πρόσθετα χρήματα και για τη συντήρηση της γέφυρας. Η άμετρη και διάχυτη φτώχεια της εποχής δεν ευνοούσε τις όποιες χορηγίες, ατόμων ή ιδρυμάτων, τα οποία επίσης μαστίζονταν από την ένδεια. Γι' αυτό, οι προεστοί ζήτησαν από τις κρατικές αρχές (νομαρχία Ιωαννίνων) να επιληφθούν του έργου της συντήρησης της γέφυρας, όπερ, παραδόξως, και εγένετο.

Θα φανεί παράξενο, με τα τωρινά δεδομένα και την αντίληψη που έχουμε για τον νωθρό κρατικό μηχανισμό, ότι οι Υπηρεσίες του, τότε το 1927, ενήργησαν σωστά και επιτυχέστατα, παρόλο που το «Ελληνικό», όπως έλεγαν οι παλιότεροι ντόπιοι, ήταν ακόμη φρέσκο στα μέρη μας. Μόλις 15 χρόνια είχαν περάσει από την ένταξη της περιοχής στο «Ελληνικό» και είχαν στο μεταξύ μεσολαβήσει πολυαίμακτοι πόλεμοι και φοβερές καταστροφές. Περίπου ενάμισυ εκατομμύριο Μικρασιάτες πρόσφυγες είχε να περιθάλψει και να εντάξει στους κόλπους της η μικρή και πάμπτωχη Ελλάδα. Όλοι ήσαν άποροι και επιζητούσαν την κρατική αρωγή. Η οικονομία βρίσκονταν σε τραγική κατάσταση και σε λίγο, το 1929, ξέσπασε και η παγκόσμια οικονομική κρίση. (Για όσους συνειρμικά κάνουν συγκρίσεις, αναφέρω ότι, ακόμη και τηρουμένων των αναλογιών, τα πράγματα ήσαν πολύ χειρότερα τότε απ' ότι στη σημερινή κρίση). Παρόλα αυτά, η τότε κρατική διοίκηση, μέσω της νομαρχίας Ιωαννίνων, αντιλήφθηκε τον κίνδυνο για το θαυμαστό αυτό τέχνημα παραδοσιακής γεφυροποιίας και επιλαμβάνεται του έργου [σύνταξη μελέτης και προϋπολογισμού, εξασφάλιση της χρηματοδότησης, ανάθεση και εκτέλεση του έργου], προς αποφυγή μείζονος, μη αναστρέψιμης βλάβης.

Τα παραπάνω ακράδαντα στηρίζει, εκτός από τις προφορικές ομολογίες των γερόντων της προηγούμενης γενεάς που εργάστηκαν τότε στη γέφυρα, το παρακάτω έγγραφο [φύλλο της εφημερίδας της κυβερνήσεως με αριθ. ΦΕΚ 240 Α'/1927], το οποίο βρήκε ο εκλεκτός συμπατριώτης Παναγιώτης Δήσιος, από το χωριό Πλάβαλη (Αγία Βαρβάρα), συνταξιούχος τραπεζικός πλέον, αλλά επίμονος ερευνητής αρχείων και συλλέκτης στοιχείων για την επαρχία Κόνιτσας και τα Μαστοροχώρια της. Σ' αυτό, το υπ' αριθ. (11) θέμα αναφέρεται

στην γέφυρα «Καντσικίου» επί του ποταμού Σαρανταπόρου. Το ακριβές κείμενο αυτού του Προεδρικού Διατάγματος (Π.Δ.) είναι το κάτωθι:

(11)

Περί εγκρίσεως εκτελέσεως των αναγκαίων εργασιών προς εξασφάλισιν της απειλουμένης υπό καταστροφής γεφύρας Καντσικίου επί του ποταμού Σαρανταπόρου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Έχοντες υπόψη τον νόμον 467, ως και την υπ' αριθ. 9 της 1 Οκτωβρίου ε.ε. πράξιν του Υπουργικού Συμβουλίου περί εκτελέσεως των αναγκαίων εργασιών προς εξασφάλισιν της απειλουμένης υπό καταστροφής γεφύρας Καντσικίου επί του ποταμού Σαρανταπόρου, προτάσει του Ημετέρου επί της Συγκοινωνίας Υπουργού, αποφασίζομεν και διατάσσομεν·

Εγκρίνομεν την εν τω προϋπολογισμώ των εν προκειμένω έργων αναγραφομένην δαπάνην εκ δραχ. εκατόν πεντήκοντα χιλιάδων (150.000).

Ο αυτός Υπουργός δημοσιεύσει και εκτελέσει το παρόν Διάταγμα.

Εν Αθήναις τη 24 Οκτωβρίου 1927
Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας
ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ

Ο επί της Συγκοινωνίας Υπουργός
I. Μεταξάς

Από το κείμενο αυτού του Π.Δ. προκύπτει ότι δαπάνη των προς εκτέλεση εργασιών για την εξασφάλιση της απειλουμένης με καταστροφή γεφύρας ήταν, κατά τον προϋπολογισμό της Υπηρεσίας, 150.000 δρχ. Το ποσό αυτό είναι πολύ μεγάλο για την εποχή του, πράγμα που δηλώνει ότι οι προς αποκατάσταση βλάβες στο γεφύρι ήσαν εκτεταμένες.

Γνωρίζουμε, από μαρτυρίες αλλά και από γραφές¹, ότι η εκτέλεση των εργασιών αποκατάστασης της γεφύρας έγινε το έτος 1927 και σχετική εργολαβία εκτελέστηκε από τον εμπεροτεχνίτη/εργολάβο Δούκα (Ιωάννη; ;), Καστονιανίτη την καταγωγή. Με δεδομένο ότι νόμος για την εκτέλεση των δημοσίων έργων πρωτοψηφίστηκε το 1932, υποθέτω ότι είτε θέγινε απευθείας ανάθεση στον εργολάβο αφού ήταν και συντοπίτης, πρακτική που εφαρμόζονταν μέχρι τότε, είτε θα είχε πάρει το έργο υπεργολαβικώς από κάποιον ανάδοχο μηχανικό/εργολάβο των Ιωαννίνων, λόγω του μεγάλου προϋπολογισμού του έργου. Το δεύτερο είναι και το πιθανότερο.

Πλειάδα μαστόρων από το Κάντσικο εργάστηκε στην υλοποίηση του έργου, και είναι γνωστά τα ονόματα¹ των περισσότερων. Μέχρι τώρα δεν αναφέρθηκαν ονόματα μαστόρων από άλλα χωριά που δούλεψαν τότε στο γεφύρι.

1. «Κάντσικο – Δροσοπηγή, συγγραφή για ένα μαστοροχρή της Ηπείρου», Αθήνα 1993, σελ. 207.

ι, ή τουλάχιστον εγώ δε γνωρίζω. Ήταν επόμενο να τους προτιμήσει ο εργολάβος, γιατί αι καλοί πετράδες ήσαν και κοντά ήταν το ωριό τους, όπου μπορούσαν να εξυπηρετούνται βιοτικές ανάγκες τους (ύπνος, φαγητό, λπ.). Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990 ούσε ο μάστορας Γιώργος Σιούτης (Καζάνης), που μολογούσε ότι τότε ήταν νιόβγαλτος μάστορας και μύστριζε (αρμολογούσε), μετέπειτα κρεμασμένος σε μεγάλο ύψος από μια ριχιά, τις κάτω επιφάνειες των τόξων, μαζί με τον συγχωριανό του Αγγελή Σούφλα.

Ια το θέμα της γενικής επισκευής της γέφυρας κατά το έτος 1927, ο Ιωάννης Β. Τσάγκας, πότε η Ζέρμα, στο βιβλίο του «Κονιτσιώτικα – Ζερματινά», Αθήνα 2004, τόμος Α', σελ. 144, επειταξύ άλλων επαινετικών για το μοναστήρι της Ζέρμας και επικριτικών για τους Καντιώτες που κόπτονται για το γεφύρι, γράφει² επί έξι για το μοναστήρι:

.....Είχε οικονομικούς πόρους και δέχονταν, ξειτίας της πνευματικής επιρροής και της κκλησιαστικής δράσης, αγαθοεργίες για εγάλα έργα, όπως η διάνοιξη δρόμων και η πισκευή του γεφυριού της Ζέρμας. Έτσι το 802 η από τη Βούρμπιανη Γεράκω Γ. Κατσίκω φησε 500 γρόσια για τη διάνοιξη του δρόμου πά το χωριό Ζέρμα μέχρι Μπουρμπουτσόκο Επταχώρι (Βλ. Ι. Λαμπρίδη, Α' Ηπειρωτικά γαθοεργήματα και άλλα 1870, σ. 190). Η ελευταία δε επισκευή του γεφυριού Ζέρμας έγινεται το 1927 από τον Καστανιανίτη Ιωάννικα, πρωτομάστορα, με χρηματοδότηση πά το Μοναστήρι. Στοίχησε τότε 150.000 ρχ., χρήματα πολλά για κείνη την εποχή. Μαρτυρία Κ. Μήτση κτίστη και πετρά Ζερματινού εν ζωή».

Πά τα στοιχεία και έγγραφα που παραπάνω αραθέτω προκύπτει ότι αυτό δεν είναι εξ ολολήρου αληθές, τουλάχιστον ως προς τον ορέα που χρηματοδότησε και επέβλεψε το γράμμα. Και δεν μπορούσε να είναι το μοναστήρι της Ζέρμας ο χρηματοδότης, γιατί τότε, την

εποχή του μεσοπολέμου, χειμάζονταν και αυτό, όπως και η λοιπή κοινωνία, από εσχάτη ένδεια κάθε είδους, τόσο που ούτε τα καταρρέοντα οικήματά του δεν μπορούσε να συντηρήσει. Την οικτρή δομική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει περιγράφει³ ο Βουρμπιανίτης δάσκαλος Χαράλαμπος Ν. Ρεμπέλης, που το επισκέφτηκε τότε. Όπως γράφει, από τα 25 ανώγεια κελλιά, μόνο 4 ή 5 ήσαν σχετικώς καλά και κατοικήσιμα, όλα τα άλλα ήταν ετοιμόρροπα, ενώ ο τελευταίος ηγούμενος, αρχιμανδρίτης Διονύσιος Παπαδάτος, ήλθε το 1910 και αποχώρησε το 1913.

Ας γίνει, λοιπόν, η σχετική διόρθωση για την αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας και μόνον, αλλά και να αποδοθεί ένας μικρός έπαινος στο συνήθως ράθυμο και γραφειοκρατικό ελληνικό κράτος, το οποίο κάτι έκανε και για τον τόπο μας, όταν μπορούσε και ενεργούσε, ξυπνώντας από τον μακάριο λήθαργό του.

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2011

Με βιβλιογραφική βάση αυτή τη γραφή, η εσφαλμένη ληροφορία ανακυκλώνεται και από τους Αργ. Πετρονώτη – Ασ. Παπαγεωργίου στο βιβλίο «Μαστόροι – Χτίστες, από τη Μαστοροχώρια της Κόνιτσας», τομ. Α', Ιωάννινα 2008, σελ. 58, 68.

«Η ιερά μονή Ζέρμας», Χαρ. Ν. Ρεμπέλη, Ηπειρωτικά Χρονικά, τεύχος Α'/Β', Ιωάννινα 1930, σελ. 22, 29.

(εικ.1) Το γεφύρι Ράχη Μύλο στον Πρόδρομο (πριν Κόπραινα) Ευρυτανίας.
Βόρεια του οικισμού, στο μονοπάτι για το μύλο «χαμηλά στο λάκκο»
(όψη από ανάτη). Φωτ. Σπύρου Μαντά, 2011.

Στρατσιανίτες μαστόροι χτίζουν το γεφύρι Ράχη Μύλο στον Πρόδρομο (πριν Κόπραινα) Ευρυτανίας

της Φωτεινής Τσάνου-Ζαφείρη
και Βασίλη Παπαγεωργίου

Ευχαριστούμε ολόψυχα για τις πολύτιμες πληροφορίες τους Στρατσιανίτες μαστόρους Θεόδωρο Ρήγα (1925) και Σπύρο Πορφυρίου (1922).

Σημαντική βοήθεια είχαμε και γι' αυτό τους ευχαριστούμε θερμά από τους φίλους της Κόπραινας Νικόλαο Καραδημήτρη (1937) και Νικόλαο Σουλτάτο (1933) και τους Πυρσογιαννίτες Βασίλη Ζαφείρη και Θύμιο Περώνη.

Οι συζητήσεις που είχαμε δημοσιεύονται χωρίς καμία παρέμβαση, κρατώντας έτσι όλα τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του προφορικού λόγου.

Φωτογραφίες: Φανή Σαρρή, Σπύρος Μαντάς,
Βασίλης Ζαφείρης, Θύμιος Περώνης

Οι παλιές φωτογραφίες είναι από τα αρχεία του Θεόδωρου Ρήγα και του Σπύρου Πορφυρίου.

Το γεφύρι Ράχη Μύλο (εικ.1) βρίσκεται στο χωριό Πρόδρομος (πριν Κόπραινα) Ευρυτανίας. Από το μοναστήρι του Προυσσού παίρνεις το δρόμο για τα χωριά Τόρνο και Καστανιά και συνεχίζεις ένα δύσκολο και γεμάτο στροφές χωματόδρομο για να φτάσεις στον Πρόδρομο.

Οι πέντε οικισμοί που αποτελούν το χωριό είναι ο Σταυρός, ο Αγιάννης, το Παλιοκλήσι, Ράχη Μύλο και ο Γρανάς. Μέχρι τον εμφύλιο η κτηνοτροφία και η γεωργία ήταν η κύρια απασχόληση των κατοίκων. Το χειμώνα κατέβαζαν τα κοπάδια τους στα χειμαδιά κοντά στο Αιτωλικό, Χρυσοβέργι, Κλεισορρέματα. Έκαναν πάνω από 12 ώρες ταξίδι με τα πόδια από τον Πρόδρομο μέχρι το Θέρμο και τον κάμπο του Αγρινίου. Το ίδιο δρομολόγιο έκαναν και τα γειτονικά χωριά Δομνίστα, Σκοπιά (πριν Τσιγλίστα), Καστανούλα και Κρίκελλο.

Το δυσκολότερο σημείο της διαδρομής ήταν το πέρασμα της ρεματιάς εκεί που χτίστηκε το 1940 το γεφύρι Ράχη Μύλο.

Μέχρι εκείνη την εποχή όλες οι προσπάθειες που είχαν γίνει για τη γεφύρωση της ρεματιάς, με απλές ή σύνθετες κατασκευές από ξύλο είχαν αποτύχει.

Ο παλιός αγροφύλακας του Πρόδρομου, Νικόλαος Ανδρ. Καραδημήτρης (1937), μας διηγήθηκε στις

15-09-2011: «Πέρασε το 1938 από το χωριό μας ο βουλευτής Νικολίτσας από το Θέρμο. Το χωριό είχε μεγάλες ανάγκες. Οι βασικότερες ήταν το σχολείο και το γεφύρι. Τότε κουμάντο στον Πρόδρομο έκαναν ο Γιώργος Αντωνόπουλος, ο Ιωάννης Ζαχαρόπουλος και ο Νικόλαος Καραδημήτρης. Πίεσαν την κατάσταση και ο Νικολίτσας έδωσε εντολή να γίνουν και τα δύο έργα. Πρώτα ξεκίνησε το σχολείο και μαζί σε λίγο και το γεφύρι. Οι μαστόροι ήταν από την Ήπειρο, καλοί άνθρωποι, εξαιρετικοί τεχνίτες».

Στο γεφύρι Ράχη Μύλο δούλεψαν οι παρακάτω Στρατσιανίτες μαστόροι και πελεκάνοι: Ο Δημήτριος Κωστ. Ρήγας (1895-1990) (εικ.2), ο πρωτομάστορας του έργου, με τα παιδιά του Βασίλη (1921-2004) και Θόδωρα (1925), ο πρωτοξάδερφός του Παναγιώτης Πετρ. Ρήγας (1898-1985), ο Χαρίλαος Μιχ. Πορφυρίου (1891-1966) (εικ.3) με τα παιδιά του Σπύρο (1922) και Νικόλαο (1924). Είχαν και δύο αδέρφια εργάτες τους Χονδρογιανναίους από ένα χωριό κοντά στην Κλεισούρα.

(εικ.6) Το δεξιό βάθρο της γέφυρας Ράχη Μύλο.
Φωτ. Θύμιου Περώνη, 15-9-2011.

Βλέπουμε ότι και στα δύο βάθρα (ποδαρικά) το χτίσιμο είναι ισόδομο (αράδα). Τα αγκωνάρια και τα παράγκωνα είναι ισόπαχα και καλά δουλεμένα μέχρι τις σκαλότρυπες (δοκοθήκες). Στη συνέχεια παρατηρούμε στο εσωρράχιο της γέφυρας το ισόδομο χτίσιμο πάνω από τις τρεις σκαλότρυπες δεν είναι τόσο φροντισμένο (εικ.5 και 6).

Το δεξί ποδαρικό (βάθρο) ως προς τον ρουν της ρεματιάς είναι ψηλότερα θεμελιωμένο στο βράχο της όχθης από τη βάση του μετρήσαμε και το άνοιγμα του τόξου. Το αριστερό ποδαρικό είναι χαμηλότερα θεμελιωμένο κοντά στην κοίτη και δέχτηκε μεγάλες πιέσεις. «Το 1973 – συνεχίζει ο Νικόλαος Καραδημήτρης – το Γενάρη μήνα έκανε μια γερή κατεβασιά και έβγαλε τα αγκωνάρια. Ήταν επί προεδρίας του Θανάση Μπακατσιά. Ο ίδιος το καλούπωσε με τους εργάτες και έριξε τα ιμέντο (βλέπε εικ.5)».

Ο Στρατσιανίτης μάστορας Θόδωρας Δημητρ. Ρήγας (εικ.7) είναι ο πολύτιμος πληροφορητής μας. Χωρίς το μαστρό – Θόδωρα η ιστορία κατασκευής της γέφυρας Ράχη Μύλο θα είχε για πάντα χαθεί.

«Ο πατέρας μου Δημήτριος Ρήγας ήταν πελεκάνος και πρωτομάστορας και μαζί με τον Βασίλη (1883-) τον αδελφό του είχαν μπουλούκι με έδρα τα Κλεισορρέματα. Είχαν και

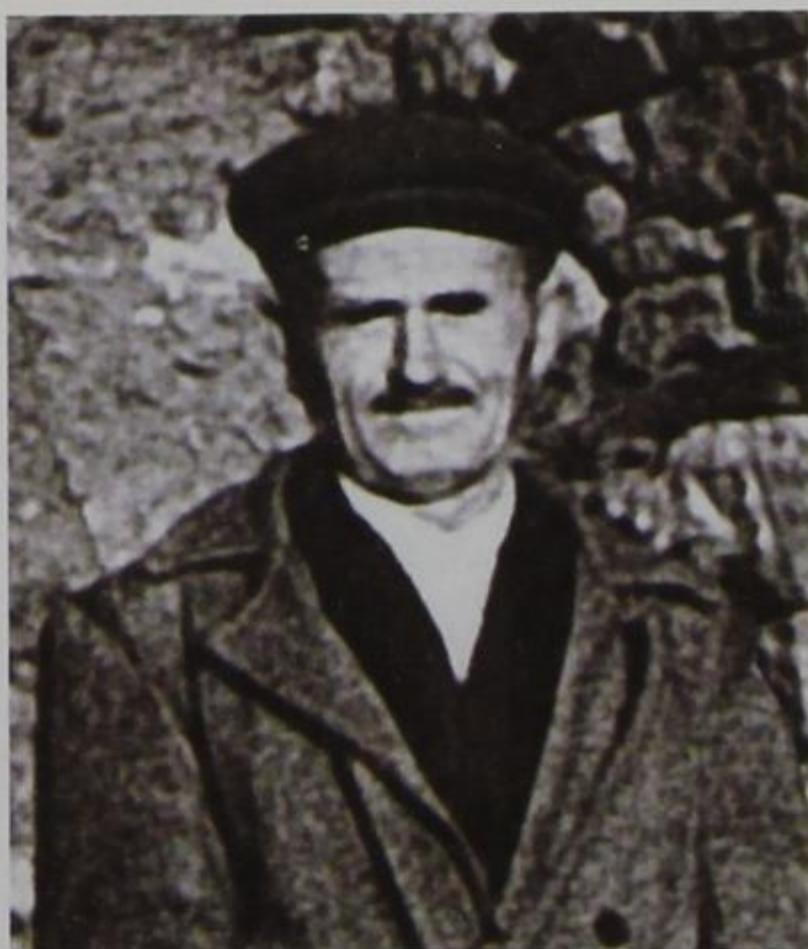
δικά τους ζώα και κάρα για να κουβαλάν τα υλικά. Από παλιά η Αιτωλοακαρνανία ήταν επικράτεια της Στράτσιανης. Εκεί ήμασταν εμείς πρώτοι. Δούλεψαν στην Αγία Λαύρα, στο Μοναστήρι στον Προυσσό, στο οποίο έστελνε χρήματα ο πατέρας μου μέχρι το θάνατό του. Έκαναν γεφύρια, τοιχοποιίες στην Κλεισούρα και το γυμνάσιο στο Κεφαλόβρυσο Μεσολογγίου.

Όταν ακούστηκε το μπαμ του πολέμου το 1940 ήμασταν στην Κόπραινα Καρπενησίου. Φκιάχναμαν το σχολείο και τη μεγάλη πέτρινη γέφυρα. Πρώτα ξεκινήσαμε το σχολείο. Τη δουλειά την είχαμαν αποκοπή. Μαγειρεύαμαν και μόνοι μας, σαν παρέα, μας έφερνε και το χωριό, ό,τι είχαν οι άνθρωποι. Ο μπάρμπας μου ο Παναγιώτης Ρήγας έβαλε φουρνέλα για να διαμορφώσει τις βάσεις, τα θεμέλια πάνω στο βράχο. Μαζί με τον πατέρα μου έκαναν και τη σκαλωσιά, το ξυλότυπο που λένε, για το τόξο της γέφυρας. Τα ξύλα τα φέρναν οι χωριανοί και τον ασβέστη σε σκόνη και τον λιώναμαν εκεί κοντά στο γεφύρι.

Μας βρήκε η κήρυξη του πολέμου το 1940 εκεί στο κλείσιμο του τόξου. Μόλις που προλάβαμε να βάλουμε το κλειδί. Τα παρατήσαμε εκεί όλα τα εργαλεία, χάσαμε και όλα τα λεφτά και φύγαμαν για το Αγρίνιο. Δεν θυμάμαι αν είχαμε πάρει μια μικρή προκαταβολή μόνο. Είχε ένα άσχημο καιρό, όλο έβρεχε ασταμάτητα.

Το μιαλό μας ήταν να γυρίσουμε στο χωριό. Τότε μας βρήκε το κακό. Σκοτώθηκε η μάνα μου από τους βομβαρδισμούς της Στράτσιανης. Είχαν καταλάβει οι Ιταλοί το χωριό και είχαν επιτάξει το σχολείο.

Ο βομβαρδισμός της Στράτσιανης έγινε στις 11 Νοεμβρίου του 1940 από ελληνικά και συμμαχικά αεροπλάνα. Η πρώτη βόμβα έπεσε στο σπίτι του – Τζουρτζούκα – Λάμπρου δίπλα στο σχολείο που ήταν το μαγειρείο των Ιταλών. Εκεί σκοτώθηκε ο μάστορας Ζώης Ταμπάκης τον οποίο είχαν επιτάξει οι Ιταλοί ως μάγειρα. Σκοτώθηκε η μακαρίτισσα η μάνα μ', ήταν δεν ήταν 35 χρονών. Γλίτωσε από θαύμα ο αδερφός μου ο Σπύρος πίσω από ένα τοίχο που τον προστάτεψε. Είχαμε νεκρούς τον Γιάννη τον Κέκο και ένα εγγόνι του, παιδί του Σπύρου Οικονόμου που ήταν 6-7 χρονών, τη Γιώκω – Περίκλαινα – Οικονόμου, τη γυναίκα ενός γελαδάρη που ήταν ξένος στο χωριό. Σκοτώθηκαν και τρεις Ιταλοί στρατιώτες που τους έθαψαν ξεχωριστά».

(εικ.2) Ο Στρατσιανίτης πρωτομάστορας Δημήτριος Κωστ. Ρήγας (1895-1990) το 1950 στη Στράτσιανη (σήμερα Πύργος) Κονίτσης.

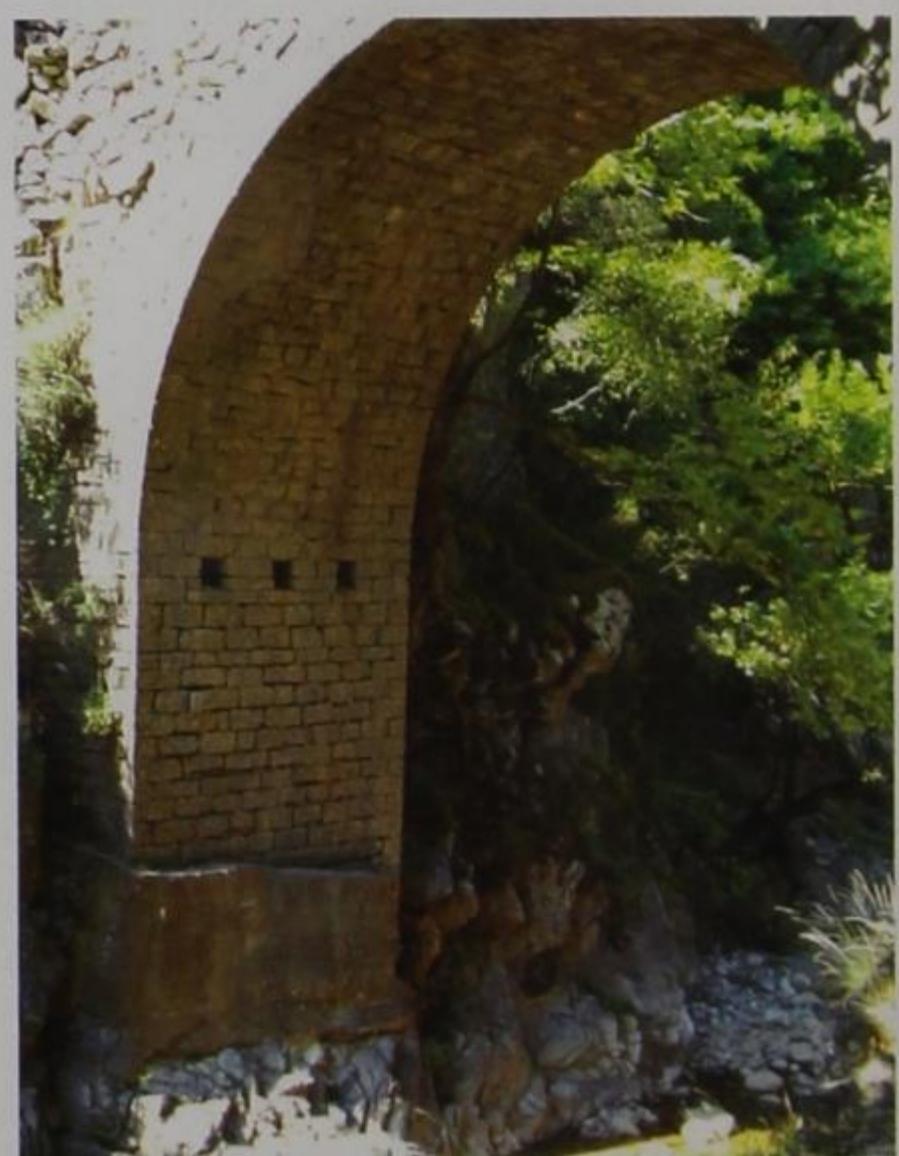
Το γεφύρι χτίστηκε στο στένωμα της ρεματιάς σε επιβλητικό τοπίο με κοφτά βράχια και πνιγμένο στα πλατάνια. Αποτελείται από ένα τόξο ανοίγματος 7 μ. Το ύψος του φτάνει τα 9 μ. περίπου, μετρημένο από το «κλειδί» έως την κοίτη της ρεματιάς. Το ύψος από το κατάστρωμα κυκλοφορίας είναι 9,60 μ. (η στάθμη του νερού στις 10-6-2011). Το πλάτος της ράχης (καταστρώματος) είναι 2,95 μ. (εικ. 4).

(εικ.4) Το γεφύρι Ράχη Μύλο στον Πρόδρομο Ευρυτανίς (όψη από κατάντη). Φωτ. Σπύρου Μαντά, 2011.

(εικ.3) Ο Στρατσιανίτης μάστορας και πελεκάνος Χαράλαος Μιχ. Πορφυρίου (1891-1966).

(εικ.5) Το αριστερό βάθρο της γέφυρας Ράχη Μύλο. Φωτ. Θύμιου Περώνη, 15-9-2011.

(εικ.9) Το Δημοτικό Σχολείο Προδρόμου Ευρυτανίας. Φωτ. Φανής Σαρρή, 10-6-2011.

απλήρωτοι. Πάει χαμένος ο κόπος και η δουλειάς στο γεφύρι».

Η τελευταία μαρτυρία για το γεφύρι Ράχη Μύλο έρχεται με τη διήγηση του Νίκου Σουλτάτου (1933) στις 10 Ιουνίου 2011 στον Πρόδρομο.

Τρόθυμος και ακούραστος μας κατέβασε στη σεματιά λίγο πριν νυχτώσει για να δούμε το γεφύρι. Στην αυλή του σπιτιού του μας κέρασε τσίπουρα και μας έδειξε το λοστό και τη βαριά, τα εργαλεία που εγκατέλειψαν φεύγοντας οι μαστόροι. Παληκάρι 16 χρονών θυμάται με συγκίνηση τη χαρά και την ελπίδα που έδωσε στο χωριό του η κατασκευή της γέφυρας.

«Πρώτα ξεκίνησε το φκιάξιμο του σχολείου (εικ.9) και ύστερα το γεφύρι. Το χωριό είχε τότε 60 παιδιά περίπου που πήγαιναν σχολείο. Όλοι οι χωριανοί κουβαλούσαμε την πέτρα για το σχολείο με πλάτη και ζώα. Πέτρα βγάζαμε δίπλα απ' το νταμάρι της Τσιόκας. Ο πόλεμος το βρήκε στη σκεπή. Είχαν χτιστεί οι τοιχοποιίες και έμεινε ξεσκέπαστο για καιρό.

Οι μαστόροι για ένα διάστημα δούλευαν και στο σχολείο και στο γεφύρι. Κοιμούνταν στο καλύβι του Δημήτρη Σουλτάτου, 150 μέτρα δίπλα από το γεφύρι. Δύσκολα χρόνια, τους τάιζε το χωριό, μαγείρευαν και μοναχοί τους. Η θεία μου η Βασιλική Σουλτάτου τους έδωσε 10

κιλά καλαμπόκι. Άλλος φασόλια, στάρι, πιτόγαλο, λίγο απ' όλα. Έπιναν καφέ από κριθάρι και καλαμπόκι. Ούτε και εμείς καλοπερνούσαμε εκείνα τα χρόνια.

Όλο το χωριό περνούσε και έβλεπε τους μαστόρους που πελεκούσαν και έχτιζαν το γεφύρι. Οι περισσότεροι κατέβαιναν στο μύλο που είναι δέκα μέτρα δίπλα από το γεφύρι. Ο μύλος ήταν του Γιάννη Χριστοδούλου. Ήγινε το 1928 και δούλεψε μέχρι το 1970. Σήμερα είναι ερείπια. Οι μαστόροι με το που άρχισε ο πόλεμος τα παράτησαν και φύγαν. Ήγινε το γεφύρι για δέκα χρόνια μισοτελειωμένο. Ήταν μόνο το τόξο χωρίς τα γεμίσματα δεξιά και αριστερά του. Αυτά τα γεμίσματα, έτσι πρόχειρα και άτσαλα όπως τα βλέπεις, τα κάναμε εμείς οι χωριανοί μετά το 1950. Ήταν τότε με το σχέδιο ΜΑΡΣΑΛ, δουλέψαμε προσωπική εργασία και παίρναμε και πέντε οκάδες σιτάρι για μεροκάματο.

Γεμίσαμε τις δύο όχθες με πέτρες και άρχισαν να κυκλοφορούν άνθρωποι και ζώα. Τις πέτρες τις έχουμε ξερολιθιά και όπως βλέπεις δεν τις τοποθετήσαμε όπως πρέπει. Όπως καταλαβαίνεις άλλο να είσαι μάστορας και άλλο κτηνοτρόφος και γεωργός που ήμασταν εμείς».

(εικ. 7) Ο Στρατσιανίτης μάστορας Θεόδωρος Δημητρ. Ρήγας (1925), πρώτος αριστερά, με τον αδελφό του Σπύρο (1926) και τις γυναίκες τους Αλεξάνδρα και Φωτεινή. Τελευταία δεξιά η αδελφή τους Λευκοθέα, σύζυγος Κώστα Παπαχρηστοδούλου, το 1954 στη Στράτσιανη (σήμερα Πύργος).

Ο Στρατσιανίτης μάστορας Σπύρος Πορφυρίου (εικ.8) ήταν 18 χρονών όταν χτίζονταν το γεφύρι στην Κόπραινα. Συγκινημένος μας διηγήθηκε στις 21 Ιουνίου 2012 στο Αγρίνιο: «ο πατέρας μου Χαρίλαος Πορφυρίου και ο αδερφός μου Νίκος ήμασταν στην ίδια παρέα με αρχιμάστορα το μπάρμπα Μήτσο Ρήγα. Ξεκινήσαμε – θυμιέμαι – από το Αγρίνιο και στο Θέρμο τραβήξαμε προς τα πάνω, ένα χωριό Αμπέλια. Είχαμε και φορτίο μεγάλο τα εργαλεία. Ξεκινήσαμε δουλειά πρώτα στο σχολείο. Το φέραμε στη στέγη. Τότε ήρθε και είδε τη δουλειά μας ο εργολάβος που είχε πάρει το έργο της γέφυρας. Τον έλεγαν Ντούμα. Ήταν από το Καρπενήσι και φορούσε ρούχα σαλιβάρια, όπως τα βλάχικα. Του άρεσε η δουλειά μας στο σχολείο και συμφωνήσαμε να κάνουμε και το γεφύρι. Πελεκούσαν τα αγκωνάρια ο Ρήγας και ο πατέρας μου. Η σκαλωσιά πάταγε στην κοίτη αφού πρώτα την είχαμε στρώσει με πέτρες και καπάκια. Τα ξύλα τα έφερε το χωριό έτοιμα κομμένα από πριονιστήριο. Κοντεύαμε να φτάσουμε στο «κλειδί» του τόξου και μας πιάνει ένας καιρός, μια θεομηνία. Για να κλείσουμε το τόξο δουλεύαμε με τη βροχή. Μας έδωσαν οι χωριανοί τις κάπες τους και δεν σταματήσαμε τη δουλειά. Θυμιέμαι ήταν 26 Οκτωβρίου όταν κλειδώσαμε το τόξο. Το ίδιο βράδυ έκανε κατακλυσμό, άνοιξαν οι ουρανοί και

έφερε μια κατεβασιά το ρέμα, που τα πήρε όλοι μαζί και τις σκαλωσιές. Δεν άφησε τίποτα όρθιο. Το γεφύρι δεν έπαθε τίποτα, ούτε το παραμέκρο. Την άλλη μέρα στις 28 κηρύχτηκε ο πόλεμος, μπήκαν οι Ιταλοί, τα παρατήσαμαν όλα κα φύγαμαν. Οι τράπεζες έκλεισαν και μείναμε

(εικ.8) Ο Στρατσιανίτης μάστορας Σπύρος Χαριλ. Πορφυρίο (1925) το 1951 στο Αγρίνιο.

Αλλά και η λαϊκή/δημοτική μας Μούσα δεν παρέμεινε απρακτούσα. Εμπνευσμένοι νόες της προεκατονταετίας εποχής έγραψαν και μελοποίησαν χαρούμενα ή και δακρύβρεχτα τραγούδια, που απόφια χαράχτηκαν διαχρονικά στη μνήμη του λαού μας. Θυμίζω δυο πασίγνωστους στίχους:

*Ξενιτεμένο μου πουλί και παραπονεμένο,
η ξενιτειά σε χαίρεται κι εγώ έχω τον καημό σου.*

*Τι να σου στείλω ξένε μου, τι να σου προβοδίσω;
Να στείλω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει.*

Πριν προχωρήσω στα δικά μας παραδοσιακά τραγούδια, θα θεωρούσα σημαντική παράλειψη να μην αναφέρω το γεγονός ότι, όπως το χωριό μας ανέδειξε επιστήμονες σε όλους τους τομείς, ούτως πως και στο χώρο της διασκέδασης ανέτειλε προ ετών στο ελληνικό πεντάγραμμο ένα αηδονόλαλο αστέρι, γέννημα και θρέμμα Καντσιώτης, ερμηνευτής δημοτικού, λαϊκού και μοντέρνου τραγουδιού, ο δικός μας Σάκης, ο Θεοδόσης Ζιώγας του Γεωργίου (Δόσιας), που μεσουρανεί στο καλλιτεχνικό στερέωμα και η φήμη του ξεπέρασε τα ελληνικά σύνορα.

Ευκαιρίας δοθείσης, λαμβάνει μέρος στις πανηγυρικές εκδηλώσεις του χωριού με έναν πακτωλό τραγουδιών, που περιέχονται στο πλούσιο ρεπερτόριό του. Οσάκις ο ταλαντούχος Σάκης ανέρχεται στο κυκλικό πάλκο του πλάτανου, με τη μελωδική φωνή του δονεί την ατμόσφαιρα της πλατείας, όπου επικρατεί το αδιαχώρητο, λόγω ανθρωποσύναξης, που απολαμβάνει, με ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένες κεραίες, τον ντόπιο καλλιτέχνη.

Τα κατειλημμένα τραπέζια, τα κατάφορτα γύρω πεζούλια από χωριανούς, αλλά και από ξένους επισκέπτες, οι οποίοι κατά μπουλούκια συρρέουν να θαυμάσουν το φυσικό κάλλος των ορεινών σχηματισμών και τη γοητεία του τόπου, που σε πολιορκεί από τον Σαραντάπορο μέχρι το «Ταμπούρι», ευφραίνονται από το τριήμερο ξεφάντωμα, που ιδίοις όμμασι απολαμβάνουν. Τις απαιτήσεις της γαστέρας έρχονται να ικανοποιήσουν τα λαχταριστά σουβλάκια, τα γευστικά λουκάνικα, το τυρί, τα ποικίλα εδέσματα, το τερψιλαρύγγιο κρασάκι και η παγωμένη μπύρα. Η εκδήλωση χαράς και ευχαρίστησης του κόσμου, σκορπισμένη κάτω

από τα πλατανοκλώναρα, συνθέτει εικόνα απόδρασης από την καθημερινότητα. Τα πνευστά, έγχορδα και κρουστά της ορχήστρας, με βασιλιά το κλαρίνο και το κεφάτο τραγούδι του Σάκη, διεγείρουν την επιθυμία των θαμώνων να πλαισιώσουν τη διπλή αλυσίδα του χορού.

Στο εξωτερικό, ο αγαπητός συγχωριανός μας τραγουδιστής θριαμβεύει, εισπράττοντας τα ενθουσιώδη χειροκροτήματα του μεταναστευτικού κοινού. Τώρα που βρίσκεται στο απόγειο της καριέρας του, ευχόμαστε υγεία και καλή συνέχεια στην καλλιτεχνική του πορεία.

Και τώρα στα βέρα δικά μας δημοτικά τραγούδια, τα πολυάκουστα στο πανηγύρι, σαν τα παρακάτω:

Βαρέθηκα ο μαύρος την ξενιτειά.

Της γαλανής το φόρεμα.

Κάτω στα έξι μάρμαρα.

Εψές με το φεγγάρι.

Τα μιλήσαμε, τα συμφωνήσαμε.

Τασιά, μωρέ, Τασιά.

Τάξε κερί στην Παναγιά.

Τα τοπικά μας τραγούδια είναι αναπόσπαστα κομμάτια της ντόπιας διασκέδασης και προκαλούν συναγερμό αισθημάτων. Υπογραμμίζω εδώ ότι είναι άξιοι συγχαρητηρίων οι συντελεστές των συντονισμένων αυτών παραδοσιακών εκδηλώσεων.

Τα αγαπητά μας νέα Καντσιώτικα βλαστάρια, στα οποία εναποθέτουμε τις ελπίδες μας, ας διακατέχονται πάντοτε από έντονο ενδιαφέρον για τον τόπο όπου πρωτείδαν το φως της μέρας, κρατώντας άσβεστη τη φλόγα της αγάπης για το χωριό και τις παραδόσεις του, ιδίως τώρα που η επαρχία αντιμετωπίζει το φάσμα της εγκατάλειψης. Τώρα, που άγρια απειλούν τη χώρα μας οι οικονομικές συμπληγάδες, λόγω της δημαγωγικής πολιτικής των εκάστοτε «εν τοις πράγμασι» ταγών, οι οποίοι δεν ανταποκρίθηκαν στα κελεύσματα των καιρών.

Η Ξενιτειά

του Νίκου Γ. Δημητρούλη

Τα κατά καιρούς μεταναστευτικά κύματα, κατευθυνόμενα προς δυτικές χώρες, συσσώρευσαν πλήθος ανθρώπων διαφορετικής προέλευσης και κατηγορίας, ήτοι μια πανσπερμία εθνοτήτων. Ο μοναδικός κρίκος, που συνδέει το συνονθύλευμα των αλλοφύλων αυτών πληθυσμών, είναι η επίσημη γλώσσα του κράτους όπου διαβιούν, που θεωρείται ως δεύτερη πατρίδα τους. Ο κοινωνικός αυτός κυκεώνας καθιστά τα άτομα άγνωστα μεταξύ αγνώστων, έστω και αν προέρχονται από την ίδια χώρα.

Μέσα στην ανομοιογενή πληθυσμιακή σύνθεση της Ξένης, σε μια τυχαία συνάντηση, δυο άγνωστοι ξενιτεμένοι φανέρωσαν την ελληνική τους ταυτότητα, όπως μας πληροφορεί το ποίημα που ακολουθεί, [ΣΣ: γραμμένο από τον ποιητή Γεώργιο Δροσίνη (1859 – 1952), που πάντα απήγγειλαν αμήχανα τα μαθητούδια στις σχολικές επετειακές γιορτές, συγκινώντας το ακροατήριο] :

Ξένε, που μόνος κι έρημος
σε ξένους τόπους τρέχεις,
πες μου, ποιος είν' ο τόπος σου
και ποια πατρίδα έχεις;

Στ' αγαπημένο μου χωριό
πάντα χαρές και γέλια,
στ' αλώνια τραγουδιών φωνές,
ξεφάντωμα στ' αμπέλια.

Κι όταν χορεύει η λεβεντιά
στης πασχαλιάς τη μέρα,
βροντοκοπάει το τύμπανο
και κελαηδεί η φλογέρα.

Στη μακρινή πατρίδα μου
έχει ευωδιά και χάρη
το ταπεινότερο δεντρί,
το πιο φτωχό χορτάρι.

Τη μακρινή πατρίδα μου,
πριν η σκλαβιά πλακώσει,
τη δόξαζε η παλληκαριά,
τη φώτιζε η γνώση.

Και τώρα από τη μαύρη γη,
τη γη τη ματωμένη,
πρόβαλλε πάλι λευτεριά,
σαν πρώτα αντρειωμένη.

Φτάνει! Τη χώρα που μου λες
τη γνώρισα την είδα,
τη μακρινή πατρίδα σου
έχω κι εγώ πατρίδα.

Η κουβέντα των δυο συνομιλητών αποκάλυψε την κοινή τους ελληνική καταγωγή, όπως τόσα παραστατικά μας το αποδίδει ο ποιητής.

Εκτός από το παραπάνω ποιητικό δημιούργημα, υπάρχουν πάμπολλα άλλα, όπου επώνυμοί και ανώνυμοι οξυδερκείς εγκέφαλοι της ποίησης περιέγραψαν, εξύμνησαν και εγκωμίασαν γλαφυρότατα την πατρίδα, το χωριό, την ξενιτειά. Να μερικά δείγματα σε πρωτόστιχα:

Πατρίδα σαν τον ήλιο σου
ήλιος αλλού δε λάμπει.

Ανάθεμά σε ξενιτειά
με τα φαρμάκια πόχεις.

Σαν πήγε στην Αμερική
εγύριζεν ο νους του πίσω
καθημερινή και Κυριακή.

Αρρώστια κει στην ξενιτειά
του ξένου μη του δώσεις.

Χωρίζει η μοίρα τους ανθρώπους,
τα φύλλα αφήνουν τα κλαδιά,
τα μάτια βλέπουν άλλους τόπους,
μα δεν αλλάζει η καρδιά.

Και με την καταφρόνεση
καμιά συμπόνια.

Ξένε στα ξένα σου 'σβησαν
την ομορφιά τα χρόνια

Έτσι κι αν στα ξένα χώματα πεθάνω
και το ξένο μνήμα θα 'ναι πιο γλυκό,
σαν θαφτείς μαζί μου, στην καρδιά μου απάνω
χώμα αγαπημένο, χώμα ελληνικό.

Πολλά από αυτά τα ποιήματα μελοποιήθηκαν από έξοχους μουσικούς, γνωστούς καί άγνωστους, και ερμηνεύτηκαν από καλλικέλαδους τραγουδιστές, όπως π.χ. τα παρακάτω:

Χωριό μου, χωριουδάκι μου
και πατρικό σπιτάκι μου
στη σκέψη μου σας φέρνω νύχτα μέρα
εδώ στα ξένα πέρα.

Πέρνα σαΐτα μου γοργή
με το ψιλό μετάξι,
να' ρθει ο καλός μου τη Λαμπρή
να βρει χρυσά ν' αλλάξει.
Τάκου – τάκου ο αργαλειό μου
τάκου κι έρχεται ο καλός μου.

συμπλήρωμα κάποιας οργανικής, άγραφης πίστης, εκείνο το απαραίτητο αεράκι του περιπτού.

Τα ρολόγια-ξυπνητήρια ήταν ιδιόμορφοι προάγγελοι της νεόφερτης ειρήνης, μαζί με τα κιλίμια, τις ραπτομηχανές, τα σιδερένια κρεβάτια, τους γυάλινους μαστραπάδες, κύματα - κύματα εισέβαλλε η πιο εξευγενισμένη εργασία του ανθρώπου που μεταμορφώνει το άψυχο υλικό σε έργα, αντικείμενα ανταγωνιστικά της θεϊκής δημιουργίας. Μορφές, χρώματα, βοηθήματα χεριών και καρδιάς ωρίμαζαν σιγά - σιγά τον τοκετό της νέας πραγματικότητας.

Τα ρολόγια-ξυπνητήρια έγιναν δεκτά σαν μικρά θαύματα, ήρθαν και πήραν το δικό τους ξεχωριστό ρόλο στην ομαδική ψυχολογία των Καντσιωτών που ό,τι αγόραζε ο ένας γινόταν μόδα για όλους. Τα ξυπνητήρια μαζί με άλλα αντικείμενα πήραν τη γενική ονομασία «ειδίσματα» φανταχτερά στολίδια σπάνιας ομορφιάς. Είχαν στη φαντασία μου κοντινή συγγένεια με καρδιές χρωματισμένες μ' ένα σφυγμό και ήχο σταθερό και αλάθητο «τικ... τακ... τικ... τακ...»

Με ευλάβεια τους έδωσαν θέση πάνω στα τζάκια, στα παραθύρια, στα τραπέζια, σαν πρόσθετο σύμβολο επιτυχίας της οικογένειας, ο αισθητικός ανταγωνισμός του νοικοκυριού. Μαζί στον ίδιο χώρο των δωματίων κι ο καθρέφτης με την «καλημέρα» τα κάδρα με τις φωτογραφίες νεκρών και ζωντανών, σελίδες ιστορικής συνέχειας του σπιτιού κρεμασμένες στους τοίχους. Το καινούριο τραπεζομάντηλο, οι κουρτίνες στα παράθυρα διαμόρφωναν ένα μικρό παράδεισο.

Όλα και προπαντώς τα ξυπνητήρια τα'βλεπαν οι γέροι και θιαμένονταν... «τσ .... τσ .... τσ .... Τι έβγαλε ο σημερινός κόσμος...!». Κοίταζαν τα παιδιά ένα μικρό μαγικό θέαμα, εκείνος ο ήχος του ρολογιού ξεχώριζε στον σιωπηλό διάκοσμο και ήταν μαγνήτης περιέργειας, Ποιος είναι μέσα στο ρολόι...; Ποιος κουνάει τους λεπτοδείχτες...; Τικ.... Τακ... Τικ... Τακ...

Τα ρολόγια-ξυπνητήρια με το ακούραστο και σταθερό δρομολόγιο έγιναν στην επιθυμία μου ο απαραίτητος τακτοποιητής της άναρχης συμπεριφοράς των συναισθημάτων, ρυθμιστής όλων των εκδηλώσεων του καιρού, της καθημερινότητας, της αλλαγής των εποχών. Ένας μικρός νομοθέτης-ρυθμός κόντρα στις

Τα ρολόγια - ξυπνητήρια

του Χρήστου Τσιγκούλη

Μια εποχή είχαν γίνει μόδα για όλα τα σπίτια στο Κάντσικο.

Όταν τελείωσε ο πόλεμος μαζί με την εξαθλίωση, πρόβαλλε η ανάγκη του γούστου μαζί με το συμμάζεμα των νοικοκυριών. Το γενικό στόλισμα σε ό,τι εσωτερικό ή εξωτερικό περιβάλλει την ανθρώπινη ψυχή. Δε ζει ολοκληρωμένα ο άνθρωπος μονάχα με το φαΐ και το ψωμί... Χρειάζεται την ομορφιά, απ' όπου κι αν αυτή προέρχεται. Ακόμα και στα πιο μικρά κι ασήμαντα αντικείμενα, όπως ήταν κάποτε τα κουμπιά.

Στο Κάντσικο οι μάνες παρομοίαζαν την ομορφιά των παιδιών με τα κουμπιά «κουμπί μ' ... κουμπένιο...»

Ανάλογα μηνύματα αισιόδοξης ζωής, τροφή των αισθήσεων, ονειρικές λάμψεις έστελναν κι άλλα πράγματα, όπως ανάμεσά τους ήταν και τα ρολόγια ξυπνητήρια. Έφτασαν στην περιοχή των Μαστοροχωρίων απ' τους πλανόδιους εμπόρους στις αρχές της δεκαετίας του '50.

Η μνήμη των ανθρώπων είναι επιλεκτική. Η παιδική μνήμη ακόμα περισσότερο... Πλούσια, πολύπλοκη συνεργασία των αισθήσεων αποφεύγει το δυσάρεστο, εξαφανίζει λίγο - λίγο το τραγικό, θωρακίζεται με τα ευχάριστα, τα λαμπερά, τις μικρές αστραπές της ευτυχίας που έχει ο καθένας στα γονίδιά του.

Μια τέτοια επιλογή της παιδικής μνήμης είναι και τα επιτραπέζια ρολόγια των σπιτιών, τα ξυπνητήρια.

Αν και φαίνεται αταίριαστη η παρουσία τους στο χωριό, αφού οι άνθρωποι από ένστικτο, ασύγαστοι ήταν πάντοτε ξυπνητοί απ' τα βαθιά χαράματα αναζητώντας στη δράση τον δικό τους ρυθμό και την ευχαρίστηση της καθημερινότητας. Τα ξυπνητήρια όμως είχαν σαν αποστολή - πιο αναγκαία στις γυναίκες - να ενισχύσουν τον εσωτερικό χυμό που θρέφει και ωριμάζει τη σημασία της ομορφιάς,

Τα λυπητερά μας τραγούδια

του Θωμά Β. Ζιώγα

Αν σκέφτονταν κάποιος να πει μια σύντομη ιστορία, για το πώς και γιατί προέκυψαν τα τοπικά μας τραγούδια με τη λυπητερή μουσική τους, την πιο παλιά, την πιο αληθινή, αλλά συνάμα και την πιο αντιπροσωπευτική, από που θα μπορούσε να αρχίσει; Με ποιες λέξεις και με ποια λόγια θα άρχιζε; Και από ποια εποχή θα ξεκινούσε; Ίσως να εύρισκε και να αράδιαζε πολλά. Σε μένα, όμως, έρχεται στο νου μια σκηνή από την «Οδύσσεια» του Ομήρου (περίπου τον 9ο με 8ο αιώνα π.Χ.), απόλυτα ταιριαχτή.

Η Πηνελόπη, η γυναίκα του Οδυσσέα, που καρτερικά περιμένει την επιστροφή του, μαλώνει τον τραγουδιστή Φήμιο, όταν τον ακούει να τραγουδάει ένα θλιβερό τραγούδι για τα βάσανα των Αχαιών/Ελλήνων στον τρωικό πόλεμο, όπου ήταν και ο άνδρας της. Του υπενθυμίζει, αυτή η «ασύγκριτη γυναίκα», όπως την αποκαλεί ο Όμηρος, πως υπάρχουν και πολλά άλλα ευχάριστα κατορθώματα ανθρώπων και θεών, τα οποία οι άνθρωποι έκαναν τραγούδια, που μαγεύουν τους θνητούς. Θα μπορούσε και ένα τέτοιο τραγούδι να πει. Και του ζητάει να μην ξαναπεί αυτό το λυπητερό τραγούδι, που τόσο βαθιά την πληγώνει, αφού της θυμίζει τον άντρα της, που δεν είχε γυρίσει ακόμη. Σ' αυτό το σημείο επεμβαίνει ο γνωστικός γιός της Τηλέμαχος και απευθύνεται στη μητέρα του με τούτα τα λόγια:

«Μητέρα μου, πώς θέλεις ν' αρνηθείς στον τιμημένο μας αοιδό
χαρά να δίνει μ' ό, τι βάζει ο νους του; Φταίχτες
δεν είναι
οι αοιδοί· ο Δίας ίσως είναι ο αίτιος, που δίνει
στους φιλόπονους
ανθρώπους ό, τι θελήσει εκείνος στον καθένα.
Δεν πρέπει η αγανάκτηση σ' αυτόν να πέφτει,
που ψάλλει την κακή μοίρα των Δαναών. Ξέρεις,
οι άνθρωποι τιμούν και προτιμούν εκείνο το
τραγούδι

που τους φαντάζει, ακούγοντας, το τελευταίο.
Θάρρος λοιπόν χρειάζεται και σφίξε την καρδιά σου να ακούσεις
δεν ήταν μόνος ο Οδυσσέας που χωρίστηκε
στην Τροία
από του νόστου του τη μέρα· κι άλλοι πολλοί,
γενναίοι άντρες,
χάθηκαν και πάνε.

.....
Κατάπληκτη η Πηνελόπη τότε τραβήχτηκε στην
κάμαρή της,
κρατώντας μέσα της τη συμβουλή του γιού της.
Κι όταν ανέβηκε ψηλά στον θάλαμο, με τις ακόλουθες μαζί,
έστησε θρήνο για τον Οδυσσέα, το ακριβό
ταίρι, ωστόυ η Αθηνά,
τα μάτια λάμποντας, κλείνει τα βλέφαρά της,
σταλάζοντας ύπνο γλυκό.».

[Ραφωδία Α, 335-408, Απόδοση Δ. Ν. Μαρωνίτης].

Κάπως έτσι, από εκείνα ακόμη τα μακρινά ομηρικά χρόνια, με τα συνεχή βάσανα, την ξενητειά και τα άλλα παθήματά μας, όσο ηρωικά και αν ήσαν αυτά, φώλιασε σιγά-σιγά βαθιά μέσα στο είναι μας το «τραγικό», ο λεγόμενος «καημός», και μας σημάδεψε ανεξίτηλα. Τώρα, αυτός ο καημός αυθόρμητα φανερώνεται σε κάθε εκδήλωση, ακόμη και στη χαρά, με το λυπητερό, μακρόσυρτο, μουσικό ύφος των τραγουδιών του τόπου μας, και γενικότερα της Ηπείρου.

Μάλλον, είχε δίκαιο ο ομηρικός Τηλέμαχος. Δεν έφταιγε ο Φήμιος ο αοιδός, για το λυπητερό τραγούδι. Η βάσκανη η μοίρα μας και το ταλαίπωρο ριζικό μας έφταιγε, και τότε και τώρα.

Αθήνα, Μάιος 2012

Περί Φυλλιώς και "Πηρπηρούνας" του Γιάννη Κανναβού

Ο αγαπητός μου δάσκαλος και συγγραφέας Θωμάς Α. Μουκούλης, γράφει στο βιβλίο του «Καντσιώτικα Παραμύθια» και στη σελ. 243: «Τελευταία Πηρπηρούνα, όπως θυμούνται οι τιο ηλικιωμένοι, ήταν η κόρη του σιδερά (γύφτου) του χωριού μας Φιλιώ Χαλκιά». Μάλισταν από κακή πληροφόρηση και όχι από πρόθεση κάνει λάθος κατά τη γνώμη μου. Κατ' αρχή την κοπέλα που ορθά εξιστορεί πως ντύνονταν και γίνονταν «Πηρπηρούνα» δεν τη λέγανε (εξευγενισμένα) Φιλιώ, μήτε είχε και κάποια σχέση ή συγγένεια με τους Χαλκιάδες (γύφτους) του χωριού μας, για να τι λέει Χαλκιά. Γότε χαλκιάς (γύφτος, σιδεράς) ήταν ο Μουστακλής (Θεμιστοκλής) με τα αγόρια του Κώστα και Χρήστο και τα κορίτσια του Λευθερία, Αλεξάντρα, Καλλιόπη, Βαγγελή (Γκίτσα) και τη Βασιλική (Κούλα). Το επίθετό τους δεν ήταν Χαλκιά, απ' το επάγγελμά τους, αλλά Δημητρίου και έτσι το διατήρησε η μικρότερη κόρη του Βασιλική (Κούλα), που βρέθηκε και αντάμωσα στην Ουγγαρία και είχε παντρευτεί το Δημήτρη Κολλάτο, αντάρτη του Δ.Σ.Ε. απ' τον Πυργετό της Λάρισας. Αν αλλάζοντας τα δημοτολόγια του χωριού, μετά τον εμφύλιο πόλεμο, με κριτήρια ανεξήγητα, αλλάξιανε και των Δημητρίου το επίθετο της Χαλκιά, βασικά για τον Χρήστο, όταν επανατατρίστηκε απ' την Πολωνία, όπως και της δικής μου οικογένειας – εξαιρώντας εμένα – καθώς και άλλων, δεν θα ανοίξω συζήτηση.

Με τα αναφερόμενα, ο χαλκιάς Μουστακλής δεν είχε κόρη Φιλιώ και η Φύλλιω, όπως την λέγαμε (υποκοριστικό της Τριανταφυλλιάς). Αυτή δεν ήταν γυφτοπούλα, αλλά κόρη του Γιώργου Μπλατσίνα, που λόγω της «λογοδιάρροιας» που τον διέκρινε και την τάση να χρησιμοποιεί και πρωτευουσιανικές, «ελληνικούρες», κουβέντες (είχε εργαστεί πολλά χρόνια στην Αθήνα) του είχαν κολλήσει το παρατσούκλι «Δικηγόρος». Ο Γιώργος Μπλατσίνας (Δικηγόρος) είχε παντρευτεί ξαδέλφη της μάνας μου απ' το γένος Γκατζουράδες. Απ' το γάμο του αυτόν απέκτησε τρεις κόρες: την Αγαθή, τη Λαμπρινή και την Τριανταφυλλιά (Φύλλιω). Η Αγαθή παντρεύτηκε

τον Ανδρέα Νούτσο απ' τη Λυκόρραχη και απέκτησε 4 παιδιά. Η Λαμπρινή παντρεύτηκε τον Δημήτρη (Τάκη) Ζώτο (Σιωμάδες), που μετά την κατοχή φύγανε με τον αδελφό του Τέλη (Αριστοτέλη) (αφού είχε πεθάνει η γυναίκα του, αφήνοντας ορφανό το μωρό τους Γιώργο, που το μεγάλωσαν ο πατέρας και οι συγγενείς του, με το γάλα γίδας που μόνιμα κρατούσαν σπίτι τους) και εγκαταστάθηκαν, αρχικά, στο Νησί Βεροίας, όπου απέκτησε τρία αγόρια, το Γιάννη, το Σάββα και το Γιώργο. Η Φύλλιω ορφάνεψε πολύ μικρή από μάνα και μικρές ήταν και οι άλλες αδελφές της. Για την προστασία και τη φροντίδα των, ο πατέρας τους ξαναπαντρεύτηκε και η γυναίκα του ήταν απ' την Καστάνιανη, που αποδείχθηκε άκαρδη μητριά απέναντι τους και ειδικά όταν απέκτησε δικά της παιδιά, την Αλεξάντρα και το Δημήτρη (Τάκη) που κι αυτά μικρά ορφάνεψαν κι από μάνα και πατέρα. Η Αλεξάντρα παντρεύτηκε το Γιώργο Κουτσούκη που όταν μεγάλωσε κι ο γιος της, Κώστας, πήγαν στη Θεσσαλονίκη κοντά και στη μηλαδελφή της Λαμπρινή και δεν ξαντάμωσε με τον αντάρτη άντρα της, που πέθανε στην Τασκένδη με τον αδελφό του Παντελή και άλλους. Ο αδελφός της Δημήτρης, που είχε χάσει πολλά χρόνια απ' το σχολείο και είχαμε ανταμώσει σε κάποια θρανία, στη διάρκεια της κατοχής, είχε φύγει κυνηγώντας ένα κομμάτι ψωμί και αρχικά ως χουσμεκιάρης δούλευε κάπου στα Τρίκαλα, όπου έμεινε για πάντα, χωρίς καμιά επαφή με το χωριό μας και με χωριανούς. Εκεί αναπαύονται και τα κόκαλά της, όπως μου είπε ο ανηψιός του και ξάδελφός μου Γιάννης Νούτσος. Την Τριανταφυλλιά (Φύλλιω) όταν έφυγε απ' το χωριό η Λαμπρινή, την πήρε στη Λυκόρραχη η αδελφή της Αγαθή. Εκεί παντρεύτηκε έναν που είχε χηρέψει και απέκτησε ένα κοριτσάκι που πέθανε μικρό και μετά από λίγα χρόνια και νέα, πήγε και αυτή κοντά του. Οι πόνοι και τα βάσανα, οι στερήσεις και οι κακουχίες, της ορφάνιας και της φτώχειας ως και η άγρια πείνα απ' το μαύρο φασισμό στην κατοχή, δεν την άφησαν να χαρεί κάτι σαν ανθρώπινο πλάσμα με δικαιώματα στη ζωή. Ίσως η μεγαλύτερη χαρά της να ήταν η ταλαιπωρία, όταν την τυνανε «Πηρπηρούνα», που μάζευε λίγες δραχμές και λίγες οκάδες αλεύρι, να κρατάει για κάποιες εβδομάδες γεμάτο το στομάχι της. Ίσως και όταν κάποιοι-ες στέκονταν φιλεύσπλαχνα και με ανθρωπιά μαζί της!

παραφωνίες κάθε είδους και τις παλινδρομήσεις του νου. Κόντρα στις παρενθέσεις, όταν μιλούσε η φωτιά στο τζάκι της, όταν άρχιζε το νανούρισμα με τους παραπονεμένους ήχους της μητρικής φωνής στο κλάμα του μωρού στη σαρμανίτσα.

«... το παιδί μας θελ' χορό...
τα βιολιά δεν είναι εδώ...»

Το ρολόι αυστηρό συνέχιζε το δικό του ρυθμικό νανούρισμα όταν σώπαινε το κλάμα.

Όταν διάλεγε ο καιρός την άνοιξη και τις ξελογιάστρες, παρδαλές εμφανίσεις του κι ο κόσμος έβγαινε στα χωράφια ή στα αμπέλια, τα ξυπνητήρια απόμεναν στο σπίτι να συνοδεύουν με την ομιλία τους το διάβασμα κάποιου μαθητή, να συνοδεύουν κάποιον ανήμπορο γέροντα, να του θυμίζουν τρώγοντας το χρόνο, χτύπο χτύπο το μάταιο ξόδεμα των ονείρων της νεότητας που έχασε και να διώχνουν τη βαριά σιωπή στη σκέψη του, όταν αυτή τον τύλιγε σαν νεκρικό σάβανο.

Η άνοιξη έφερνε πίσω της το καλοκαίρι, γεμάτο ώριμες, ντελικάτες λαχτάρες. Το καλοκαίρι στο Κάντσικο ήταν ξέσπασμα αναδημιουργίας. Μια διαρκής καπιστρωμένη ελευθερία, σ' όλο το βουνό σκόρπιες φωτιές, όλο το χωριό ανεβοκατέβαινε τις τοποθεσίες, πόλεμος δουλειάς, ασύγαστα μερμήγκια.

Παντού στα Μαστοροχώρια, τώρα από απόσταση και καταναλωτική νωχέλεια δικαιούμαι να πω, ότι εκείνες τις εποχές η δουλειά φοβήθηκε τους ανθρώπους.

Τα σπίτια του καλοκαιριού είχαν την οσμή από ξεραμένα χορτάρια, αυλές ασβεστωμένες, είχαν σύντομες επισκέψεις των νοικοκυραίων και πάλι ολοταχώς για τα χωράφια. Ιδιόμορφος κάτοικος έμεναν τα ξυπνητήρια με το χτύπο τους σαν ακούραστος μάστορας της πέτρας.

Κάποια Κυριακή ένας γάμος. Επιστροφή της οχλαγωγίας, της ξέφρενης χαρμολύπης, φωνές, εντολές, ήχοι λυπητεροί, τα όργανα και τα τραγούδια των εθίμων.

«για ιδέστε αυτόν τον δέντρο
το πώς τον κρούει ο αέρας»

...συνέχεια χορός, αναταραχή, κακιώματα, μεθυσμένοι πόθοι ατελείωτοι, ύστερα γαλήνη και περισυλλογή για την άγνωστη συνέχεια

του έγγαμου βίου.

Οι χτύποι του ρολογιού, αν και ξεχασμένοι μέσα στη φασαρία, έστελναν πεισματικά το δικό τους αισιόδοξο μήνυμα. Όλα χρειάζονται στον άνθρωπο για να ολοκληρωθεί η αυτογνωσία του.

Φθινόπωρο, άλλη εικόνα και ήχος και ρυθμός ανταγωνιστές του ρολογιού. Αστραπόβροντα απ' τις «Αρένες», ριπές ανέμου απ' την ποταμιά, ξαφνιασμένα τα δέντρα ξεντύνονται, βολίδες τα πουλιά, έπεσαν οι πρώτες ψιχάλες. Γλυκιά μυρωδιά ανεβαίνει απ' το μουσκεμένο χώμα, έφευγαν οι μαστόροι, γέμισε παιδιά η αυλή του σχολείου, ο ήλιος παίζει με τις καταχνιές και τις μπόρες.

Χειμώνας στο Κάντσικο και στα γύρω χωριά των βουνών με άλλο διάκοσμο, έξω και μέσα στα σπίτια. Χιόνια, κρούσταλα παγωμένα στις σκεπές, λευκός ζεστός καπνός απ' τα ρουθούνια των ζώων, οι αναπνοές τους. Χοντρά μάλλινα στρωσίδια, η ευωδιά απ' τα κρυμμένα κυδώνια στο σεντούκι, γρίπη, ιστορίες ονείρων γύρω απ' τη βάτρα, σιωπές της μεγάλης νύχτας, που μονάχα τα ξυπνητήρια συνέχιζαν την κουβέντα τους.

Άλλαξαν τα γούστα και οι ανάγκες, άρχισε η μετανάστευση, τα παλιά ξυπνητήρια σαν τα γεράματα μπήκαν στο περιθώριο πέρνοντας μαζί τους και μια εποχή με περισσότερη αθωότητα, δίψα για ομορφιά και τόσα άλλα ραγδαία γεγονότα και εξελίξεις που ωρίμαζαν πριν απ' τους ανθρώπους...

Περισσός, Αθήνα

στην περιοχή του Κόζιακα, η οποία γειτνιάζει με τη Δρακότρυπα, και σε συνδυασμό βεβαίως με την χρονική περίοδο της εγκατάστασης οικογενειών Κονιτσιωτών στο χωριό². Τη στιγμή δηλαδή, που άλλες οικογένειες, για τις οποίες δεν υπάρχουν μαρτυρίες για την απασχόλησή τους στην περιοχή της Δυτικής Θεσσαλίας, μετανάστευσαν αποκλειστικά στη Δρακότρυπα, είναι φυσικό να υποθέσει κανείς, ότι εκείνοι οι οποίοι γνώριζαν τον τόπο αυτό επί τουλάχιστον έξι χρόνια (1857-1863) πιθανότατα εγκαταστάθηκαν και οι ίδιοι στο χωριό αυτό.

Ένα δεύτερο στοιχείο είναι τα ονόματα των απογόνων. Και το Θεόδωρος, και το Δημήτριος και το Στέφανος, είναι ονόματα που έχουν δοθεί σε εγγόνια και δισέγγονα των παραπάνω.

Ένα τρίτο στοιχείο, είναι το ότι απόγονοι του Δημητρίου και του Στεφανή υπήρξαν εξαιρετικοί χτίστες, συνεχίζοντες την τέχνη των δύο αρχιμαστόρων. Ένας δε εξ αυτών, ο Απόστολος Κατσιώτης (γεν. 1882), εγγονός του Δημητρίου, άφησε σπουδαίο όνομα στην περιοχή ως κατασκευαστής καμπαναριών αλλά και άλλων καλαίσθητων κτισμάτων.

Ένας τέταρτος, τέλος, λόγος που συνηγορεί στην αποδοχή αυτής της υπόθεσης, είναι η ιδιαιτερότητα και η μοναδικότητα του ονόματος Στεφανής αντί του συνηθισμένου Στέφανος ή Στέφος. Πράγματι, σε καμία άλλη οικογένεια του χωριού δεν απαντάται το όνομα Στεφανής, παρά μόνον στην οικογένεια αυτή.

Εάν τα όσα έχουν εκτεθεί παραπάνω θεωρούνται ως επαρκείς λόγοι για να υποστηρίζει κανείς με βεβαιότητα την μετεγκατάσταση των οικογενειών των δύο αδελφών με το επώνυμο -πλέον- Κατσιώτη σε ένα καινούργιο τόπο, εύλογα τίθεται το ερώτημα για ποιο λόγο δεν το σκάλιζαν και αυτό στους τοίχους και έθεταν μόνο τα βαφτιστικά τους.

Θεωρώ -και το στοιχείο αυτό δένει την οικογένεια Κατσιώτη με το Κάντσικο- ότι το επώνυμο προέκυψε από το παρώνυμο με το οποίο χαρακτηρίζονταν κάποιος προγονός τους, που εγκαταστάθηκε, ίσως ως γαμπρός που ήταν συνηθισμένος λόγος, ίσως από άλλη αιτία, από το Κάντσικο στη Μπλήζιανη, και ναι μεν ήταν γνωστός ως Καντσιώτης στους κατοίκους της Μπλήζια-

νης, αλλά που δεν ήταν και υποχρεωμένος και δεν θα το ήθελε πιθανόν να το χρησιμοποιεί και ως επώνυμο. (Ομολογώ ότι είχα την εντύπωση ότι ο κάτοικος του Κάντσικου αποκαλούνταν Καντσικιώτης, μέχρι που πολλές φορές το διάβασα ως Καντσιώτης). Εάν ερωτηθώ για ποιο λόγο αφαιρέθηκε το «ν» και τελικώς έγινε Κατσιώτης, θα έλεγα ότι η γλώσσα είναι ένα ζωντανό στοιχείο που προσλαμβάνει ή αποβάλλει στοιχεία που θεωρεί απαραίτητα, για λόγους οικονομίας ή ευφωνίας κλπ.

Από μια πρόχειρη έρευνα που έκανα στους τηλεφωνικούς καταλόγους του ΟΤΕ, τη ρίζα Καντσιώτ- τη συνάντησα μόνο μία φορά στην περιοχή της Αττικής, σε αντίθεση με τις πολλαπλές καταχωρήσεις του επωνύμου Κατσιώτη, το οποίο το εντόπισα 32 φορές, 7 φορές στη Δρακότρυπα, 7 επίσης στην Πρέβεζα και με πολύ λιγότερες αναφορές σε άλλες περιοχές της χώρας μας. Στη Λαγκάδα βρήκα 3 καταχωρήσεις και μια στη Δροσοπηγή, αλλά με την κατάληξη -ας και όχι -ης (Κατσιώτας). Ειδικοί στα θέματα αυτά, λένε, ότι η κατάληξη -ας είναι συνηθέστερη στην Ήπειρο απ' ότι σε άλλες περιοχές, πχ Γιώτας αντί Γιώτης, Νότας αντί Νότης κ.λπ. και πιθανώς το ίδιο να συμβαίνει και με το επώνυμο Κατσιώτας και Κατσιώτης.

Είτε με τη μια όμως, είτε με την άλλη κατάληξη, το επώνυμο Κατσιώτης θεωρώ ότι αποτελεί ένα συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα τρία χωριά, το Κάντσικο, τη Μπλήζιανη και τη Σκλάταινα και ευχαριστώ το φίλο Βασίλη Παπαγεωργίου που με την επιμονή του μου έδωσε τη δυνατότητα ανάδειξης αυτής της σχέσης.

Ιούνης 2012, Θεσσαλονίκη

«Κατσιώτης» εκ κώμης Μπλήζιανης του Γιώργου Γούσια

Όταν πριν από τρία χρόνια κυκλοφόρησε το βιβλίο «Μαστόροι χτίστες από τα μαστοροχώρια της Κόνιτσας» των Αργύρη Πετρονώτη και Βασίλη Παπαγεωργίου, δοκίμασα μεγάλη έκπληξη διαβάζοντας στις πρώτες μάλιστα σελίδες, ότι τα παλαιότερα στοιχεία που καταμαρτυρούν για την πατροπαράδοτη τέχνη των χτιστών ολόκληρης της περιοχής Κόνιτσας, προέρχονται από τους μαστόρους της Μπλήζιανης (σήμ. Λαγκάδα) η οποία προφανώς υπήρξε ένα σπουδαίο μαστοροχώρι. Εννοείται, ότι η έκπληξη ήταν ανάμικτη με αισθήματα συγκίνησης, δεδομένης της καταγωγής κάποιων από τους προγόνους μου από το χωριό αυτό. Υπενθυμίζω, ότι πριν από 150 περίπου χρόνια αρκετές οικογένειες από τη Μπλήζιανη εγκαταστάθηκαν στη Σκλάταινα (σήμ. Δρακότρυπα) Καρδίτσας, τόπος και της δικής μου καταγωγής.

Ο Βασίλης Παπαγεωργίου μου μετέφερε τον έντονο προβληματισμό του για την τύχη του πρωτομάστορα Δημήτριου (του) Θεοδώρου και του βοηθού και αδερφού του Στεφανή, που καταγράφονται ως κτίστες στο υπέρθυρο του ναού της Γέννησης της Θεοτόκου στο Γοργογύρι Τρικάλων το 1857, «Ο ΠΡΟΤΟΜΑΙΣΤΩΡ ΔΕ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΚ ΚΟΜΗΣ ΠΛΗΣΤΗΑΝΗ ΧΕΡΑΣ ΤΥ ΣΤΕΦΑΝΗ ΘΟΔΟΡΥ». Λιθανάγλυφη επιγραφή με τα ίδια ονόματα υπάρχει και στο ναό της Μεταμορφώσεως στο γειτονικό Περτούλι το 1863, καθώς και μιας αραβοσιταποθήκης στη μονή Αγίου Βησσαρίου στο Δούσικο Τρικάλων το 1859.

Όπως είναι γνωστό, την εποχή εκείνη, στις τουρκοκρατούμενες ιδιαίτερα περιοχές, ήταν σπάνια η χρήση των επωνύμων και τα άτομα προσδιορίζονταν κυρίως από το ονόμα του πατέρα, του πατέρα και παππού μαζί, της μητέρας, του επαγγέλματος, του τόπου καταγωγής, τυχόν ιδιαίτερων σωματι-

κών γνωρισμάτων κλπ. Έτσι, θεωρώντας ότι το «Θεοδώρου» δεν ήταν επώνυμο αλλά πατρώνυμο, θεώρησα ότι δεν είχα περισσότερα ερεθίσματα για έρευνα και οι ανησυχίες του Β.Παπαγεωργίου ξεχάστηκαν.

Το ερώτημα όμως επανήλθε από τον ίδιο επίμονο ερευνητή πριν λίγους μήνες, όταν στον 60ο τόμο του Θεσσαλικού Ημερολογίου, που εδώ και αρκετές δεκαετίες εκδίδει ο Κώστας Σπανός, δημοσιεύτηκε το 33ο κεφάλαιο των Τρικαλινών Σύμμεικτων του ερευνητή Δημ.Καλούσιου. Ασχολούμενος με τη συγγενολόγια της Δρακότρυπας και έχοντας ερευνήσει τις περισσότερες οικογένειές της, συντάσσοντας παράλληλα και τα γενεαλογικά τους δένδρα, εξέλαβα τα ενδιαφέροντα του Β. Παπαγεωργίου, ως ένα είδος πρόκλησης.

Μετά από μια λεπτομερή έρευνα στα ονόματα των οικογενειών των οποίων τα αρσενικά μέλη υπήρξαν μαστόροι, κατέληξα στο συμπέρασμα, ότι ο πρωτομάστορας Δημήτριος και ο αδελφός του Στεφανής, γιοί του Θεοδώρου, εγκαταστάθηκαν στη Δρακότρυπα, όπου -μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881- πολιτογραφήθηκαν¹ με το επώνυμο Κατσιώτης. Στην πορεία ο ένας εδώ αυτών, ο Στεφανής, υπήρξε και γενάρχης της ομώνυμης οικογένειας Στεφανή, κακρατώ και μια επιφύλαξη για την ύπαρξη κατρίου αδελφού, με το όνομα Χαράλαμπος, από μια χαϊδευτική εκδοχή του οποίου πρόεκυψε το επώνυμο Μπούρμπος.

Τα βασικά στοιχεία που με οδήγησαν στην παραδοχή αυτή, είναι κατ' αρχήν τα αρκετά χρόνια που τα δύο αδέλφια εργάστηκαν

¹ Η ονοματοθεσία και η αλλαγή του επωνύμου ρυθμίστηκαν με Β.Δ. της 26/4/ 1833, σύμφωνα με το οποίο: «Οσοι πολίτες δεν έχουν παρονόματα, οφείλουν να δεχθούν τοιαύτα αλλά δεν τοις επιτρέπεται να αλλάσσουν κατ' αρέσκειαν τα άπαξ αποδεχθέν, ειμή μόνον συναινέσει του Βασιλέως».

² Ο όρος «Κονιτσιώτης», όπως αναφέρουν και οι συγγραφείς Α.Πετρονώτης και Β.Παπαγεωργίου, χρησιμοποιούνταν από τους χτίστες όλων των χωριών της επαρχίας Κόνιτσας, αντί του στενά τοπωνυμικού προσδιορισμού τους με βάση το χωριό. Στη Δρακότρυπα, είναι άγνωστο αν χρησιμοποιήθηκε ποτέ η λέξη «Μπλήζιανίτης» μια που οι ίδιοι οι μέτοικοι αυτοαποκαλούνταν «Κονιτσιώτες», όρος που χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα για να προσδιορίσει κανείς την καταγωγή των προγόνων του, σε αντιπαραβολή με τα «Αγραφιώτης» ή «ντόπιος».

τότε το συνήθειο, και ο καθένας πήρε την οικογένειά του και άνοιξε καινούργιο νοικοκυριό. Ο μπαρμπα-Νίκος έμεινε μόνος. Επάγγελμα δεν είχε και το χωριό δεν τον «σήκωνε» πια. Κάποιος φίλος του τον παρακίνησε να τον πάρει στην Αθήνα και να τον βάλει σε καμιά δουλειά. Η καλύτερη δουλειά που θα του ταίριαζε ήταν να πάει υπάλληλος σε κάποιο φούρνο. Έτσι και έγινε: Ήρθε στην Αθήνα και έπιασε δουλειά σε ένα φούρνο στο Κορωπί, όπου και δούλεψε για κάμποσα χρόνια.

Όταν έμαθε καλά τη δουλειά αποφάσισε να ανοίξει δικό του φούρνο. Έλα όμως που για να πάρεις τέτοια απόφαση έπρεπε πρώτα να έχεις κάμποσες παράδεις και ύστερα να έχεις και κάποιον να σε στηρίξει, τουλάχιστον στα πρώτα σου βήματα· να έχεις «πλάτες» που λένε.

Πρέπει να παντρευτώ, σκέφθηκε. Έτσι μόνο θα βρω τη βοήθεια που ζητώ. Και βρήκε αυτό που ήθελε στο πρόσωπο της όμορφης Γεωργίας, την οποία παντρεύτηκε και απέκτησε μαζί της πέντε (5) παιδιά· τρία αγόρια: Το Μιλτιάδη, το Μιχάλη και το Σωκράτη και δυο κορίτσια: την Όλγα και την Τούλα. Βρήκε και τη βοήθεια που ζητούσε, άνοιξε δικό του φούρνο και το όνειρό του έγινε πραγματικότητα.

Ο μπαρμπα-Νίκος έγινε καλός επαγγελματίας. Ζεστάθηκε η τσέπη του με παράδεις και μπόρεσε έτσι να κάνει και ένα ωραίο σπίτι στο χωριό.

Εκτός από την ειλικρίνεια και την τιμιότητα στη δουλειά του ο μπαρμπα-Νίκος ήταν και πολύ ευγενικός με τους πελάτες του και γρήγορα κέρδισε την εμπιστοσύνη τους. Εκτός από αυτά ως άνθρωπος ήταν πολύ εύστροφος, ετοιμόλογος και χωρατατζής. Πάντα με το χαμόγελο υποδέχονταν τους πελάτες του, τους φίλους και τους συγγενείς. Επόμενο ήταν να έχει πολλούς και καλούς φίλους. Ανάμεσά τους και ο διοικητής-αστυνόμος του χωριού, ο οποίος περνούσε κάθε πρωί, έπαιρνε το ψωμί αστειευόταν μαζί του και μετά πήγαινε στο γραφείο του.

Ένα πρωί όμως, που είχαν μείνει για λίγο μόνοι τους στο φούρνο, ο διοικητής λέει στο μπαρμπα-Νίκο: -«Κύριε Ζώτο κάτι χάσατε χθες». Απορημένος ο μπαρμπα-Νίκος κοίταξε τον αστυνόμο στα μάτια και προσπάθησε να μαντέψει τί είχε χάσει και το βρήκε ο διοικητής. Μάταια όμως βασάνιζε το μυαλό του.

—«Δεν μπορώ να θυμηθώ κύριε διοικητά», του λέει. —«Προσπάθησε ακόμα λίγο», του λέει εκείνος. Ο μπαρμπα-Νίκος κοίταξε με απορία και κάποια απόγνωση το διοικητή, σήκωσε τους ώμους του δείχνοντας έτσι ότι ήταν αδύνατο να θυμηθεί. Τότε ο αστυνόμος έβαλε το χέρι στην τσέπη του και έβγαλε ένα ... κουμπί. Το κουμπί ήταν από τη φόρμα του μπαρμπα-Νίκου. Του είχε πέσει την προηγούμενη μέρα μέσα στο ζυμάρι (τότε δεν υπήρχαν μηχανήματα και το ψωμί το ζυμώνανε με τα χέρια μέσα στη σκάφη). —«Αυτό κύριε Ζώτο είναι δικό σας ...», είπε και έδειξε το «εύρημα». Τα έχασε για μια στιγμή ο μπαρμπα-Νίκος αλλά αστραπιάδια δούλεψε το μυαλό του και με την ετοιμότητα και το χιούμορ που διέθετε, λέει στον αστυνόμο: «Σας ευχαριστώ κύριε διοικητά που το φέρατε... Ευτυχώς που έπεσε σε καλά χέρια, αν ήταν άλλος δεν θα μου το έδινε ...». Γέλασε ο αστυνόμος με την ετοιμολογία και το χιούμορ του μπαρμπα-Νίκου, πήρε τη φρέσκια φραντζόλα και πήγε, ως συνήθως, στο γραφείο του και γλίτωσε και το πρόστιμο ο μπαρμπα-Νίκος.

β) Ο «ταγματάρχης από το ... Κορωπί»

Μια μέρα ο μπαρμπα-Νίκος αποφάσισε να επισκεφθεί το φίλο και συγχωριανό του, τον συνταγματάρχη Νίκο Παπαδημητρίου, ο οποίος υπηρετούσε στην Αθήνα στο Γ.Ε.Σ. Φτάνοντας στην πύλη του Γ.Ε.Σ. είδε κόσμο πολύ να περιμένει και τη μπάρα της εισόδου κατεβασμένη.

Ο κόσμος μετά από το σχετικό έλεγχο που του γινόταν από το σκοπό της πύλης περνούσε μέσα από τη μικρή πόρτα. Ο μπαρμπα-Νίκος είδε ότι έτσι όπως πήγαινε το πράγμα θα αργούσε η σειρά του. Τότε χωρίς να περιμένει προχώρησε κάνοντας πως δεν βλέπει το φαντάρο που έκανε τον έλεγχο και προσπάθησε να περάσει από το πλάι της κατεβασμένης μπάρας. Ο φαντάρος όμως τον είδε και έβαλε τις φωνές: -«Κύριε, πού πας;», του λέει, «απαγορεύεται!». —«Να επισκεφθώ τον κύριο Παπαδημητρίου», του λέει ο μπαρμπα-Νίκος. —«Περιμένετε να τον πάρω τηλέφωνο να δω αν μπορεί να σας δεχτεί. Πώς λέγεστε;». —«Πες του ότι τον ζητάει ο Ζώτος, ο ταγματάρχης από το Κορωπί...». —«Στρατιωτικός είστε, τότε περάστε» λέει ο φαντάρος και τον χαιρέτησε στρατιωτικά...

Πήγε κατ' ευθείαν στο γραφείο του Παπαδη-

Τρεις ιστορίες, με χαμόγελο

του Νικόλαου Δ. Καθάριου

Εισαγωγικό σημείωμα*

*«Δυστυχισμένε μου λαέ, καλέ και αγαπημένε.
Πάντα ευκολόπιστε και πάντα προδομένε».*
(Δ. Σολωμός-«Η γυναίκα της Ζάκυνθος»).

Η Ελλάδα βρίσκεται σήμερα στο κρισιμότερο μεταίχμιο της νεότερης ιστορίας της. Η διετία άγριας λιτότητας που ξεκίνησε με το πρώτο Μνημόνιο, κατέστρεψε διαμιάς τους ήδη επισφαλείς και αδύναμους, όσους ζούσαν στο όριο, χωρίς υποστυλώματα και λίπος. Παράλληλα, εξάντλησε βαθμιαία και όσους είχαν πεπερασμένες αντοχές και ανελαστικές υποχρεώσεις. Η κρίση ξεθεμελιώνει τα ευρύτατα στρώματα των μικρομεσαίων, σαρώνει το υλικό υπόβαθρο της ύπαρξής τους, αποψιλώνει τις προσδοκίες και τις απαντοχές τους. Συνέπεια συνακόλουθη, να βιώνουμε στις μέρες μας τη μεγάλη αυτή οικονομική και όχι μόνο κρίση όπου κυριαρχούν η μιζέρια, ο εκφοβισμός, η αναβολή, η διαρκής απειλή για ένα αβέβαιο αύριο ημών και των παιδιών μας. Με άλλα λόγια ζούμε τη στιγμή μιας στροφής τόσο απότομης, που άλλο να μην προφταίνουμε να νιώσουμε παρά μόνο ναυτία και τη ζάλη της αλλαγής του προορισμού. Η κατάσταση αυτή, κάθε μέρα που περνάει, επιδεινώνεται συνεχώς και γεμίζει την ψυχή μας με θλίψη και απαισιοδοξία. «Κουρεύτηκαν» όχι μόνο ο μισθός ή η σύνταξή μας, αλλά και τα οράματα και τα όνειρα για ένα καλύτερο μέλλον. Ακόμα και αυτό το πατροπαράδοτο χαμόγελό μας χάθηκε από τα χείλη μας! Εμείς οι ... παλιότεροι ξέρουμε από φτώχεια και στερήσεις και, ίσως, μπορούμε (;) ευκολότερα να προσαρμοστούμε στη νέα οικονομική κατάσταση και να περάσουμε και με τα «λίγα»! Οι νέοι όμως μπορούν; Πολύ φοβάμαι πως η απάντηση δεν είναι θετική: Τα παιδιά μας κιότεψαν - και με το δίκιο τους- γιατί τα είχαμε μάθει να ζουν ξένοι-

αστα και ανέμελα, παρέχοντάς τους όλες τις οικονομικές και όχι μόνο ανέσεις, με τη σκέψη και τη δικαιολογία: «να μην γνωρίσουν και αυτά τις στερήσεις και τα ζόρια που εμείς περάσαμε, όταν ήμασταν στην ηλικία τους». Και τώρα που ήρθαν τα «πάνω - κάτω» και η ζωή μας άλλαξε απότομα «ρότα», εκείνα έμειναν ξαφνικά μετέωρα χωρίς οράματα και στόχους, χωρίς προοπτική ανάκτησης των «κεκτημένων», γιατί έχασαν από τα μάτια τους τον «πολικό αστέρα», το βοροάστρι (Σεφέρης) που τους οδηγούσε! Οι ταγοί μας με τα συμφέροντά τους και τους αδέξιους πολιτικούς χειρισμούς τους μας γυρίζουν δεκάδες χρόνια πίσω στη φτώχεια και στην κακομοιριά...! Κι εμείς υπομένουμε μοιρολατρικά την τύχη μας... Αυτό δεν πρέπει να συνεχιστεί. Είναι δικό μας χρέος να μην υποταγούμε στα κελεύσματά τους. Πρέπει να αντισταθούμε και να βοηθήσουμε τους νέους μας να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της ζωής. Να σταθούμε δίπλα τους, για να ξεπεράσουν και να ξεπεράσουμε όσο γίνεται πιο ανώδυνα τις τεράστιες δυσκολίες και να υπερπηδήσουμε τα υψηλά εμπόδια, να ξαναφτιάξουμε τη ζωή μας, όπως την ξέραμε και όπως ξέρουμε να σκορπούμε απλόχερα και με αισιοδοξία το ελληνικό μας χαμόγελο, γνήσιο και ατόφιο όπως μας το μετέδωσαν οι πρόγονοί μας. Αυτό δεν μπορούν να μας το στερήσουν, γιατί το χαμόγελο δεν αγοράζεται, δεν εξαγοράζεται, δεν υποθηκεύεται, δεν παζαρεύεται, δεν δανείζεται και δεν θα τους κάνουμε- στο κάτω της γραφής- και τη χάρη. Χρέος μας, επαναλαμβάνω, είναι να διαχειριστούμε τη ζοφερή κατάσταση με ψυχραιμία και επιδεξιότητα, όπως έκαναν οι πρόγονοί μας, όταν βρίσκονταν μπροστά σε απρόσμενες και απρόοπτες καταστάσεις. Τέτοιες είναι οι τρεις μικρές αληθινές και χαριτωμένες ιστορίες των παππούδων μας που ακολουθούν, - (α) Το κουμπί του φούρναρη, (β) ο «... ταγματάρχης από το Κορωπί» και (γ) Τις γυναίκες τις θέλουμε για να ... μαλώνουμε - όπως μας τις περιγράφει με το γλαφυρό του ύφος ο κ. Νίκος Καθάριος, ιστορίες οι οποίες θα ξαναφέρουν ελπίζω, έστω και για λίγο, το χαμόγελο στα πικραμένα χείλη μας!

a) Το κουμπί του φούρναρη

Ο μπαρμπα-Νίκος ο Ζώτος από μικρό παιδί ήταν κοντά στα πρόβατα. Σαν πέθαναν οι γονείς του, τα αδέρφια χώρισαν, όπως ήταν

Και ανάμεσα στα συνεργεία αυτά να πηγαινούνται, σαν τις μέλισσες στην κυψέλη, ο πρόεδρος και μέλη του διοικητικού συμβουλίου της Αδελφότητας: να βγάζουν και να κουβαλούν παλιά θρανία από την αίθουσα του πρώην Νηπιαγωγείου, να τα φορτώνουν σε «αγροτικό» και να τα μεταφέρουν σε άλλες αποθήκες (αχυρώνες), να μετακινούν ντουλάπες, να καθαρίζουν νεροχύτες στην κουζίνα και άλλους χώρους του νηπιαγωγείου που είχαν χρόνια και χρονάκια να δουν το φως του ήλιου!

Και όλα τα παραπάνω με έναν και μόνο αντικειμενικό σκοπό: Να ετοιμάσουν το χωριό να υπόδεχτεί με ευπρέπεια το Καλοκαίρι τους ξενιτεμένους μας και να προσφέρει στους καλεσμένους μας την πρέπουσα και ζεστή παραδοσιακή μας φιλοξενία. Με ένα λόγο: να δώσουν νέα όψη στο χωριό μας, όταν σε λίγο καιρό, θα ξαναζωντανέψουν με τις εκδηλώσεις τους την ελληνική μας Καντσιώτικη **παράδοση**.

Η παράδοση του χωριού ταυτίζεται με τις μνήμες που «με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες γλώσσες κρένει» και έρχεται να εμπλουτίσει με χυμούς τη σύγχρονη ζωή. Αυτός ο αδαπάνητος θησαυρός της Καντσιώτικης παράδοσης είναι ένα από τα πιο συστατικά στοιχεία της εθνικής ταυτότητας του χωριού μας.

Η παράδοση παραμένει πάντοτε το καταφύγιο των φορέων εκείνων που αυτοστρατεύονται, ομαδικά ή μεμονωμένα (όπως τα σημερινά μέλη της δικής μας Αδελφότητας), για την εξυπηρέτηση και αναβάθμιση του χωριού μας· τους έλκει· και μας έλκει όλους· σαν μαγνήτης η πατρική γωνιά που είναι το σύμπαν μας, η Ιθάκη μας.

Είναι πλεονέκτημα, ευεργετικό μάλιστα, να ζεις με κάθε τρόπο το παρελθόν μια και η «ευθύνη» για τις καλές μέρες, που περάσαμε εκεί, βαρύνει αποκλειστικά το «χθες».

-«Τείνω να ζω στο παρελθόν, γιατί πέρασα την περισσότερη ζωή μου εκεί», έλεγε ο μεγάλος Γάλλος συνθέτης Χέρμπερτ Καέν. Και τη ρήση του αυτή έχει σαν γνώμονα και η Αδελφότητά μας -, ο πλέον ενεργοποιημένος φορέας του χωριού μας και, ίσως-ίσως, και ολόκληρης της επαρχίας Κόνιτσας- που με τις αθόρυβες όλο το χρόνο δραστηριότητές του, μεσουρανεί κάθε «Πολιτιστικό Αύγουστο» με τη διοργάνωση του μεγαλόπρεπου πανηγυριού μας, για να

φθάσει τελικά στην αποκορύφωση των παραδοσιακών εκδηλώσεων με την ολοκλήρωση του προγράμματός της.

Μια και η γραφή για τη λαϊκή παράδοση μας έφερε έως εδώ, ας αφεθούμε να μας παρασύρει - λίγο παραπέρα και λίγο πιο πάνω από τα συνηθισμένα- το νήμα αυτής της σκέψης και ας διερευνήσουμε, όσο γίνεται πιο απλά και πιο σύντομα, το βαθύτερο νόημά της, δηλαδή **τί σημαίνει παράδοση**.

Από την δουλειά μου την ίδια, είχα την ευκαιρία να χειρισθώ σε ομιλίες το θέμα της παράδοσης μέσα στα πλαίσια του σχετικού εορτασμού. Χωρίς να το καταλάβω, σιγά -σιγά, είδα ότι επεξεργάσθηκα και για τον εαυτό μου μια έννοια που και μέσα μου, ίσως, είχε βυθισθεί, άλλα είδα επίσης πόσο και στους νέους ανθρώπους έμενε παρθένα ή πόσο είχε ανάγκη παρουσίασης. Εκείνο που, βασικά, προσπάθησα να ανασύρω από την θελημένη παλαίωση μιας τόσο ζωντανής κατάστασης, είναι ότι **παράδοση** δεν σημαίνει οπισθοδρόμηση και είναι κακόπιστο να αποσυνδέεται από την πρόοδο.

Πιάνοντας το νήμα από την αρχή θα λέγαμε, ότι η παράδοση είναι από την φύση της μια έννοια δυναμική και μεταλαμπαδεύεται, επιμένοντας στη φυσική της εξέλιξη και στον μη ιδεολογικό της χαρακτήρα.

Και τονίζω τον «μη ιδεολογικό της χαρακτήρα» γιατί, εν πολλοίς, μας έχουν συνηθίσει στις κατατάξεις, στα καλούπια, τις ετικέτες και τα σχήματα. Όχι ότι δεν υπάρχουν διαφορές ουσίας, οι οποίες επιβάλλουν και διαφοροποίηση κατατάξεων. Υπάρχουν· αλλά τα σινικά τείχη, τα φράγματα και τα διακριτικά σύμβολα βιάζουν και διακόπτουν την ενότητα της ζωής. Οι παρατάξεις, οι δυαρχίες, οι δύο «κόσμοι», στους οποίους συνήθως οι άνθρωποι αυτοκατατάσσονται ή κατατάσσουν αλλήλους, διασπούν τον κόσμο της φύσης και της ζωής, ο οποίος είναι **ένας** και ενιαίος.

Και το θέμα της παράδοσης και της στάσης του ανθρώπου απέναντί της, και ιδίως του νέου άνθρωπου γενικά, ειδικότερα δε του Νεοέλληνα, μοιράστηκε και αυτό στον τόπο μας, κάτω από την ευκολία της κατάταξης, σε δυο στάσεις ή θέσεις: τη **συντηρητική** και την **προοδευτική**. Οι συντηρητικοί, λένε συνήθως, είναι «με την παράδοση»· οι προοδευτικοί της γυρίζουν συχνά την πλάτη, διότι «τραβούν

μητρίου. Τα είπαν για αρκετή ώρα και σε κάποια στιγμή ρωτάει ο Παπαδημητρίου το μπαρμπα-Νίκο: -«Πώς πέρασες μέσα χωρίς να με πάρει τηλέφωνο ο σκοπός;».-«πήγε να πάρει», του λέει ο μπαρμπα-Νίκος, «και του είπα: «Πες του ότι τον ζητάει ο Ζώτος, ο ... ταγματάρχης από το Κορωπί». -«Αφού είστε στρατιωτικός», μου λέει, «περάστε», με χαιρέτησε στρατιωτικά και με άφησε να περάσω. Γέλασε με την καρδιά του ο Παπαδημητρίου με την εξυπνάδα του μπαρμπα-Νίκου.

Στο χωριό ανεβαίνανε τα καλοκαίρια, για να παραθερίσουν. Κάθε πρωί κατά τις δέκα κατεβαίνανε στην πλατεία, κάθονταν κάτω από τον πλάτανο απολαμβάνοντας τη δροσιά του και πίνοντας το καφεδάκι τους. Ο Παπαδημητρίου, συνήθως κατέβαινε πρώτος και υποδεχόταν τον μπαρμπα-Νίκο λέγοντας: «Καλημέρα σας κύριε ταγματάρχα από το Κορωπί» και το χαμόγελο χαράζονταν για πολλή ώρα στα χεύλη τους.

γ) Τις γυναίκες τις θέλουμε για να ... «μαλώνουμε όποια ώρα θέλουμε!»

Στην παρέα του μπαρμπα-Νίκου και του Παπαδημητρίου ήταν συνήθως και ο «Τζίμης», δηλαδή ο Δημήτρης Μακρής. Χρόνια στην Αμερική και τώρα στα γεράματα έμενε και αυτός στην Αθήνα και το Καλοκαίρι ανέβαινε στο χωριό. Κάποια μέρα εκεί που κάθονταν όλοι μαζί κάτω από τον πλάτανο του λέει ο μπαρμπα-Νίκος : «Τζίμη, άλλη χρονιά που θα ερχόμαστε στο χωριό θα φέρνουμε και τις γυναίκες μας».- «Τι τις θέλεις τις γυναίκες;», του λέει ο Τζίμης. -«Πώς τι τις θέλεις» του λέει ο μπαρμπα-Νίκος, «θέλεις να μαλώσεις με τη γυναίκα, μαλώνεις όποια ώρα θέλεις!».

Τρανταχτά γέλια κάλυψαν τα τελευταία λόγια του μπαρμπα-Νίκου και οι τρεις φίλοι συνέχισαν να απολαμβάνουν με χαρούμενη διάθεση τον καφέ τους κάτω από τον πλάτανο.

Θησαυρός αδαπάνητος

του Θωμά Αθανασίου Μουκούλη
Επίτιμου Παρέδρου του Π.Ι.

Αιτία και αφορμή, για να γραφούν οι παρακάτω σκέψεις, ήταν οι ελληνικές βουλευτικές εκλογές της έκτης Μαΐου του τρέχοντος έτους 2012. **Αιτία:** οι εκλογές που με ανάγκασαν να επισκεφθώ αυτήν την εποχή το χωριό μου, για να ασκήσω το εκλογικό μου δικαίωμα. (Ας είναι καλά οι ... αδέξιοι (;) και ελαφρόμυαλοι (;) πολιτικοί μας, που όλοι τους ανεξαιρέτως ήθελαν ντε και καλά να ... αποφασίσει ο λαός για το πόσο **σφιχτή** θέλει να είναι η θηλιά που του έβαλαν στο λαιμό με την υπογραφή των Μνημονίων!).

Αφορμή: και πάλι οι εκλογές που μου έδωσαν την ευκαιρία να ιδώ επί τόπου τις άοκνες και εργάδεις προσπάθειες των συνεργείων της Αδελφότητας για να ολοκληρώσουν το συντομότερο δυνατόν τις αναγκαίες εργασίες, στο όμορφο Συνεδριακό μας Κέντρο, τη **«διαμαντόπετρα, στου χωριού μας το δαχτυλίδι»!** (Θα ... τρίζουν από αγανάκτηση και φρίκη τα κόκκαλα του Κ. Παλαμά για το θρασύ τόλμημά μου να παραφράσω και να βεβηλώσω το στίχο του).

Και ήταν πράγματι πολύ εντυπωσιακό και συγκινητικό το θέαμα της δραστηριότητας των συνεργείων: στο πάνω μέρος του προαυλίου του σχολείου να βλέπεις τον αρχιμάστορα να πελεκάει με μεράκι και να δίνει μορφή και ζωή στις πέτρες και αγκωνάρια, τους χτίστες να ταιριάζουν με περισσή φροντίδα τις ακατέργαστες πέτρες, να χτίζουν και να μυστρίζουν τον τοίχο αντιστήριξης στο κάτω μέρος του προαυλίου, τον ηλεκτρολόγο διπλωμένο σαν κουβάρι ανάμεσα στη σκεπή και το ταβάνι του σχολείου, να δουλεύει μπρούμυτα με πολύ κόπο και να πασχίζει να κάνει τις ηλεκτρικές εγκαταστάσεις όσο γίνεται πιο τέλειες και σχεδόν αόρατες. Και λίγα μέτρα πιο πέρα από το σχολείο, μπροστά στην εκκλησία, άλλο συνεργείο να επισκευάζει το πλακόστρωτο (σε παραδοσιακό στυλ), που κατέστρεψαν οι πάγοι της φετινής βαρυχειμωνιάς.

από τους λίγους, τους «εκλεκτούς».

Συνολικά, όμως, η παράδοση σαν προσφορά είναι υπόθεση δεμένη με ένα λαό και την ιδιοφυΐα του. Είναι συγκλονιστικό να σκεφθεί κανείς αυτό το πλάτος, που καλύπτει τόσες πτυχές όσες η ζωή, από την χαρά ως τον Χάρο, που περνώντας από το φίλτρο της καθημερινής επινοητικότητας, φθάνει να φτιάχνει γλυκό απ' τους ανθούς. Η παράδοση είναι το φίλτρο της καθημερινότητας. „ς λαός ζει το καθεμέρα του μ' ένα ύφος: Τραγουδάει, κλαίει, ζωγραφίζει, θρησκεύεται, χειροτεχνεί, τρώει, μοχθεί, δημιουργεί· με ένα λόγο **ζει**. Το ροδόσταμο όλων αυτών των δραστηριοτήτων, στην εξέλιξή τους μέσα στην καθημερινότητα, διασώζει η παράδοση. Είναι η διάσωση της ποίησης του καθεμέρα, εκείνη που μας πιστοποιεί τις ασχολίες της σχόλης: τί κάνει, δηλαδή, ένας λαός όταν ξανασάίνει από την βιοπάλη ή τί κάνει για να ξανασάνει απ' αυτήν και να την ξαναρχίσει, ξανανιωμένος, έστω και πιο βαριά. Από τη σκοπιά αυτή η παράδοση είναι και μια συμφιλιωτική απάντηση στον χρόνο, είναι ζωή, αλλά και στάση ζωής. Είναι δηλαδή η πιστοποίηση του πώς γεμίζει ένας λαός τον «ακατασκεύαστο» και ατέρμονα χρόνο. Στην τριβή της μ' αυτόν γίνεται ρωμαλέα. Είναι και γι' αυτό μια εικόνα νεότητας.

Ο ελληνικός λαός την ένοιωσε πάντοτε σαν το πλατύφυλλο δέντρο, όπου κάθεται στη σκιά του. Το θρόισμά του, ήταν ανέκαθεν το θρόισμα της φυλλωσιάς της λαϊκής ψυχής, επειδή συνδέεται επίσης με τις αγνότερες διαδικασίες δημοκρατικών επιλογών.

Αλλά αν θα θέλαμε να ανασύρουμε το βασικό της χαρακτηριστικό, να ψαύσουμε το ραχοκόκκαλό της, θα μπορούσαμε αγέρωχα και αναντίρρητα να πούμε ότι είναι οι αγώνες, για την ελευθερία. Η ελληνική παράδοση είναι κατ' εξοχήν αγωνιστική, είναι μια παράδοση αντρειοσύνης. Και αυτό είναι το αδιαμφισβήτητο στοιχείο προοδευτικότητας που περιέχει. Μέσα της το ολοκαύτωμα διασυνδέει δυναμικά ζωή με θάνατο και πάνω στη ζυγαριά του ολοκαυτωματικού θανάτου, αξιολογείται η ελευθερία ως απόλυτο και μη ανταλλάξιμο περιεχόμενο ζωής. «Φωτιά στο κάστρο βάζουνε, για να μη γίνουν σκλάβοι». Αυτή η παράδοση δεν πεθαίνει. Ίσως, όμως, σκοτώνεται. Ας την προφυλάξουμε, λοιπόν, από τις φονικές πράξεις μας, και περισσότερο, από τις φονικές παραλείψεις μας, ή από την φονικότερη,

ακόμη, καταναλωτική μας αχορταγία».

Εκτός από μορφές της παράδοσης που προαναφερθήκαν, υπάρχει και μια άλλη όψη της, που πρέπει να την τονίσουμε: Λέμε ότι στην Καστοριά υπάρχει παράδοση επεξεργασίας της γούνας. Στα Γιάννενα υπάρχει παράδοση της επεξεργασίας του ασημιού, το Σουφλί έχει παράδοση στην επεξεργασία του μεταξιού, τα Μαστοροχώρια έχουν παράδοση στην επεξεργασία της πέτρας ή στην Ελβετία υπάρχει παράδοση στην κατασκευή των ορολογιών κτλ. Άλλα δεν είναι μόνο οι παράδοσεις στις τέχνες, είναι και στα γράμματα. Παράδοση γραμμάτων υπήρχε στα Γιάννενα – που ήταν «πρώτα σ' άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα»- και στα Ιόνια νησιά.

Αυτού του είδους η παράδοση δεν εννοεί το παρελθόν της σαν κάτι τελειωμένο ή και ανασχετικό. Αντίθετα, το θεωρεί ότι τελεί σε διαρκή εξέλιξη και ότι είναι **δημιουργικό**. Μ' αύτη την έννοια, η παράδοση είναι σχέδιο ζωής, είναι μία οργανική ανάπτυξη δυνατοτήτων, οι οποίες ολοένα γίνονται νέες πραγματικότητες. Πρόκειται για μία δημιουργική συνεργασία και των τριών διαστάσεων του χρόνου, του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος.

Το φαινόμενο αυτό της δημιουργικής παράδοσης δεν συμβαίνει μόνο σε επί μέρους τομείς. Συμβαίνει και για το σύνολο του πολιτισμού. Ο αρχαίος Ελληνικός πολιτισμός λ.χ. δεν ήταν παρά η οργανική έκπτυξη μιας παράδοσης, την οποία οι Έλληνες ανάπτυξαν μέχρι τις τελευταίες της συνέπειες.

Το φαινόμενο της παράδοσης δεν το δημιουργεί κανένας σκόπιμα και με σχέδιο. Φυτρώνει μόνο του. Διότι καθώς είναι οργανικό φαινόμενο της ζωής και του πνεύματος, ο νους δεν μπορεί να συλλάβει την ύφανση του ιστού του, που όσο είναι ανθεκτικός, άλλο τόσο είναι και ευάλωτος, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τη ζωή.

Παράδοση επιπροσθέτως δεν είναι να επαναφέρομε αυτούσιο το παρελθόν στη ρόκα και την πινακωτή, αλλά είναι να ζήσουμε οργανικά τη συνέχειά του εκφρασμένη σε νέες μορφές, που προκύπτουν δημιουργικά και ανανεωτικά από τους μόνιμους πυρήνες της ζωής του λαού. Γι' αυτό πέρα από τον σεβασμό στην παράδοση, απαιτείται και ο δημιουργικός βιασμός της. Τονίζομε: δημιουργικός. Σαν αυτόν που έκανε λ.χ. στη λογοτεχνία ο Σολωμός και

μπροστά ...». Και το σχήμα αυτό της δυαρχίας εφαρμόζεται και σε άλλες πτυχές του βίου μας, γιατί οι δυο αυτές «παρατάξεις» και «γραμμές» θα ημπορούσαν να προεκταθούν με αντίστοιχα σύμβολα-πλάσματα, αντιπροσωπευτικά και άλλων τομέων της ζωής: Θρησκείας, πολιτικής, επιστήμης, τέχνης, κοινωνικής ζωής κ.λπ. Αυτά τα σύμβολα και τα συνθήματα ήσαν άλλοτε, και ίσως κάπως σπανιότερα να είναι και σήμερα, **δολώματα εύκολης αλιείας ψυχών και πιστών**. Υπήρξαν καιροί, που έπιαναν απολύτως. Οι σημερινοί νέοι μας, ενώ αναζητούν πρόθυμα ατομική κοσμοθεωρητική στερέωση και πίστη, δύσκολα, νομίζω, συγκινούνται από δογματισμούς και εξορκισμούς. Ξαναγυρίζουν στο γνωστό πνευματικόν μας κλίμα, το **σωκρατικό κλίμα του διαλόγου** και της έρευνας της ουσίας, του «τι εστί» συντροφιά των φίλων και των εταίρων στην ατμόσφαιρα της προσωπικής - ατομικής ευθύνης απέναντι στα προβλήματα της εθνικής ζωής. Άς αφήσουμε λοιπόν κι' εμείς τα πλάσματα και τα σχήματα και ας ξαναγυρίσουμε στο θέμα μας.

Η παράδοση δεν καταχωρίζεται σε μόνιμα και αρχειακά κατάστιχα, άλλα εξελίσσεται, βιώνοντας και τις τρεις διαστάσεις του ελληνικού χρόνου (παρελθόν, παρόν, μέλλον). Είναι δεσμός και συνέχεια, δεν είναι μόνο επιστροφή. Φυσικά επίσης, δεν είναι μόνο συντήρηση, αλλά προοπτική των διατηρημένων μέσα στο χρόνο, που στην Ελλάδα παρουσιάζεται με το ειδικό πλεονέκτημα: έχει μεγάλο χρονικό βάθος ιστορικού βίου (τρεις χιλιάδες χρόνια και βάλε!), κλιμακωμένο σε ποικίλες φάσεις του λαϊκού πολιτισμού· είναι δηλαδή μια πλούσια κληρονομιά. Και κάτι ακόμα: Η παράδοση δεν δελτιώνεται, άλλα επιστρωματώνεται σαν μια πρόσχωση, η οποία παραλλάζει με την πάροδο των καιρών το αρχικό τοπίο. Όπως προκύπτει και από την ετυμολογία της, η παράδοση είναι κάτι που περνά από γενιά σε γενιά, από χέρι σε χέρι, σαν κάτι το απτό που εξασφαλίζει μιαν αναμφισβήτητη κυριότητα σε κείνους που το παραλαβαίνουν.

Η παραλαβή όμως αυτή δεν γίνεται επιπόλαια και αβασάνιστα. Παλιότερα, η ζωή του κάθε άνθρωπου που ζούσε συνειδητά, άγρυπνα, ήταν ένας συνεχής διάλογος με την παράδοση, μια επίμονη αναμέτρηση μαζί της και μια νόμιμη λεηλασία της απ' όλα τα στοιχεία εκείνα που φαινόταν ζωντανά, πολύτιμα και απαραίτητα για να θεμελιωθεί πάνω τους η και-

νούρια μορφή της ζωής. Ο άνθρωπος εκείνος δεν αρνιόταν την παράδοση. Την εξέταζε, την μελετούσε κι ερμήνευε το αιώνιο πνεύμα της με μια σύνθεση ζωής που έδινε μορφή σ' όλα τα νέα προσωπικά ή κοινωνικά στοιχεία της εποχής. Η παράδοση ήταν το θεμέλιο, το προ-ζύμι που η κάθε γενιά χρησιμοποιούσε για να μορφοποιήσει, για να τοποθετήσει και δικαιώσει ιστορικά και ηθικά τη ζωή της. Γίνεται αυτό σήμερα; Δύσκολη η θετική απάντηση.

Η παράδοση λοιπόν συνδέεται χειροπιαστά «σαρκικά», μέσω των γενεών, με την έννοια της συνέχειας. Είναι μια υπόθεση εξελικτική. Είναι μια ροή που θυμίζει το πλατύ ποτάμι του Ήρακλείτου που ποτέ δεν μπαίνει μέσα του δυο φορές. Μέσα στην αδιάκοπη ροή του χρόνου συναιρούνται οι διαιρέσεις του, που είναι αυθαίρετα νοητικά κατασκευάσματα για τα πεπερασμένα μέτρα της ανθρώπινης ζωής καί για την συνεννόηση των ανθρώπων μέσα στον αείρο χρόνο.

Η παράδοση είναι μια στρωμάτωση στοιχείων και, ουσιαστικά, μια αβίαστη φυσική επιλογή εκείνων που έχουν την δυνατότητα να επιζήσουν. Επομένως η παράδοση ως επιβίωση και μεταφορά αυτών των «εγκαταλειμμάτων» είναι και ένα μπόλιασμα πάνω στο ορατό σώμα του σήμερα. Είναι άρα μια έννοια συνθετική, επειδή αποβαίνει η βασική κοίτη όπου πέφτουν όλα τα παραπόταμα των λαϊκών παλμών και εκφράσεων. Όπου εναρμονίζεται ολόκληρο το πολυφωνικό κελάρυσμα ιδεών, μύθων, αγώνων, αντιθέσεων, ήχων, γεύσεων, δεξιοτήτων ανατάσεων, αποφυγών, παραδειγμάτων Ορθοδοξίας και αλόγιστης διακινδύνευσης (παράδειγμα μέγα ο Κλέφτης). Η παράδοση είναι «η παλαιά των ημερών» γιατί συμβαδίζει με τον χρόνο. Συμβολίζει, όμως, την νεότητα γιατί μ' αυτήν, δηλαδή με την αποθησαυρισμένη οδηγητική σοφία και ομορφιά που περιέχει δίνει την δυνατότητα αντιπαράθεσης στο χρόνο. Η παράδοση είναι η παρουσία ενός λαού μέσα στο χρόνο και, τελικά, σημαίνει την επιλογή του καλού μέσα στους αιώνες. Αυτό ακριβώς, φανερώνει το πόσο μεγάλη και πλατιά είναι η αγκαλιά της, αφού επιλέγει το καλό σε όλες τις βιοτικές εκδηλώσεις για να τα μεταφέρει αλώβητο μέσα στον αποσυνθετικό χρόνο. Η παράδοση είναι λοιπόν όχημα του καλού μέσα στον καιρό. Το πλάτος της παράδοσης δεν είναι μονοσήμαντο. Σημαίνει την αναφορά στους πολλούς. Δεν νοείται παράδοση στην γενική της έννοια που να φτιάχτηκε

Το ναυάγιο

του Θωμά Β. Ζιώγα

Καθένας μας, διαβάζοντας την επικεφαλίδα, θα απορεί και θα διερωτάται: Είναι δυνατόν το Κάντσικο, ένα μεσόγειο και ορεινό χωριό, να έχει σχέση με θάλασσες και ναυάγια; Ούτε στα όνειρά τους δεν είχαν δει οι αυτόχθονες την απεραντοσύνη της θάλασσας, μήτε και τα πλεούμενά της. Οι γυναίκες, μάλιστα, που ποτέ δεν έφευγαν από το χωριό, μόνο από τις διηγήσεις των ταξιδευτών μαστόρων τα είχαν ακουστά αυτά, και φαντάζονταν τη θάλασσα σαν μια πολύ μεγάλη «μπάρα», συγχέοντας το άπειρο με το πεπερασμένο.

Και όμως, παρά την αντιφατικότητα αυτή, το χωριό είχε σχέση με τη θάλασσα και κάποιο ναυάγιο. Τουλάχιστον, αυτό μας διέσωσε η μνήμη και οι διηγήσεις των προπάππων μας. Αυτοί μολογούσαν περίπου το εξής: «Παλιότερα, το χωριό, εκτός από μαστόρους/κτίστες, είχε και αρκετούς βαρελάδες. Αυτοί ταξίδευαν ομαδικά σε νησιά που είχαν πολλούς αμπελώνες και δούλευαν ως αμπελουργοί (κλαδευτές, τρυγητές κ.λπ.) και κυρίως ως βαγενάδες, δηλ. κατασκεύαζαν ή συντηρούσαν τα βαρέλια στα οποία αποθηκεύονταν το κρασί. Κάποτε (;;;), σε ένα ταξίδι τους σε κάποιο νησί (;;;), το καράβι που τους μετέφερε ναυάγησε και πνίγηκαν πολλοί. Το χωριό είχε γεμίσει χήρες και ορφανά. Από τότε εγκατέλειψαν το επάγγελμα του βαγενά και έγιναν όλοι μαστόροι/κτίστες».

Αυτά τα μολογήματα των γερόντων, που έγιναν θρύλος πλέον, υποδεικνύουν ότι πράγματι συνέβη κάποτε ένα ναυάγιο, από το οποίο χαροκτυπήθηκε ιδιαίτερα το χωριό. Δεν είναι σαφές, όμως, το πότε έγινε το ναυάγιο και σε ποιο νησί πήγαιναν οι βαγενάδες χωριανοί. Αδιευκρίνιστα και σκοτεινά μένουν αυτά ακόμη και σήμερα, γιατί από τις μέχρι τώρα γραφές, που παρατίθενται πιο κάτω, δεν ξεκαθαρίζεται το θέμα.

Οι σχετικές γραφές είναι οι εξής:

Στο βιβλίο «ΚΑΝΤΣΙΚΟ – ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ, συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου»,

Αθήνα 1993, σελ. 36, αναγράφεται: «Σ' ένα ταξίδι προς τα Επτάνησα (πριν τα μέσα του 19ου αιώνα, όπως λένε οι γέροντες), σε κάποιο ναυάγιο πνίγηκαν πολλοί Καντσιώτες κλαδευτάδες κι ορφάνεψαν πολλές οικογένειες. Τότε ήρθαν στο χωριό διάφοροι νέοι από άλλα μέρη της Ελλάδας, μπαίνοντας σώγαμπροι, αφού παντρεύτηκαν τις χήρες των ορφανεμένων σπιτιών, προστατεύοντας μ' αυτόν τον τρόπο τις πολυπληθείς οικογένειες. Οι ξένοι σώγαμπροι πληροφορήθηκαν το γεγονός και παροτρύνθηκαν να έρθουν στο χωριό από τους ξενιτεμένους του χωριού μας, που εργάζονταν σε διάφορες περιοχές (κτηνοτρόφοι, κτίστες, βαρελάδες, κ.λπ.). Έτσι, ήρθαν στο χωριό ο Καραγκούνης από τον Παλαμά Καρδίτσας και μπήκε γαμπρός στην οικογένεια των Μουκάδων. Ο Τσιαμούλης (Καπλάνης) από το Τσιάμικο της Θεσπρωτίας. Ο Ζιάμπας (Δόσιας) που ήλθε από το Δέλβινο της Β. Ηπείρου. Ο Βραζιώτης ήρθε από τη Μπριάζα (Βρυάζα) της Κόνιτσας, κ.λπ.».

Στη σελ. 82 του ίδιου βιβλίου σημειώνεται: «Υπάρχει, επίσης, ένα συμβάν/θρύλος, που λέει ότι παλιά το Κάντσικο ήταν χωριό βαρελάδων/κλαδευτάδων, που ταξίδευαν σε διάφορα αμπελουργικά μέρη της Ελλάδος, για να εργασθούν σαν ειδικοί τεχνίτες στα παραπάνω επαγγέλματα. Σε κάποιο ναυάγιο, που έγινε στο Ιόνιο πέλαγος, χάθηκαν πολλοί Καντσιώτες, που ταξίδευαν με το καράβι εκείνο, για να εργαστούν στα Επτάνησα».

Πρόσθετα προς τα παραπάνω, υπάρχουν και τα δικά μας προσωπικά ακούσματα. Όταν ήμουν φοιτητής, τα καλοκαίρια, πήγαινα στο χωριό, όπου μελετούσα τα οφειλόμενα μαθήματα για την εξεταστική του Οκτωβρίου. Ήταν τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1960. Ζούσε ακόμη η εκ πατρός μανίτσα/γιαγιά μου Θεοδώρα Ζιώγα (1880 – 1964), σύζυγος Θωμά, το γένος Χαράλαμπου Κοτσίνα του Γεωργίου (επονομαζόμενος Δασκαλάκης). Ήταν, ίσως, η μοναδική από τις γυναίκες της σειράς της που γνώριζε γράμματα, αφού ο πατέρας της, εκτός των άλλων, ήταν και δάσκαλος¹ του χωριού από το 1870 έως το 1875. Συχνά, την έκανα παρέα και μου διηγούνταν πολλά από τη ζωή της. Για τον θρύλο του ναυαγίου, που την ρωτούσα όλος αμφιβολίες

1) Περιοδικό «Καντσιώτικα», τεύχος 17/2011, σελ. 42, επιγραφή αρ. 13, «Επιγραφή Καντσίκου», αρχείο ιερέως Γεωργίου Δ. Παΐσιου, εκ Χιονιάδων.

ο Κάλβος. Ο πρώτος αναπτύσσοντας δημιουργικά τη λαϊκή παράδοση και ο δεύτερος τη λόγια παράδοση.

Η παράδοση, θα μπορούσαμε να πούμε, βοηθάει στη διατήρηση, σε ενάργεια αλλά και σε ενέργεια, την εθνική μνήμη· τη μνήμη αυτή, που δίνει τα στοιχεία της εθνικής συνέχειας στην πορεία για την πρόοδο, χωρίς την οποία, τα παραδοσιακά στοιχεία μένουν απολιθωμένα κατάλοιπα. Η μνήμη αυτή είναι εκείνη, που βοηθάει τους λαούς, σαν εθνικές ενότητες, να πορευθούν το δρόμο της προόδου και να μεγαλουργήσουν, γιατί τους δίνει δυνάμεις για νέες εκκινήσεις και γιατί τους υποκινεί την υπερηφάνεια για συνεχείς κατακτήσεις σε τομείς του πολιτισμού.

Ο αρχαίος κόσμος υπάρχει αποταμιευμένος στο θησαυροφυλάκιο της ιστορικής παράδοσης, χρειάζεται όμως επίμονη και ειλικρινής προσπάθεια για να ξανά-ζωοποιηθεί. Όλο το παρελθόν πρέπει να σχετίζεται με την παρούσα κατάσταση και να βοηθάει την καινούργια ιστορική δημιουργία. Η ιστορική δημιουργία όμως δεν γίνεται μέσα στο κενό αλλά στηρίζεται επάνω στις δεδομένες δυνατότητες. Η ικανότητά μας για να δημιουργήσουμε ένα καινούριο μέλλον στέκεται επάνω στη σχέση μας προς το παρελθόν. Η συσχέτισή μας όμως με το παρελθόν, η ιστορική μνήμη, δεν είναι ένα γεγονός που υπάρχει μόνο του αλλά εξαρτάται από την προσπάθεια που καταβάλλει κάθε γενεά για να κάμει δικούς της τους θησαυρούς των μορφωτικών αξιών που βρίσκονται κρυσταλλωμένοι μέσα στην παράδοση, που δημιουργήθηκε από την ιστορική μας εθνική ζωή».

Δέχονται, όμως, όλοι αυτήν την άποψη για την παράδοση; Όχι, βέβαια, γιατί νομίζουν ότι εκπροσωπεί αποκλειστικά το «χθες». Άλλά όσοι αρνούνται την παράδοση και νομίζουν ότι ο σεβασμός σ' αυτήν που εκπροσωπεί το «χθες», απολήγει σε άρνηση του «σήμερα», σε άρνηση ακόμη και αυτού του «αύριο», που έρχεται σαν συνέχεια του «σήμερα» έχουν άδικο. Επειδή, θεωρητικά, τουλάχιστον, **δεν υπάρχει στη ροή του χρόνου παρά μόνο το χτες και το αύριο**. Ή με άλλους λόγους το παρελθόν και το μέλλον το «παρόν» δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια νοητή στιγμή του χρόνου μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος. Το παρόν, στην έννοια του χρόνου, είναι μια συμβατική επινόηση του άνθρωπου, που δεν μπορεί να χωνέψει την έννοια του απείρου στο

χώρο και στο χρόνο, ούτε την εφημερότητά του μέσα στα δύο αυτά στοιχεία. Έτσι, η παράδοση είναι το μόνο «δεδομένο» στοιχείο, δηλαδή εκείνο που ανήκει στο παρελθόν και το οποίο συνδέει το παρελθόν με το μέλλον.

Και σαν αναπολούμε το χρόνο, όπως αυτός μας παρουσιάζεται με την παράδοση, παίρνουμε μια λεπτή και εξιδανικευμένη συγκίνηση, μια αισθητική απόλαυση. Μια συγκίνηση και μια απόλαυση από το αντίκρισμα της «φυσιογνωμίας του χρόνου». Του απολυτρωμένου χρόνου από υποκειμενικές συγκυρίες. Του χρόνου, που ενώ τον φοβόμαστε σαν καταλύτη της ζωής, τον βλέπουμε, στην περασμένη του διαδρομή, υποταγμένο από τη ζωή: τον βλέπουμε να συνυπάρχει με ό,τι αποτελεί συστατικό και αποδεικτικό στοιχείο της ζωής, που πέρασε στο διάβα των καιρών !!!

Και όταν, στο διάβα αυτών των καιρών φθάνει κάποτε μια στιγμή που μια εποχή αισθάνεται τόση αδυναμία μέσα της και τόση απιστία προς τον εαυτό της (όπως η δική μας εποχή σήμερα), τότε προβαίνει σε μια υπέρμετρη, υπερβολική και αποκλειστική εκτίμηση του παρελθόντος. Όταν με άλλα λόγια το παρόν παρουσιάζεται ως αποκρουστικό και άσχημο, ανοίγεται μια καταφυγή προς το παρελθόν. Αποφεύγει τότε ό ανθρωπος να ζει μέσα στο παρόν και με τη φαντασία του προσπαθεί να αισθανθεί αποκλειστικά την μεγαλειότητα μιας περασμένης εποχής που είναι γι' αυτόν ακόμη ωραιότερη, επειδή κάθε τί που είναι μακρινό πολύ, κάθε τί που χάθηκε είναι πολύ καλύτερο. Έτσι μια εσωτερική αδυναμία, ένα αποκρουστικό παρόν τον κάνει να χαθεί μέσα στο ποικιλόχρωμο θέαμα των θαυμαστών μεγαλείων της λαϊκής μας παράδοσης!

Σημείωση: Από τον αναγνώστη, που είχε την υπομονή και την καλοσύνη να με διαβάσει, ζητώ συγγνώμη για τυχόν επικαλύψεις ή επαναλήψεις που, ίσως, παρατηρούνται στο κείμενο και οφείλονται στο γεγονός ότι έγραφα ακολουθώντας μόνον την ονειροπόληση της καρδιάς μου, αγνοώντας τις υποδείξεις του νου!

Δάφνη Αττικής, Ιούνιος 2012

λίες, θεωρώ την παλιά άποψη σωστότερη, για τους εξής λόγους:

1) Οι παππούδες μας, που ζούσαν ακόμη κατά τις δεκαετίες 1950 και 1960, ήσαν τότε, το 1903, που συνέβη ο εμβολισμός του πλοίου «Πύλαρος», νέοι 20 έως 30 ετών. Ένα τέτοιο επώδυνο συμβάν, που ορφάνεψε το χωριό, θα το θυμούνταν με λεπτομέρειες και θα το μολογούσαν. Άλλωστε, με τα πλοία της γραμμής του Αμβρακικού («Πύλαρος», «Άσσος», κ.λπ.) ταξίδευαν και αυτοί οι ίδιοι, για την τότε οικοδομούμενη νέα πρωτεύουσα, την Αθήνα, προκειμένου να εργαστούν ως κτίστες. Και ο πατέρας μου, Βασίλης Ζιώγας του Θωμά (1910 – 1992), διηγούνταν πως με κάποιο από αυτά τα καράβια πρωτοταξίδεψε, το 1922, ως μαστοροπαίδι στην Αθήνα. Η άφιξη των προσφύγων Μικρασιατών, το 1922, τους απέκοψε από την πρωτεύουσα. Κανείς από αυτούς τους γέροντες δεν γνώριζε κάτι. Ωστόσο, μολογούσαν ότι οι πιο παλιοί απ' αυτούς έλεγαν για κάποιον πνιγμό χωριανών, χωρίς να γνωρίζουν που, πότε και πως συνέβη αυτός. Και η γιαγιά Θεοδώρα, την οποία αναφέρω παραπάνω, ήταν τότε, το 1903, γυναίκα 23 ετών. Κάτι θα θυμούνταν, αν στον καιρό της συνέβη ο πνιγμός. Έλα, ντε, που έλεγε ότι πολύ παλιά έγινε αυτός, και διηγούνταν τα όσα άλλα γράφω πιο πάνω.

2) Τότε, το 1903, τα νέα επώνυμα/γένη, που προέκυψαν από τους ξενοχωρίτες σώγαμπρους, {π.χ. Βραζιώτης, Τσιαμούλης, Καραγκούνης, Ζιάμπας (Δόσιας), Λέκκας, κ.λπ.}, είχαν πλήρως ενσωματωθεί και αφομοιωθεί από την τοπική κοινωνία. Κανείς δεν τα ξεχώριζε πλέον. Μόνο μια πλανώμενη, αχνή φήμη θύμιζε ακόμη την ξενική καταγωγή τους.

3) Φαίνεται πως η «Πύλαρος», που βρίσκονταν όταν συγκρούστηκε στο λιμάνι της Ιθάκης, κατευθύνονταν από Πειραιά προς την Πρέβεζα, αφού επιβάτης και θύμα ήταν ο ατυχής νεοδιορισμένος λιμενάρχης Λευκάδας, που μετέβαινε εκεί να αναλάβει τα καθήκοντά του. Ασφαλώς και δεν μπορούσε σ' αυτή του τη ρότα να μεταφέρει Καντσιώτες βαγενάδες – κλαδευτάδες, εκτός και αν τους παρέλαβε από ενδιάμεσο λιμάνι των Επτανήσων. Μόνο στην αντίστροφη πορεία θα ήταν δυνατό αυτό.

4) Δεν διασώζονταν στο Κάντσικο καμία παράδοση ότι στο συγκεκριμένο πλοίο «Πύλαρος» επέβαιναν πολλοί Καντσιώτες. Το καράβι και το ατύχημά του, κατά το 1903, ήταν χρονικά

μέσα στο εύρος της ζωής των πάππων μας. Αυτό, σαφέστατα, και αποκλείει τη δημιουργία οποιασδήποτε παράδοσης. Θύμηση έπρεπε να υπάρχει και όχι θρύλος.

Για τους παραπάνω λόγους, και ίσως και για άλλους που δεν μπόρεσα να σκεφτώ εγώ, εκτιμώ ότι είναι λαθεμένο το τεκμαρτό συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε ο φίλος Γαναδιώτης ερευνητής, τον οποίο, προσωπικά, αφάνταστα τιμώ ως φίλο και εκτιμώ ως εμβριθή μελετητή και συλλέκτη στοιχείων για την τεκμηρίωση της ιστορίας των Μαστοροχωρίων και της επαρχίας Κόνιτσας. Περιμένουμε απ' αυτόν, εργατικότατος και πολυγραφότατος καθώς είναι, έχοντας πρώτα απ' όλα την υγεία του, σύντομα να μας παρουσιάσει και νέα στοιχεία/τεκμήρια για τον αγνοημένο, από τους επώνυμους ιστορικούς, τόπο μας.

Το θέμα, όμως, του «πνιγμού» των συγχωριανών μας έμεινε πάλι στο σκοτάδι και δεν βρήκε τη λύση του. Κάποτε, ίσως, βρεθούν τα πραγματικά πειστήρια αυτού του συμβάντος. Δεν μπορεί, κάπου θα υπάρχει, έστω και νύξη, σε κάποια γραφή. Για πόσο, ακόμη, θα την καλύπτει η αχλύς του χρόνου;

Αθήνα, Μάρτιος 2011

2) Το πρώτο περιστατικό είναι η ειδοποίηση του δεσπότη προς τους ιερείς του χωριού, το έτος 1901, να αποστείλουν κατάλογο των πενομένων οικογενειών, προκειμένου να ζητηθεί η οικονομική ενίσχυση τους από τις Αρχές (ήσαν ακόμη τουρκικές). Δεν έχουμε πληροφορίες από άλλες πηγές, ούτε και ομολογίες γερόντων, γι' αυτό το περιστατικό,. Πάντως, ό,τι και να συνέβαινε, αυτό δεν είναι δυνατόν να συσχετιστεί με την «Πύλαρο» και τον εμβολισμό της, που έγινε υστερότερα, το έτος 1903.

Το δεύτερο περιστατικό είναι η εντολή του δεσπότη προς τους ιερείς του χωριού, το έτος 1904, να εισπράξουν απροφασίστως την εισφορά προς την μητρόπολη του παρελθόντος έτους (1903) και να τον αποδώσουν. Κάνω τη σκέψη ότι δεν πληρώθηκε, όχι από οικονομική αδυναμία, αλλά επειδή η τότε Εκκλησιαστική Επιτροπή ανάλωσε τα έσοδά της στην επανέγερση (1900/1) του βακούφικου μύλου στο Σαραντάπορο (παρά τη θέση «Χατζή») και στην εκ θεμελίων επανακατασκευή το 1902 του ναΐσκου της «Παναγίας». Συγκέντρωνε, μάλιστα, χρήματα για να επαναχτιστούν και τα άλλα εξωκλήσια, πράγμα που έγινε λίγο αργότερα, ήτοι το 1906 αναδομήθηκε ο «Άι Νικόλας» και το 1908 ο «Άι Θανάσης». Οι δύστυχοι, ίσως, νόμιζαν ότι θα είχαν τις ευλογίες του δεσπότη για τα καλά τους έργα. Άλλα τους ήρθε η αυστηρή δεσποτική απανταχούσα με το επιτακτικό «απροφασίστως».

3) Καμία τέτοια παράδοση ή ομολογία δεν διασώζεται στο Κάντσικο, η οποία να συνδέει τον πνιγμό των συγχωριανών με το ατμόπλοιο ΠΥΛΑΡΟΣ.

για το πόσο ήταν αληθινός, μου έλεγε πως, όταν αυτή ήταν μικρό κορίτσι, στο χωριό ήσαν πολλές μεγάλες γυναίκες, χήρες από τον πνιγμό, καθώς οι ίδιες μολογούσαν. Και δεν είχα λόγους να μην την πιστέψω, γιατί είχε σώας τας φρένας μέχρι την τελευταία της πνοή. Κάνω τη σκέψη, ότι η γιαγιά Θεοδώρα ήταν παιδούλα 5 έως 10 χρονών την περίοδο 1885 έως 1890. Δεχόμενοι ότι, τότε, μεγάλες ήσαν οι γυναίκες ηλικίας περί τα 50 με 60 χρόνια, λόγω της κοπιώδους ζωής, δεν θα λαθεύαμε πολύ αν λέγαμε ότι περί το μέσον του 19ου αιώνα έγινε ο πνιγμός, με μια απόκλιση ± 5 με 10 έτη. Η εκτίμηση αυτή επιβεβαιώνεται και από την πλήρη χρονολογική συμβατότητα των παραπάνω στοιχείων.

Και ενώ έτσι ήσαν τα πράγματα και κυλούσε ο χρόνος, αναμένοντας μήπως από κάπου ξεφυτρώσουν νέα στοιχεία, ο φίλος και συμμαθητής μου Χαρίλαος Γκούτος, από το Γαναδιό, συνταξιούχος πανεπιστημιακός πλέον, βαθυστόχαστος ερευνητής και συλλέκτης στοιχείων για την επαρχία Κόνιτσας και τα Μαστοροχώρια της, με πρόσφατες δημοσιεύσεις στα περιοδικά «Κόνιτσα» και «Καντσιώτικα», τεκμαρτώς συμπεραίνει και διασυνδέει τον πνιγμό των Καντσιωτών με το ναυάγιο του ατμόπλοιου «Πύλαρος» στο λιμάνι της Ιθάκης, κατά το έτος 1903. Οι σχετικές αναφορές του στο γεγονός είναι οι ακόλουθες κατά σειρά εμφάνισής τους:

[περ. «Καντσιώτικα», τ. 16/2011, σελ. 37,38] «Τα ως άνω δυο περιστατικά² υποδηλώνουν ότι τα έτη 1901-4 υπήρχε στο Κάντσικο οικονομική δυσπραγία (ίσως επειδή πνίγηκαν συγχωριανοί, επιβαίνοντες σε πλοίο που ναυάγησε στην Ιθάκη)».

[περ. «Κόνιτσα» τ. 159/2011, σελ. 253] «Τα ως άνω δυο περιστατικά² υποδηλώνουν ότι κατά τα έτη 1901-4 υπήρχε οικονομική δυσπραγία στο Κάντσικο και ότι αυτή οφείλονταν στο ναυάγιο του πλοίου ΠΥΛΑΡΟΣ, στο οποίο κατά την παράδοση³ επέβαιναν και πολλοί Καντσιώτες».

[περ. «Κόνιτσα» τ. 160/2011, σελ. 324] {από την εφημ. ΑΣΤΗΡ ΥΔ, 30-12-1904, που εκδίδει στην Αθήνα ο Κονιτσιώτης Θωμάς Χατζής. «Αυθεντικώς εγνώσθη ότι μεταξύ των ατυχών επιβατών της ΠΥΛΑΡΟΥ συγκατελέγετο και ο εκ Μολίστης κ. Ζήσης Κούσιος... » }.

Οι παραπάνω γραφές δεν μπορούν αξιωματικά να απορριφθούν ή και να γίνουν αποδεκτές, αλλά απαιτούν κριτική και λογική βάσανο, για

να γίνει εναργές το τι εξ αυτών αληθεύει.

Αναζητήσαμε, αρχικά, στοιχεία για το συγκεκριμένο καράβι. Ρωτήσαμε ηλικιωμένους, πλην ακόμη μάχιμους, ναυτικούς. Είχαν όλοι τους ακουστά από τους παλαιότερους το πασίγνωστο «Όλοι με την Πύλαρο!», που φώναζαν οι κράχτες στους μόλους του λιμανιού στον Πειραιά. Άλλα μέχρι εκεί έφθανε η μνήμη τους. Περίσσεια στοιχείων βρήκαμε στον ιστότοπο www.kathimerini.gr (ημερομηνία: 24-08-2003, άρθρο του Α. Ι. Τζαμτζή). Σε περίληψη αυτά είναι τα ακόλουθα:

Το ατμόπλοιο «Πύλαρος» ήταν ιδιοκτησία του Κεφαλονίτη Αθανασούλη, εμπόρου σιτηρών και εφοπλιστή ποταμίων μεταφορών στη Ρουμανία, ο οποίος του έδωσε το όνομα της ιδιαίτερης πατρίδας του (Δήμος Πυλαραίων Καφαλονιάς). Μετά την παραχώρηση από τους Άγγλους των Ιονίων νήσων στην Ελλάδα, το 1864, αυτός θέλησε να προσφέρει στον τόπο του μια καλή και γρήγορη συγκοινωνία, συντελώντας στην οικονομική ανάπτυξη και την τακτική επικοινωνία με την Αθήνα. Νηολόγησε το σκάφος στο Αργοστόλι και το δρομολόγησε στη γραμμή Πειραιά – Ιτέα – Πάτρα – (Σάμη – Πύλαρο – Ιθάκη) – Πρέβεζα. Κάθε Σάββατο έπιανε λιμάνι στο Αργοστόλι και τη Ζάκυνθο. Η Πρέβεζα ήταν τότε το κύριο λιμάνι στο οποίο κατέρχονταν οι Ηπειρώτες, τουρκοκρατούμενοι ακόμη, προκειμένου να ταξιδέψουν δια θαλάσσης. Από το 1889 έως το 1920, οπότε αποσύρθηκε και έδεσε οριστικά, το πλοίο πηγαίνονταν στη γραμμή του Αμβρακικού. Υπήρχαν και ανταγωνιστικά πλοία στην ίδια γραμμή. Όχι μόνο εμπορικώς αντίπαλα, αλλά και πολιτικώς αντιμαχόμενα. Τέτοιο ήταν το ατμόπλοιο «Άσσος», των αδελφών Γιαννουλάτου, από την Άσσο Κεφαλονιάς. Το μίσος ανάμεσα στα δυο βαπόρια κορυφώθηκε και σφραγίστηκε με τον εμβολισμό του «Πύλαρος», το 1903, μέσα στο λιμάνι της Ιθάκης, από το «Άσσος». Δεν αναφέρονται πόσα ήσαν τα θύματα αυτής της σύγκρουσης. Μεταξύ αυτών ήταν και ο Βασίλης Δόγκας, που έρχονταν στη Λευκάδα για να αναλάβει τα καθήκοντα του λιμενάρχη.

Και τώρα, με βάση τα παραπάνω, υπάρχει μια δικαιολογημένη αμφιβολία, αν η παλιά άποψη, που είναι διάχυτη στο Κάντσικο, είναι ορθότερη ή όχι από την όψιμη, τεκμαρτή εκδοχή του φίλτατου Χαρίλαου Γκούτου, την σχετιζόμενη με το ατμόπλοιο «Πύλαρος». Χωρίς αμφιβο-

Έκτυπο ανθίβολο του «Αγίου Αθανασίου με δεσποτικά άμφια» διαστάσεων 109 x 76,9 εκ.

Δωρεά του Κώστα Τζιμούλη στο Μουσείο Χιονιαδιτών Ζωγράφων του Γιώργου Κοτολούλη

Αισθήματα χαράς και περηφάνιας με κυρίευσαν όταν, πρίν λίγες ημέρες, πληροφορήθηκα ότι ο συγχωριανός μας, Ζωγράφος και Γραφίστας **Κώστας Τζιμούλης**, φίλος αγαπητός και στυλοβάτης σε όλες τις προσπάθειες της Αδελφότητάς μας και μόνιμος επιμελητής του περιοδικού μας «**τα Καντσιώτικα**» δώρισε πρόσφατα μία μοναδικής αξίας συλλογή Ανθιβόλων* σχεδίων και ασκημάτων στην Επιτροπή του υπό δημιουργία Μουσείου Χιοναδιτών Ζωγράφων.

Η σπάνια αυτή συλλογή που βρισκόταν στην κατοχή του Δωρητή από παραχώρηση του Αγιογράφου Ανέστη Γιαννούλη το 1970, περιλαμβάνει 45 χαρτοσχεδιάσματα, ταξινομημένα & αρχειοθετημένα σε δερματόδετο φάκελλο, 2 ανθίβολα μεγάλων διαστάσεων με παραστάσεις της «Παναγίας Οδηγήτριας» και του «Αγίου Αθανασίου με δεσποτικά άμφια» και μια μικρή κασετίνα με διαβήτες και γραμματοσύρτες, χαρακτηριστικά σύνεργα της περίφημης συντεχνίας των Χιοναδιτών Ζωγράφων.

Ο Κώστας Τζιμούλης, μιλώντας για την πρωτοβουλία του αυτή, τόνισε ότι προχώρησε σε αυτή τη δωρεά «από αγάπη, σεβασμό και εκτίμηση στους παλιούς Χιοναδίτες μαστόρους της Αγιογραφίας που πλούτισαν την πολιτιστική παράδοση του τόπου μας αλλά και από την πεποίθηση ότι πρέπει όλοι να βοηθήσουμε, ώστε η τέχνη να γίνει κτήμα των πολλών και όχι εκδήλωση «Εγωϊσμού» κάποιων μεμονωμένων συλλεκτών. Με την κίνησή μου αυτή τα σχέδια αυτά (ανθίβολα και σχεδιάσματα) βρίσκουν το φυσικό τους χώρο. Δηλαδή τον τόπο που τα γέννησε και πραγματικά ανήκουν».

Αξίζει να σημειωθεί ότι μαζί με τη συλλογή, ο Δωρητής παραχώρησε και όλα τα δικαιώματα

χρήσης, αξιοποίησης και προβολής της στους Υπεύθυνους του υπό δημιουργία Μουσείου κ.κ. Γιάννη Μ. Λιάτση, Βασίλη Χ. Σκούρτη και Κώστα Α. Σκούρτη.

Η Συλλογή θα εκτεθεί σύντομα στις αίθουσες του «Μουσείου Χιοναδιτών Ζωγράφων» και θα αποτελέσει αντικείμενο συγκριτικής μελέτης αλλά και περιοδικών εκθέσεων σε συνεργασία με άλλα Μουσεία του Ελλαδικού Χώρου.

Η Δωρεά αυτή του εκλεκτού συγχωριανού μας αποτελεί φωτεινό παράδειγμα ανειδιοτέλειας, προσφοράς στον τόπο και δίκαια μας κάνει όλους τους Καντσιώτες υπερήφανους.

Σε μια δύσκολη οικονομική συγκυρία, η εν λόγω συλλογή θα μπορούσε σίγουρα για κάποιους άλλους να αποτελέσει πηγή υλικής ωφέλειας.

Ελεύθερα μικροσχεδιάσματα με τις κατατομές διαφόρων Αγίων.

Η κουλτούρα, οι αξίες και οι αρχές του Κώστα Τζιμούλη δείχνουν σε όλους μας το σωστό δρόμο της προσφοράς, της ανειδιοτέλειας, της συλλογικότητας, το δρόμο που όλοι πρέπει να βαδίζουμε για να κρατηθούμε «όρθιοι» στις δυσκολίες των καιρών, να αντισταθούμε στην ισοπέδωση αρχών και αξιών.

Κώστα, το Δ.Σ. της Αδελφότητας και όλοι οι συγχωριανοί μας, σε ευχαριστούμε για όλα όσα κάνεις για το χωριό και τον τόπο μας.

Θεσσαλονίκη, Ιούνης 2012

* Τα Ανθίβολα είναι σχέδια εργασίας και αποτελούσαν αρχειακό υλικό και εργαλεία δουλειάς των παλιών συντεχνιών αγιογράφων από τους Χιονιάδες.

Υποδηματοποιείον "Το Στυλ". Η μόδα επιστρέφει... Παλιά επιγραφή στη Θεσσαλονίκη, σημερινή μόδα η γόβα με τακούνι στιλέτο.

Ταβέρνα "Ασπρος Γάτος" στην Κέρκυρα

Ένα ημερολόγιο φτιαγμένο με μεράκι του Γιώργου Κοτολούλη

Όταν σου στέλνουν ένα ημερολόγιο σαν αυτό του “Συλλόγου Υπαλλήλων της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος” (ΣΥΕΤΕ), καταλαβαίνεις με την πρώτη ματιά ότι το έφτιαξαν άνθρωποι με γούστο. Πρώτα απ' όλα η επιλογή του θέματος και δεύτερον η επιμέλεια και η εκτυπωτική φροντίδα.

Δεν σας κρύβω ότι ζήλεψα. Η έκπληξη ήρθε όμως όταν διαπίστωσα ότι στις ιδιαίτερες ευχαριστίες των συντελεστών του ημερολογίου αναφέρονται στον δικό μας Κώστα Τζιμούλη. Να που πάλι ο Κώστας έβαλε το δαχτυλάκι του, είπα.

Το φετεινό θέμα του ημερολογίου είναι: “Η Λαϊκή Επιγραφή στην Ελλάδα” και αναφέρεται στην ομόνυμη μνημειακή έκδοση του 1974, των Γιώργο Βακιρτζή, Παναγιώτη Γράββαλου και Κώστα Τζιμούλη σε έκδοση της Παπαστράτος ΑΒΕΣ.

Στον φίλο Κώστα που απευθύνθηκα για περισσότερα με παρέπεμψε σε ένα δημοσίευμα της Ελένης Μπίστικα στην “Καθημερινή” 21/1/2012 στη σήλη “Σημειωματάριο”. Το αναδημοσιεύουμε απόφιο:

**“Η Λαϊκή επιγραφή στην Ελλάδα”,
αφιέρωμα στον Γιώργο Βακιρτζή,
στο Ημερολόγιο του ΣΥΕΤΕ**
της Ελένης Μπίστικα*

“Το μεράκι των επιγραφοποιών ήταν, είναι και θα είναι... να ζωγραφίζουν. Όσοι τα καταφέρνουν με τη ζωγραφική, την απλώνουν μέσα στην ταμπέλα.

‘Οσοι πάλι δεν την μπορούσαν, άπλωναν τα γράμματα. Οι νέοι, οι καλύτεροι και οι πιο τολμηροί παίρνουν τον δρόμο για εργαστήρια και

σχολεία για να μάθουν την τέχνη καλά. Καμιά φορά γίνονται και δεκτοί στο σωματείο των Επιγραφοποιών”.

Αυτά έγραφε το 1974 ο Γιώργος Βακιρτζής, ο μαέστρος της γιγαντοαφίασας, ο δάσκαλος της τέχνης του ευφήμερου αλλά και του παντοτινού, αυτός που κατανόησε και θαύμασε την ιδιόμορφη λαϊκή χειρονομία του απλού, ανώνυμου έλληνα τεχνίτη. Κι ήταν αυτή η αγάπη για το λαϊκό στοιχείο της τέχνης που τον οδήγησε στην αναζήτηση της λαϊκής επιγραφής από το Σουφλί και την Κομοτινή μέχρι τα Γιάννενα, από την Μυτιλήνη μέχρι τα Χανιά και τη Ρόδο, από Θεσσαλονίκη την Καλαμάτα και την Πάτρα μέχρι την Αθήνα και τον Πειραιά.

Αυτά λίγο πριν η μπουλντόζα αρχίσει το έργο της. Πριν η φωτεινές επιγραφές, κραυγαλέες, αρχίσουν να διαφημίζουν μαγαζιά και προϊόντα καταναλωτικά, σβήνοντας το φως του λαϊκού επιγραφοποιού που καμιά φορά ήταν ο ίδιος ο μαγαζάτορας. Άλλοι, μοναχικοί αρτίστες, είχαν μέσα στο βαλιτσάκι τη ρίγα, τα πινέλα και τα χρώματα, και τη σκάλα στον ώμο.

Άλλοι πάλι κορυφαίοι της μαστοριάς, με καταβολές από παλιές γενιές ή συντεχνίες αγιογράφων. Όλοι όμως με την αγνότητα του απλού λαϊκού εργάτη της καλής τέχνης. Σ' αυτούς τους λαϊκούς επιγραφοποιούς αφιερώνουν το Ημερολόγιο 2012 τα μέλη του Δ.Σ. Συλλόγου Υπαλλήλων Εθνικής Τράπεζας με πρόεδρο τον **Γιώργο Γιαννακόπουλο** και ευχαριστούν την κ. **Αλίκη Βακιρτζή** και τον κ. **Τάσο Αβέρωφ** “που τους έδωσαν την δυνατότητα να παρουσιάσουν στο φετεινό ημερολόγιό τους μικρό μόνο μέρος του υλικού της έκδοσης της Παπαστράτου ΑΒΕΣ με τον τίτλο **“Η Λαϊκή Επιγραφή στην Ελλάδα”** του μεγάλου δάσκαλου - ζωγράφου Γιώργου Βακιρτζή και των συνεργατών του **Παναγιώτη Γράββαλου** και **Κώστα Τζιμούλη**.

Θεσσαλονίκη, Μάρτης 2012

* Η Ελένη Μπίστικα είναι δημοσιογράφος & τακτική αρθρογράφος στην εφημερίδα “Η Καθημερινή”.

Ανδρέας Κουτσίνας (1887 - 1959).

υφηγητής γιατρός στο Ιπποκράτειο νοσοκομείο Αθηνών. Η τρίτη, που τη λένε Ελευθερία, παντρεύτηκε τον Γ. Παπαδήμα στην Αθήνα.

Επανερχόμαστε στον Ανδρέα Κουτσίνα, στον οποίο αναφέρεται τούτο το άρθρο. Αυτός εξελίχθηκε σε μεγαλέμπορο της Λάρισας. Οι χωριανοί μαστόροι έλεγαν ότι έκανε πολλά λεφτά το 1921, όταν τα χαρτονομίσματα κόπηκαν στη μέση από τον υπουργό οικονομικών Πρωτοπαπαδάκη, για να αντιμετωπιστούν οι δαπάνες της μικρασιατικής εκστρατείας. Πριν να κοπούν τα χρήματα γέμισε κατασήματα και αποθήκες με εμπόρευμα, μάλλον έχοντας εσωτερική πληροφόρηση όπως έλεγαν, και έτσι όχι μόνο δεν ζημιώθηκε, αλλά πλούτισε κιόλας. «Κατά την δεκαετία του 1940 διατηρούσε 4 κατασήματα γύρω από την κεντρική πλατεία της Λάρισας. Περί το 1955 είχε μεγάλο κατάστημα με υφάσματα στο κέντρο της Λάρισας (οδός Ερμού και Μακεδονίας) και είχε το σπίτι του κοντά στο "Πάρκο", παρά την εκκλησία του Αγίου Βελισσαρίου» (θυμάται η Λαρισαία Ήρω Αρσενίδου). Ως επαγγελματίας έμπορος ήταν καλός εργοδότης, παρέχοντας

Το Γυμνάσιο - Λύκειο Λάρισας, δωρεά Ανδρέα & Άννας Κουτσίνα, κεντρική είσοδος από την οδό Ηπείρου.

Ανδρέας και Άννα Κουτσίνα Ευεργέτες της παιδείας, στη Λάρισα

του Θωμά Β. Ζιώγα

Άκουγα από τον μακαρίτη πατέρα μου, τον μαστρο-Βασίλη Ζιώγα, ότι πολλοί χωριανοί μαστόροι, περί το μέσον της δεκαετίας του 1950, δούλευαν στο Βόλο. Άλλα και κτίστες από τα λοιπά Μαστοροχώρια της Κόνιτσας εργάζονταν μαζί τους. Είχε αρκετή και συνεχόμενη δουλειά, διότι τότε γίνονταν η ανοικοδόμηση της περιοχής και η αποκατάσταση των ζημιών από τους πρόσφατους ακόμη καταστρεπτικούς σεισμούς. Το μεροκάματο είχε ανέβει και οι απολαβές των μαστόρων ήσαν ικανοποιητικές.

Τότε, κάποιοι από τους χωριανούς μαστόρους είχαν την ιδέα να κάνουν έρανο μεταξύ τους και να αγοράσουν έναν κρυστάλλινο πολυέλαιο, για να αντικαταστήσουν τον παλιό και φθαρμένο που κρέμονταν από τον «Παντοκράτορα», στο κέντρο της κεντρικής εκκλησίας του χωριού μας. Όλοι τους, ανάλογα με τις δυνάμεις τους και τις υποχρεώσεις τους, ανταποκρίθηκαν και έδωσαν από κάτι. Στο Βόλο υπήρχε και το κατάστημα (υφάσματα) του Νικόλαου Κουτσίνα, επιτυχημένου έμπορα, που κάποιοι γνώριζαν ότι ήταν μακρινός Καντσιώτης στην καταγωγή του. Τον επισκέφτηκαν και ζήτησαν την συνεισφορά του. Αυτός ανταποκρίθηκε και έδωσε κάποια χρήματα, όχι πολλά, πάντως διπλάσια από αυτά που έδινε ο καθένας από τους λοιπούς κτίστες. Απογοητεύτηκαν από το ποσό που έδωσε, γιατί οι προσδοκίες τους ήσαν άλλες, αφού η οικονομική του επιφάνεια ήταν τεράστια μπροστά στη δική τους ανέχεια. Θυμούμαι πόσο αρνητικά σχολίαζαν τότε αυτό το γεγονός οι μαστόροι μεταξύ τους. Τελικώς, λίγα από δω, λίγα από κει, το αναγκαίο ποσό συγκεντρώθηκε, ο πολυέλαιος αγοράστηκε, και είναι αυτός που σήμερα κρέμεται από τον «Παντοκράτορα». Το μόνο που άλλαξε σ' αυτόν είναι τα λαδοκαντηλάκια του, που αντικαταστάθηκαν με ηλεκτρικά λαμπάκια. Αυτή

ήταν η πρώτη φορά που άκουσα για Καντσιώτικη εμπορική οικογένεια με το επώνυμο «Κουτσίνας», που ήταν εγκατεστημένη σε Λάρισα και Βόλο.

Σήμερα, σχεδόν 60 χρόνια μετά, άλλη γνώμη έχω γι' αυτούς τους «Κουτσιναίους», έστω και αν έδωσαν λίγα χρήματα για τον πολυέλαιο της Αγίας Παρασκευής. Έστω και αυτή η εισφορά τους, όσο και αν απογοήτευσε τότε κάποιους, δείχνει ότι ακόμη θυμούνταν ότι από το Κάντσικο κρατούσε η σκούφια τους, και ας ήταν όλοι τους τρίτης γενεάς συγχωριανοί μας, που κάποτε είχαν μεταναστεύσει στη Θεσσαλία.

Δεν γνωρίζουμε σήμερα πως, πότε και γιατί κάποιος πολύ μακρινός Κουτσίνας κατέβηκε στη Θεσσαλία και συγκεκριμένα στη Λάρισα και την πέριξ περιοχή. Από τα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας, εικάζουμε ότι κάποιος Καντσιώτης ονόματι Νίκος Κουτσίνας ήλθε στα μέρη της Λάρισας περί το 1830. Είναι ένας από τους πολλούς χωριανούς που μετανάστευσαν εκείνα τα χρόνια και εγκαταστάθηκαν σε διάφορα μέρη του θεσσαλικού πεδίου (π.χ. Τύρναβος, Αμπελώνας, Πουρνάρι, κ.λπ). Τίποτε άλλο δεν γνωρίζουμε γι' αυτόν. Ο Φίλιππος Κουτσίνας, γιός του παραπάνω Νίκου, φέρεται να κατοικεί στη συνοικία «Σουφλιάρα» της Λάρισας και μετέρχεται τον έμπορο. Αυτός παντρεύεται την Λαρισαία κόρη Αικατερίνη Παπαδοπούλου, με την οποία απόκτησε τέσσερα αγόρια και τρία κορίτσια.

Ο πρώτος και μεγαλύτερος Νίκος, που πήρε το όνομα του παππού του, έγινε έμπορος και δραστηριοποιήθηκε στο Βόλο. Ο δεύτερος είναι ο Ανδρέας (1887 – 1959) που δραστηριοποιήθηκε επίσης ως έμπορος στη Λάρισα. Αυτός είναι ο ευεργέτης της παιδείας στην πόλη της Λάρισας και περί αυτού γράφουμε περισσότερα παρακάτω. Ο τρίτος είναι ο Ιπποκράτης (1891 – 1980), δικηγόρος, πολιτικός και δημοτικός σύμβουλος του Δήμου Λάρισας την περίοδο 1951 – 1954, ο οποίος δεν νυμφεύτηκε και δεν άφησε απογόνους. Ο τέταρτος είναι ο Θρασύβουλος, πολιτικός μηχανικός, ο οποίος εγκαταστάθηκε και εργάστηκε στην Αθήνα.

Η πρώτη κόρη, ονόματι Όλγα, παντρεύτηκε στη Λάρισα τον Γεώργιο Κατσαρό. Η δεύτερη, Αριστέα στην κλήση, παντρεύτηκε τον εξαιρετικό γιατρό Συμβουλίδη, με καταγωγή από την Τραπεζούντα. Ο γιός τους Αλέξανδρος είναι

Αποκριές 2012 στην Δροσοπηγή του Κώστα Παπαδημητρίου

Οπως κάθε χρόνο έτσι κι εφέτος γιορτάσαμε τις Αποκριές στο χωριό.

Γην Παραμονή των Απόκρεω οι νεότεροι σε γλικία, παρά την βαρυχειμωνιά και αψηφώντας τα χιόνια και το κρύο, έγιναν μια παρέα και ξεκίνησαν για την κοπή των κέδρων. Η μεταρροφά των κέδρων στην πλατεία μπροστά στο μαγαζί Πατσιωτού έγινε με το αυτοκίνητο του Γιάννη Κατσιώτα.

Γην Κυριακή το απόγευμα οι πιο νέοι του χωριού, που φέτος ήταν αρκετοί, με πρωτοβουλία της Σταυρούλας του Τάκη Κουτρουμπίνα και του Θανάση Καρρά, πήγαν στο Σχολείο και πύθηκαν «μασκαράδες» με τις στολές που δρόντισε και φροντίζει η Αδελφότητα να τις διατηρεί και συντηρεί σε ασφαλές χώρο, στο γραφείο που στεγάζεται στο Σχολείο.

Θέτος η παρέα του Χρυσόστομου ήταν απούσα από τους μασκαράδες. Φαίνεται ότι παρέδωσε την σκυτάλη στους νεότερους.

Ξν τω μεταξύ, στο καφενείο-Ψησταριά της Ροϊδούλας ήταν ήδη όλα τα τραπέζια συμπληρωμένα. Η δε ορχήστρα των αδελφών Τσιγκούλη (Σαμαρά) είχε λάβει την κατάλληλη θέση, αναμένοντας τους μασκαράδες. Σε λίγο μπούκαραν όλοι οι μεταμφιεσμένοι στο καφενείο και τότε έγινε το έλα να δεις. Τα κλαρίνα να παίζουν τα ντόπια τραγούδια και χορούς. Όλοι μαύροι, εκείνη την στιγμή, ζούσαν το ρυθμό που ταιριάζει αυτή τη μέρα. Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν μέσα στο καφενείο, ο Πρόεδρος του χωριού άναψε τα κέδρα και όλοι βγήκαν έξω στην φωτιά και όπως συνηθίζεται συνεχίστηκε ο χορός γύρω από τη φωτιά. Έλα όμως του ο καιρός δεν ήταν σύμμαχος σ' αυτές τις εκδηλώσεις και η συνέχεια έγινε μέσα στο καφενείο. Οι εκλεκτοί μεζέδες της Ροϊδούλας και το ντόπιο κρασί δεν άργησαν να ενθουσιάσουν γέρους και νέους. Πρώτος έσυρε το χορό ο «Μαθουσάλας» της παρέας ο Κώστας Ζιώγας. Κι ενώ ο χορός συνεχίζονταν και το

τσακίρ κέφι ήταν πολύ ψηλά, ο ειδικός για το «χάσκαρο» Τάκης Κατσιαμάνης γύριζε ένα-ένα τα τραπέζια δείχνοντας την τεχνική του πώς να μην μπορέσει κάποιος να πιάσει το αυγό και όσοι το έπιαναν τα χειροκροτήματα ήταν παρατεταμένα. Η ώρα περνούσε και οι πιο ηλικιωμένοι άρχισαν να φεύγουν κατευχαριστημένοι και με την ευχή του χρόνου με υγεία και την ελπίδα του χρόνου η συμμετοχή να είναι μεγαλύτερη, από τους χωριανούς.

Θα ήταν παράλειψη να μην ευχαριστήσουμε και συγχαρούμε την ορχήστρα «Σαμαράδων» που την αποτελούσαν οι αδελφοί Γιάννης, Θανάσης, Βασίλης και ο μικρός Νικολάκης, γιος του Γιάννη.

Και του χρόνου αγαπητοί μου χωριανοί.

Δροσοπηγή, Μάρτιος 2012

στο προσωπικό του κάθε δυνατή βοήθεια, ηθική και οικονομική, κυρίως σε όσους εξέφραζαν την επιθυμία να ασχοληθούν με εμπορικές δραστηριότητες. Φιλοπρόοδος και διορατικός καθώς ήταν, υπήρξε ένας από τους πρωτεργάτες της ίδρυσης της παλαιάς Ηλεκτρικής Εταιρείας Λάρισας (Ο.Υ.Η.Λ.), για την ηλεκτροδότηση της πόλης, πριν την έλευση της Δ.Ε.Η. Με τον καιρό αναδείχτηκε και τιμήθηκε ως σημαίνον πρόσωπο της αστικής κοινωνίας της πόλης της Λάρισας.

Το 1932 νυμφεύτηκε την Άννα Σακελλαρίου (1902 -1961), κόρη του Τυρναβίτη σχολάρχη Αντώνη Σακελλαρίου, που ήταν λαμπρός εκπαιδευτικός. Γι' αυτόν έγραψαν πολλοί, όπως ο Φαρμακίδης. Στο βιβλίο του «Λάρισα», σελ. 181, αναφέρει ότι, όταν ο Αχιλλέας Τζάρτζανος {ο γνωστός εκπαιδευτικός από τα γυμνασιακά βιβλία «Γραμματική» και «Συντακτικό», ο οποίος, καθώς φημολογείται στον Τύρναβο και στο χωριό μας, χωρίς καμία γραπτή τεκμηρίωση, είχε από το γένος της μητέρας του σχέση με το Κάντσικο} γύρισε από την Ελβετία, όπου έμεινε πολύ καιρό για λόγους υγείας, πρώτα πήγε και προσκύνησε, τιμής ένεκεν, τον τάφο του μεγάλου σχολάρχη Αντώνη Σακελλαρίου και μετά τον τάφο του πατέρα του. Φυσικό είναι, όταν η Άννα και τα αδέλφια της μεγαλώνουν σε μια τέτοια πνευματική οικογένεια, να έχουν δεδομένη και την κοινωνική τους καταξίωση.

Ο Ανδρέας δεν ευτύχησε να κάνει δικά του παιδιά και έτσι σκέφτηκε τα πολλά χρήματα που του προσέφερε η καλή τύχη στη ζωή του να τα επενδύσει για την παιδεία όλων των παιδιών της Λάρισας. Οι παιδικές μνήμες από τη συνοικία «Σουφλιάρα» της Λάρισας, όπου είχε ζήσει τα παιδικά του χρόνια, συχνά τον ωθούσαν να εκφράζει τη βούλησή του να κτίσει ένα σχολείο εκεί. Την επιθυμία του αυτή την είχε εκφράσει στη γυναίκα του Άννα, παρουσία των αδελφών της Θεόδωρου, Αθανασίου, Εμμανουήλ και Χαρίλαου. Δυστυχώς, ο θάνατος τον βρήκε το 1959, χωρίς να προλάβει να υλοποιήσει το όνειρό του. Στη διαθήκη του, όμως, εξέφραζε και πάλι την επιθυμία του να υλοποιήσει η κατασκευή του σχολείου. Η γυναίκα του και μοναδική κληρονόμος Άννα έφυγε από τη ζωή το 1961, χωρίς να προλάβει να τακτοποιήσει τις υποχρεώσεις που απέρρεαν από την κληρονομηθείσα περιουσία.

Τα τέσσερα αδέλφια της Άννας, εξ αδιαθέτου

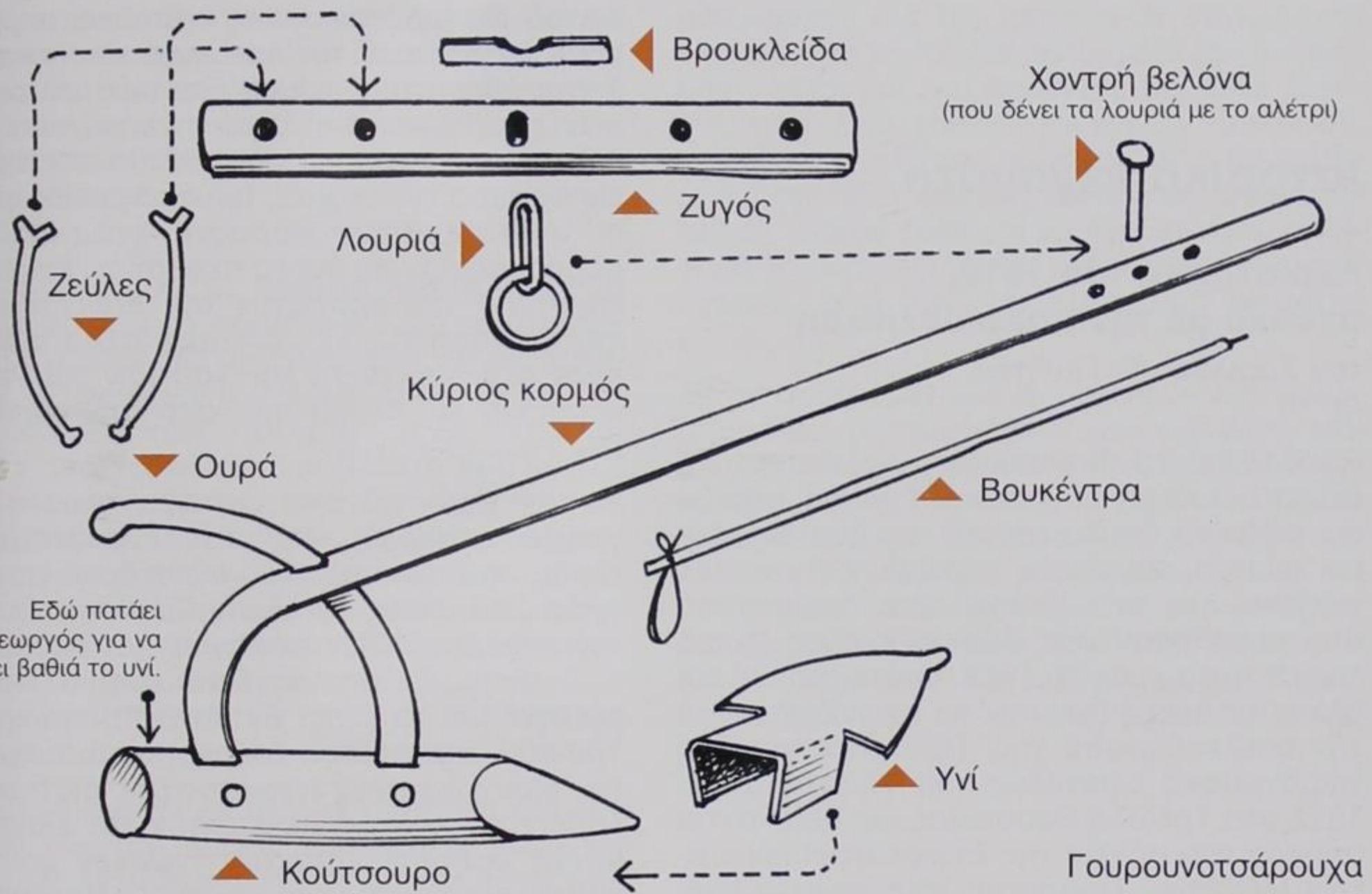
κληρονόμοι πλέον, αφού ο Ανδρέας και η Άννα δεν απόκτησαν παιδιά, αποφάσισαν ομόφωνα και χωρίς δισταγμό την εκπλήρωση της επιθυμίας του εκλιπόντος, για λόγους ηθικούς και συναισθηματικούς. Εκτιμώντας και ιεραρχώντας τις εκπαιδευτικές ανάγκες της πόλης αποφάσισαν την κατασκευή γυμνασίου θηλέων (τώρα 4ο Γυμνάσιο – Λύκειο Λαρίσης), σε οικόπεδο που οι ίδιοι αγόρασαν γι' αυτόν τον σκοπό. Το έργο υλοποιήθηκε και είναι αυτό που βλέπουμε στις δημοσιευόμενες εδώ φωτογραφίες. Ένα κτήριο συνολικού εμβαδού περίπου 1.200 τ.μ., με 12 τάξεις και πλήρη εξοπλισμό. Μάλιστα, ο Εμμανουήλ (Μανώλης), αδελφός της Άννας, επί δέκα συναπτά έτη πλήρωνε τα έξοδα θέρμανσης του σχολείου, εις μνήμη των αδελφών του.

Ας μη μας πειράζει, πλέον, εμάς τους χωριανούς Καντσιώτες, το γεγονός ότι οι «Κουτσινάιοι» της Θεσσαλίας δεν έδωσαν πολλά χρήματα για τον πολυέλαιο της κεντρικής εκκλησίας «Αγία Παρασκευή», όπως στην αρχή του παρόντος γράφω. Όταν ήλθε το πλήρωμα του χρόνου έκαναν πολύ περισσότερα από έναν πολυέλαιο· φρόντισαν για τη μόρφωση των ελληνοπαίδων στη νέα τους πατρίδα, τη Λάρισα. Και σε μας τους Καντσιώτες, μακρινούς συγχωριανούς του Ανδρέα, περιποιεί ιδιαίτερη τιμή το γεγονός ότι το δικό μας επώνυμο «Κουτσίνας» προβάλλεται και τιμάται στην πόλη της Λάρισας, λόγω μιας κοινωνικής αγαθοεργίας ενός Καντσιώτη στην καταγωγή, έστω και αν ελάχιστοι πλέον γνωρίζουν στη Λάρισα ότι από το χωριό μας κατάγεται το γένος των «Κουτσιναίων».

5 Οκτωβρίου 2011

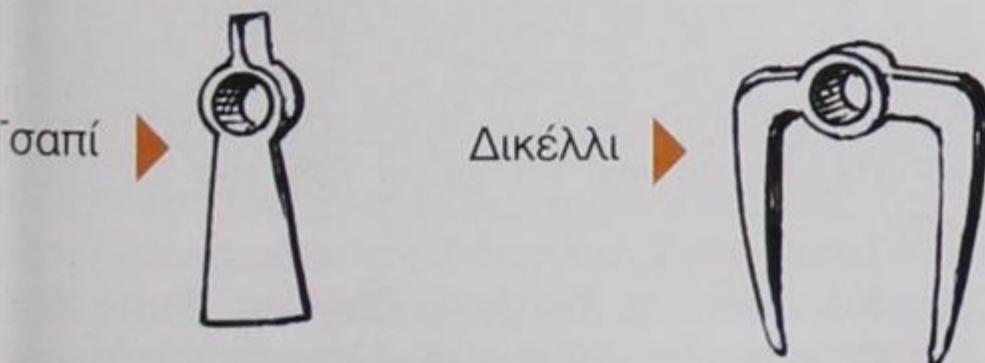
{Τις περισσότερες πληροφορίες και τις φωτογραφίες άντλησα από το άρθρο «Ανδρέας και Άννα Κουτσίνα», της Χρύσας Σιδέρη, καθηγήτριας γαλλικών, από το βιβλίο «Πρωτοπότητες του νομού Λάρισας», έκδοση εκπαιδευτηρίων Μαίρης Ν. Ράπτου, Λάρισα 2009. Σε αυτό εσφαλμένως και από άγνοια στοιχείων γράφεται: «Η καταγωγή του προπάπου του ήταν από την Κόνιτσα και το αρχικό επώνυμό του "Κόνιτσας", με την πάροδο των χρόνων έγινε "Κονίτσας" και τελικά "Κουτσίνας" ». Ευχαριστώ τον φιλόλογο Δημ. Χρ. Στάμο, Ηπειρώτη με καταγωγή από τα Πράμαντα, που εθήτευσε επί μακρόν στα σχολεία της Λάρισας, γιατί φρόντισε να περιέλθουν σε μένα όλα τα παραπάνω.}

ΤΟ ΑΛΕΤΡΙ

Θάμνους και ρίζες που είχε το χωράφι. Το «σπίτι» που μπαίνει το στυλιάρι είναι στρογγυλό και όχι στο κέντρο, αφήνοντας μεγαλύτερο μέρος στη παλάμη του τσαπιού.

2. Το δικέλλι (θκέλι): Είναι φτιαγμένο σε σχήμα Π και στο κέντρο της στέγης του Π είναι το «σπίτι», μια στρογγυλή οπή που μπαίνει το στυλιάρι. Με αυτό σκάβανε κυρίως τα αμπέλια, που είχανε πολύ χαλίκι και τους κήπους επίσης.

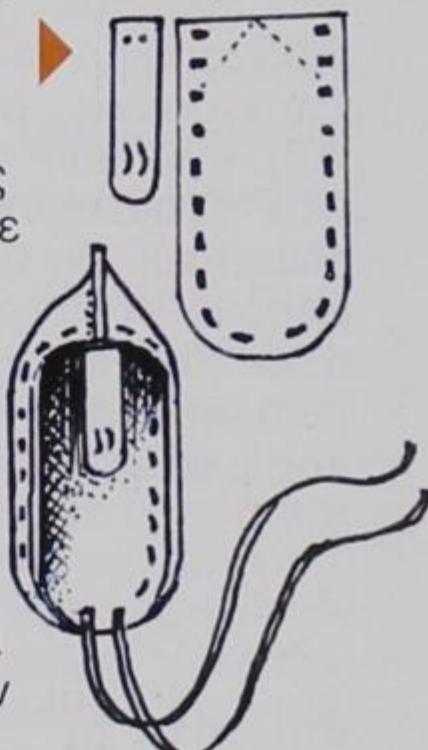

Τα τσαρούχια

Τα τσαρούχια ήταν το κύριο υπόδημα ανδρών και γυναικών για τις γεωργικές εργασίες.

Τα φτιάχνανε μόνοι τους από ακατέργαστο δέρμα χοίρου ή βοδιού. Κόβανε ένα παραλληλόγραμμο κομμάτι δέρματος λίγο μεγαλύτερο από το μήκος και το πλάτος του ποδιού τους.

Με ψαλίδι στρογγυλεύανε τη μια πλευρά. Τις δύο γωνίες της άλλης πλευράς τις ράβανε μεταξύ τους και έτσι είχανε τη μύτη του τσαρουχιού. Από το μέσα κέντρο αυτής της ραφής προσαρμόζανε τη γλώσσα για το θηλύκωμα των κορδονιών. Με ένα κοπίδι, ενός εκατοστού πλάτος, ανοίγανε περιμετρικά εγκοπές από όπου περνούσαν τα κορδόνια (φτιαγμένα από το ίδιο δέρμα) για να δέσουν το τσαρούχι στο πόδι τους. Για να μην τους πονάνε οι πατούσες βάζανε και δεύτερο κομμάτι δέρμα από μέσα (σαν πάτο), ώστε να έχουν πιο ενισχυμένο πέλμα και να μη νιώθουν τις πέτρες.

Τα γεωργικά εργαλεία του χωριού του Σταύρου Ζηκούλη

Η μορφολογία του εδάφους {ορεινό} και η σύστασή του {πετρώδες} δεν ευνοούσαν τον εκσυγχρονισμό των εργαλείων καλλιέργειας του εδάφους. Ήταν μέχρι τα τελευταία χρόνια (μέσα δεκαετίας του 1970) που σταμάτησε η καλλιέργεια των χωραφιών, το ξύλινο άροτρο ήταν το μοναδικό μέσο οργώματος.

Τα ξύλινα στοιχεία του αρότρου (αλέτρι)

1. Ο κύριος κορμός: Κατασκευάζονταν από ξύλο οξιάς. Επέλεγαν αυτούς τους κορμούς σε δάση από "λιανές οξιές" που φυτρώνουν σε κεκλιμένο έδαφος, όπου το δέντρο ξεκινάει με μια καμπύλη και μεγαλώνοντας παίρνει κάθετη θέση. Κόβοντας ένα τέτοιο δέντρο στις διαστάσεις που το ήθελε, ο κατασκευαστής είχε έτοιμη την καμπύλη και την ευθεία που χρειάζονταν για να φτιάξει τον κύριο κορμό του αλετριού.

2. Το κούτσουρο: Γινόταν από κορμό πλατάνου, που είναι σκληρό ξύλο. Στο μπροστινό μέρος (τη μύτη) πελεκιέται φάλτσα από τις τρεις πλευρές για να σφηνώνει το υνί. Το κούτσουρο εξέχει πίσω από την σύνδεσή του με τον κύριο κορμό για να πατάει ο γεωργός, όταν θέλει να πάει βαθύτερα το υνί.

3. Η ουρά: Πάλι από οξιά με κατάλληλη καμπυλότητα. Πελεκιέται σε σχήμα πλακέ σε όλο το μήκος για να διαπεράσει τον κύριο κορμό και να χωθεί στο κούτσουρο. Στο πίσω μέρος στρογγυλεύεται και λειαίνεται ώστε να μπορεί να το χουφτώνει ο γεωργός.

4. Ζυγός: Γίνεται από κορμό λεύκας ή ελάτου για να είναι ελαφρύς. Στο κέντρο γίνεται μια στενόμακρη οπή από όπου περνάει η θηλιά, που το συνδέει με τον κύριο κορμό του αρότρου. Δεξιά και αριστερά προς τις άκρες του ζυγού γίνονται άλλες δύο τρύπες σε κάθε μεριά για να περάσουν οι ζεύλες και που ζεύανε τα βόδια.

5. Οι ζεύλες: Χρειάζονταν τέσσερεις για να δεθούν τα βόδια στο ζυγό. Φτιάχνονταν από

ξύλο κρανιάς για να μη σπάζουν και να αντέχουν στο χρόνο. Κόβανε κλωνάρια 1,5 με 2,5 εκατοστά πάχος και 50 εκατοστά περίπου μήκος. Το ένα άκρο έπρεπε να καταλήγει σε διχάλα ώστε να μην περνάει και βγαίνει από την τρύπα του ζυγού. Για να πάρουν την καμπυλότητα που χρειάζεται ώστε να αγκαλιάσουν το λαιμό του βοδιού, τις καψαλίζανε σε αναμμένο φούρνο και τις βάζανε πλαγιαστά σε πέτρινο τοίχο πατώντας τες στη μέση. Ήταν όταν κρύωνε και ξεραίνονταν η ζεύλα έμενε κυρτή. Το κάτω μέρος πελεκιέται σε πλακέ σχήμα με κόκα (εσοχή) ώστε να δένονται μεταξύ τους στέρεα κάτω από το λαιμό του βοδιού.

6. Η βουκέντρα: Είναι ένα μακρύ ξύλο, από κρανιά συνήθως, με ένα καρφί μπηγμένο στην άκρη και κομμένο το κεφάλι ώστε να τσιμπάει. Με τη βουκέντρα (θκέντρ) αναγκάζανε τα βόδια να προχωράνε και να υπακούουν στον γεωργό.

Τα μεταλλικά μέρη

1. Το υνί: Από σίδερο σε τριγωνικό σχήμα με μύτη και πίσω το «σπίτι» σε σχήμα Πι, με κλειστά τα πόδια του Π, ώστε να μη βγαίνει από το κούτσουρο όταν συναντά αντίσταση.

2. Τα λουριά: Είναι δύο μεταλλικοί κρίκοι συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Ίσως παλιότερα να χρησιμοποιούσαν δερμάτινους συνδέσμους και τα ονόμασαν έτσι. Ο στρογγυλός κρίκος περνούσε στον κορμό και δένονταν με μια μεταλλική **χοντρή βελόνα**, που είχε κεφάλι στο πάνω μέρος για να μην πέφτει. Ο άλλος κρίκος ήταν μακρουλός, πιεσμένος στις πλευρές, ώστε να διαπερνά το ζυγό και να εξέχει από την πάνω μεριά. Εκεί τον συγκρατούσε ένα σκληρό ξύλο (**βρουκλείδα**) με λούκι για να μη βγαίνει ο κρίκος και αποσυνδέεται ο ζυγός από το αλέτρι. Η σύνδεση του ζυγού γινόταν στο κατάλληλο σημείο του κύριου κορμού του αρότρου, που είχε μερικές τρύπες στο άκρο του. Το σημείο που διάλεγαν ήταν σχετικό με το ύψος των βοδιών και πόσο βαθύ όργωμα θέλανε. Όσο στην άκρη δένεται ο ζυγός, τόσο γέρνει το υνί και μπήγεται βαθύτερα στο χώμα (γίνεται λαίμαργο, λένε οι χωρικοί).

Άλλα εργαλεία

1. Το τσαπί: Το μεταλλικό μέρος στη μία άκρη έχει σχήμα παραλληλογράμμου, με λίγο πλατύτερη κατάληξη. Στην άλλη πλευρά έχει σχήμα τσεκουριού, ώστε να μπορεί να κόβει

τσης λέγεται ότι εφέρθη καλώς, συμβουλεύσας τους κατοίκους των χωρίων να απόσχωσι των ανταρτών, διότι ο ληστής Περικλής δεν θα φέρη την ελευθερίαν. Είναι δε αληθές ότι όσα χωρία έπαθον, έπαθον ένεκεν των αθλίων και ποταπών ανταρτών, ως έπαθε παρ' ημίν μόνη η Στράτσιανη, δια τούτο δε τα χωρία μας όλα (πλην Στράτσιανης) δεν εδέχθησαν τους αντάρτας.

Σας έγραψα ότι οι Τούρκοι εβίασαν δια το ταξίλι και δια το δέκατον και δια τούτο επήγαιναν πολλοί δια την είσπραξιν, ως εις Μόλισταν, Σταρίτσιανην, Κεράσοβον, κ.λπ.. Οι Φουρκιώται επαναστάτησαν, τα δεν γυναικόπαιδα απέστειλαν εις Ζιούζιουλην προ μηνός, οι δε εναπομείναντες εις την Φούρκαν ως επαναστάται, ιδόντες τους Τούρκους πορευμένους εις Φούρκαν, αντέστησαν και, προσδραμόντων και Σαμαριναίων και άλλων, συνεπλάκησαν και, συναφθείσης μάχης, εφονεύθησαν Τούρκοι, ων άγνωστος ο αριθμός. Των Τούρκων στρατιωτών ηγείτο ο γνωστός Κερήμ τσαούσης, αλλά την έπαθαν.

Εις Στράτσιανην επήγαν οι αντάρται δια τον κακόν των τον καιρόν. Οι Τούρκοι έτυχε να είναι εις Μόλισταν, λέγεται δε ότι ήσαν άνω των 100, εκ Μολίστης δε, αντί να τραπώσι προς Κεράσοβον ως έλεγον, επήγαν εις Στράτσιανην. Εις την γέφυραν της Δέρτης ήσαν οι αντάρται υπό τον αρχηγόν Σιδέρην, εις ον προσετέθη και ο γνωστός ληστής Περικλής μετά των οπαδών του. Ιδόντες όμως οι αντάρται το πολυπληθές των Τούρκων, ετράπησαν εις φυγήν και αφήκαν ελευθέραν την γέφυραν, δι' ης διήλθον οι Τούρκοι και άνω ταύτης συνήντησαν έτερον αντάρτικον σώμα, μεθ' ου συνεπλάκησαν και εφονεύθησαν 4 Πυρσογιαννίται και 1 Βουρμπιανίτης. Εκείθεν οι Τούρκοι επορεύθησαν εις Στράτσιανην, την οποίαν ελεηλάτησαν, μηδέ της βελόνης εξαιρουμένης, συγχρόνως δε συνέλαβον 2 ιερείς και 16 προκρίτους, τους οποίους δέσαντες και κακοποιήσαντες μετεκόμισαν εις Κόνιτσαν, ένθα, μετά από ανάκρισιν, απελύθησαν πάντες, πλην ενός, διότι επί τούτου ευρέθη φυσίγγιον από όπλον μαρτίνι.

Εν γένει, τα χωρία μας ακόμη είναι καλά, υπάρχει πιθανότης, το γε νυν, να μην πάθωσι τίποτε, έχουσι τροφάς και δεν πεινώσι, κατ' εξαίρεσιν άλλων χωρίων.

Ήλθον εις Τρίκαλα προ δυο εβδομάδων ως έγγιστα, διότι είχον σκάσει εις Αθήνας, ελπίζω

δε μετά τινας ημέρας να αναχωρήσω και πάλιν δι' Αθήνας μέχρις ότου πέσωσι τα Ιωάννινα και αναχωρήσω δια την πατρίδα. Η συγκοινωνία εντεύθεν δια μέσου Γρεβενών μετά των χωρίων μας γίνεται επί του παρόντος και είναι εύκολος, αλλά εγώ, επειδή έχω και την Κατερίναν, φοβούμαι ένεκα του χειμώνος, δι' ο θα προτιμήσω την οδόν εκείνην, αλλά πότε; άγνωστον ακόμη, ελπίζω όμως ότι θα πέσωσι πολύ ογλήγορα τα Ιωάννινα, διότι η επίθεσις κατ' αυτών εγένετο από της παρελθούσης Τετάρτης (.....).

Είχον αποστείλει δια Φουρκιωτών και Βουρμπιανιτών, μεταβαινόντων εκεί ενόπλως, επιστολάς προς τα κορίτσια μου και προς την μητέρα σου και υπεσχέθην να πληρώσω εις τους κομιστάς των επιστολών, αντί 2 μετζητίων, αν θα υπάγωσι τας επιστολάς εκεί και μοι φέρωσι απάντησιν ή την αποστείλωσιν δια Γρεβενών και καραδοκώ την απάντησιν (....). Ένεκα της εμπολέμου καταστάσεως, υπερετιμήθησαν τα ναπολεόνια και τα τρόφιμα (....).

Επιστολή 2η

11-12-1912

(....) Προ ημερών μετέβη εις Αθήνας ο ηγούμενος της Μονής Ζέρμας Διονύσιος Παπαδάτος, ο οποίος είναι μεγας αγύρτης και τον οποίον απέστειλεν εδώ ο Μητροπολίτης ημών, ο μέγας πατριώτης, ο μέγας ρεκλαμάδόρος, ο περί του ευτελούς σαρκίου του μόνον μεριμνών, ο διαδίδων επί σκοπώ ότι οι Τούρκοι – Αλβανοί θέλουσι να τον δολοφονήσωσι [εφαντάσθη ότι είναι μέγας και ότι εργάζεται υπέρ του ποιμνίου του κατά των Τούρκων – Αλβανών, ενώ ήτο οπαδός των Νεοτούρκων (factum), και ότι πολλάκις επειράθησαν να τον δολοφονήσωσι, δια τί δε τώρα δεν τον φονεύουσι, ενώ τον έχουσι υποχείριον;]. Αυτός, λέγω, ο προς επίμετρον των δυστυχιών μας Σπυρίδων Βλάχος, ελθών ως Μητροπολίτης Κονίτσης, απέστειλεν τον ειρημένον ηγούμενον ενταύθα δια τους εξής λόγους: Θέλων ο Μητροπολίτης να δείξῃ ότι και αυτός εργάζεται και θέλων να περιφρουρήσῃ τον ευατόν του μόνον, έστειλε τούτον εδώ να προμηθευτή όπλα παρά της Ελλ. Κυβερνήσεως, την οποίαν, ίνα πείση, έτι μάλλον παρέστησε την κατάστασιν των χωρίων μας αθλίαν ένεκα των επιδρομέων Τουρκαλβανών και είπεν ότι η

Ιστορικά γεγονότα

Περιστατικά του 1912, σχετικά με την απελευθέρωση

του Χαρίλαου Γ. Γκούτου

Αφού πλέον τα «Καντσιώτικα» καλύπτουν και θέματα συναφή με γειτονικά χωριά, νομίζω ότι αξίζει να δημοσιεύσουν και δύο ανέκδοτα κείμενα, τα οποία περιέχουν άγνωστες ειδήσεις για τα ενδιαφέροντα περιστατικά που συνέβησαν στα βόρεια κυρίως χωριά της επαρχίας μας το 1912, οπότε τοπικοί και άλλοι αντάρτες άρχισαν να αγωνίζονται για την απελευθέρωσή της. Πρόκειται για δύο χειρόγραφες επιστολές που γράφτηκαν το 1912 στα Τρίκαλα Θεσσαλίας και βρίσκονται σήμερα στο αρχείο της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών. Συντάκτης τους ήταν ο Μιλτιάδης Κουτσούκης (1875 - 1921), γιατρός, καταγόμενος από την Σταρίτσιανη [Πουρνιά], ο οποίος τότε είχε έλθει από την Αθήνα στα Τρίκαλα, ελπίζοντας ότι σύντομα το χωριό του θα ελευθερωθεί και έτσι θα μπορέσει να το επισκεφθεί. Αποδέκτης τους ήταν ο Γαναδιώτης φίλος του Δημήτριος Τζιμινάδης (1880 - 1958), έμπορος και εμπορικός ακόλουθος της Ελλάδας στο Βουκουρέστι.

Επιστολή 1η

2-12-1912

Έλαβον την τελευταίαν επιστολήν σας και σας δικαιολογώ δια την κατατρύχουσα υμάς αδημονίαν, στενοχωρίαν, κ.λπ.. Μη δε νομίσητε ότι και ημείς ευρισκόμεθα εις καλλιτέραν μοίραν, διότι, ως στερούμενοι καλών και θετικών πληροφοριών, είχομεν τόσα πολλά τα ανακριβή και ψευδέστατα μάθει, ώστε έθεσαν και εμέ αυτά εις απόγνωσιν και μικρού δειν να ανεχώρουν μετ' άλλων δια την πατρίδα. Η δε απόγνωσίς μου είχε φθάσει εις το ζενίθ κατ' αυτάς, ένεκα του επίτηδες, προς

πρόσκλησιν βοηθειών, κ.λπ., αφιχθέντος ενταύθα ηγουμένου της Μονής Ζέρμας Διονυσίου Παπαδάτου, όστις επίτηδες, ως φαίνεται, παρέστησε την εκεί κατάστασιν και τα δεινοπαθήματα των εκεί δια των μελανωτέρων χρωμάτων. Δια λόγους ευνοήτους είχε παραστήσει ενώπιον του ενταύθα Νομάρχου ως Φρουράρχου ταύτα, αυτός δε ανεχώρησε δι' Αθήνας όπως παραστή ενώπιον ταις αρμοδίαις Αρχαίς δια τα περαιτέρω και όπως επισπάση την προσοχήν της Κυβερνήσεως και αποστείλη εκεί δύναμιν στρατιωτικήν προς περιφρούρησιν και διάσωσιν των γυναικοπαίδων και περιουσιών από τα επιδρομάς των Τουρκαλβανών.

Λοιπόν, έχων πάντοτε υπ' όψιν μου να μην γράφω ανακριβή, δεν σας έγραψα μέχρι τούδε, καραδοκών την περίστασιν να σας γράψω τα αληθή και ιδού η περίστασις. Ψες την εσπέραν ήλθεν εκ Πυρσογιάννης εδώ ο αγωγιάτης Απόστολος Βάτσικας, ο οποίος εξέθηκε μοι τα εξής: *Ἐν Κονίσῃ υπάρχουσι 700-800 στρατιώται Τούρκοι υπό αρχηγόν τον Μουχτάρ αγάν (γνωστός μοι, διότι συνέλαβε τους ληστάς Πεκλαρίτην και Σίαν) και Φετχή εφένδην Ζαπετάν (γνωστόν μου και τούτον και Κούρδον το γένος). Ο Μητροπολίτης διατελεί υπό επιτήρησιν. Ο περιώνυμος Κερήμ αγάς, ο πυρπολήσας τα Γρεβενά και άλλα εν Ανασελίτση χωρία, κατέφυγε εις Κόνιτσαν μετά 30 οπαδών του, αφού δεν εγένετο δεκτός ούτε εις Κολώνιανην ούτε εις Λισκοβίκον, διότι, ως φαίνεται, οι μπέηδες των μερών τούτων είναι έτοιμοι να υποταχθώσιν εις τας ελληνικάς αρχάς, τούτο δε φαίνεται και εκ της επιτροπής εκ Μακεδονοαλβανών μπέηδων, οίτινες παρουσιάσθησαν εις τον εν Θεσσαλονίκη βασιλέα ημών Γεώργιον. Άλλα και εν Κονίσῃ λέγεται ότι δεν τον εδέχθησαν μετά χαράς οι Τούρκοι, μάλιστα δε ο συγχωριανός του Μουχτάρ αγάς τω είπε να αποσυρθή και να φύγη δια την Μακεδονίαν.*

Εις Κόνιτσαν οι Τούρκοι πεινώσι, δια τούτο ήρχισαν να ζητώσιν από όλα τα χωρία μας εκτός των χρημάτων και σίτον (άλευρον), η δε Πυρσόγιαννη έστειλεν αμέσως 30 λίρας και 2 φορτώματα αλεύρου, όπερ ενεποίησεν καλήν εντύπωσιν εις τους Τούρκους. Και μολαταύτα πάλιν οι Τούρκοι απειλούσιν ότι θα καταστέψωσι τα χωρία μας, καθώς και της Λάκκας (μέχρι Μπριάζης) και δι' αυτόν τον λόγον ήλθεν εδώ ο ηγούμενος. Ο καημακάμης Κονί-

του πολέμου, επήγαν Αλβανοί, έχοντες φαίνεται και προηγουμένας αφορμάς, και, αφού εσκότωσαν τον μουχτάρην και 2 ή 3 άλλους, έλαβον και περί τα 550 -1.000 γίδια και ανεχώρησαν. Εις το Παλαιοσέλι έκαψαν μόνον υίαν οικίαν, ίνα φοβηθώσι οι κάτοικοι και δώσωσιν εις τους Τούρκους χρήματα.

Η κούλια του Κερασόβου δεν εκάη, όπως ανακριβώς σας έγραψα προχθές, αλλά μόνον έκαυσαν οι αντάρται τα διφθέρια των λογαριασμών του βέη. Οι Κερασοβίται όμως είναι όλοι ωπλισμένοι, καθότι έλαβον όπλα και από εδώ και από τα Γρεβενά.

Αι οικογένειαι της Φούρκας ήρχισαν να επανακαμπτωσι, διότι είναι όλοι ωπλισμένοι. Του Κάντσικου αι οικογένειαι δεν ανεχώρησαν, είναι δε και ούτοι όλοι ωπλισμένοι και κυματίζει η γαλανόλευκος.

Η Καστάνιανη κατ' αυτάς εξοπλίζεται με γκρα, τα οποία θα υπάγη ο ηγούμενος, επίσης δε Πυρσογιαννη, Βούρμπιανη, Ζέρμα, Λούψικον και Σλάτινα. Εκ της Καστάνιανης μόνη η οικογένεια του κ. Γ. Γκόσιου ανεχώρησε και είναι εις το Βουρβουτσικόν. Δια την Στράτσιανην ουδείς λόγος γίνεται πλέον. Η Σαμαρίνα επανεστάτησε και πολλοί Σαμαριναίοι είναι αντάρται. Επίσης επανεστάτησαν Βριάζα, Αρμάτοβο, Αβδέλλα και Περιβόλι. Ο Τσιαμαντάρας κατάγεται εκ Βριάζης, ένθα έκαυσε όλας τας οικίας των Ρωμανιζόντων. Δια τα άλλα βλαχόφωνα χωρία (Πάδες, Παλαιοσέλι, κ.λπ.) ουδέν γνωρίζω να σας γράψω. Όστε έμειναν άοπλοι ως γυναικες μόνον η Μόλιστα και η Σταρίτσιανη. Εύγε τους! Πού θα κρυφθώσιν οι λαγοί;

Εις όλα τα χωρία έχουσιν αγγελιοφόρους. Όστε να μεταβιβάζονται αι ειδήσεις από του ενός χωρίου εις το άλλο. Είς Καστανιανίτης προσέθηκε και το εξής: Εις την Μόλισταν, αφού επήγαν και οι αντάρται, θα πηγαίνωσι και από όλα τα άλλα χωρία, ίνα συσκεφθώσι και λάβωσι γενικά μέτρα καθ' ην περίπτωσιν θέλουσι να εισβάλωσιν οι Τούρκοι. Προσέτι δε είπεν ότι η Μόλιστα και η Σταρίτσιανη επίτηδες προσεκάλεσαν τους αντάρτας να υπάγωσιν εκεί προς προστασίαν των, αφού δεν έχωσιν, ως γνωστόν, άνδρας να οπλοφορήσωσι (.....).

Αυτά που σας γράφω τα έμαθον χθες, ημέραν παζαριού, οπότε ήλθον οι κιρατζήδες, αύριον δε αναμένομεν και άλλον κιρατζήν εκ

Πυρσογιάννης και αν μάθω θετικόν τι νεώτερον θα σας γράψω. Μη δίδεται πίστιν εις τα υπό των εφημερίδων αναγραφόμενα, διότι γίνονται επί σκοπώ και κατ' εισήγησιν τρίτων, αν και κάποτε είναι και πολλά αληθή, αλλά πάντοτε επί το μεγενθυντικώτερον (...).

{Σ.Σ.: Οι παραπάνω δύο επιστολές είναι γραμμένες στο πολυτονικό σύστημα. Για τεχνικούς και μόνον λόγους εγράφησαν εδώ στο μονοτονικό σύστημα, με διατήρηση της λοιπής καθαρευουσιανικής γραφής.

Συναφές με τα όσα στις επιστολές αναφέρονται είναι και το παρακάτω πολεμικό επεισόδιο, που συνέβη 2 μήνες μετά την γραφή των επιστολών και μια εβδομάδα πριν την πτώση των Ιωαννίνων:

«Μόλιστα, 14 Φεβρουαρίου 1913

Τουρκικό απόσπασμα συγκρούεται με τις ελληνικές δυνάμεις κοντά στη Μόλιστα (Κονίστης). Από την εξάωρη σύγκρουση, που κατέληξε σε πανωλεθρία για τους επιτιθεμένους, συνελήφθησαν 180 Τούρκοι αιχμάλωτοι. Την ίδια ημέρα, οι Τούρκοι επιχείρησαν αντεπίθεση, η οποία και πάλι αποκρούστηκε. Στο πεδίο της μάχης καταμετρήθηκαν 112 τουρκικά πτώματα.».

[Πηγή: «ΩΡΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ - Βαλκανικοί πόλεμοι 100 χρόνια – Το μέτωπο της Ηπείρου», ειδική έκδοση εφημερίδος «Καθημερινή», Απρίλιος 2012].}

Μόλιστα, Σταρίτσιανη και Κεράσοβον ελεηλατήθησαν και εκάησαν, ότι το Κεράσοβον διετάχθη να εκκενωθή ίνα γίνη Μιρκέζι, ότι εις Φουύρκαν επολέμησεν ο τουρκικός στρατός μετ' ανταρτών, ότι και το Πάπιγκον ελεηλατήθη και το ήμισυ εκάη, ότι το Παλαιοσέλιον ελεηλατήθη και έκαυσαν μόνον μίαν οικίαν, ότι τα γυναικόπαιδα των ανωτέρω χωρίων ετράπησαν προς τα βουνά και στερούνται πολλών, ότι το Βουρβουτσικόν ελεηλατήθη, ότι ο τουρκικός στρατός οδεύει κατά της Πυρσόγιαννης κ.λπ. κ.λπ., ενώ είναι αληθές ότι ουδέν τούτων συνέβη. Ο ηγούμενος παρέστησεν τα ανωτέρω ίνα αποσπάση τα όπλα και πράγματι τω εδόθησαν 400 γκρα μετά 40.000 φυσιγγίων, τα οποία χθες απεστάλησαν εις Ζουπάνιον, οπόθεν θα διανεμηθώσι εις τα χωρία.

Χθες ήλθον ενταύθα κυρατζήδες εκ Πυρσόγιαννης, Καστανιανής και Κάντσικου και μας είπον όλοι τα εξής: Ο μητροπολίτης μας φοβηθείς παρεκάλεσε-προσεκάλεσε πάντας τους δυναμένους οπλοφορείν να βαδίσωσι κατά της Κονίτσης, διότι ελπίζει να φοβηθώσι ούτως οι Τούρκοι. Ο δε οπλαρχηγός Σιδέρης μετά των οπαδών του (60 -80) επήγεν εις Μόλισταν, όπου κατέβη εκ Παλαιοσελίου - Μετσόβου και έτερος οπλαρχηγός ο Τσιαμαντάρας μετά 100 ετέρων ανταρτών, ίνα συνεννοηθώσι περί της διαφυλάξεως και περισώσεως των χωριών μας. Τι απεφασίσθη ουδείς γνωρίζει να είπη. Κατ' εμέ, τώρα πρέπει να φοβούμεθα, διότι είναι αληθές ότι οι Τούρκοι έβλαψαν εκείνα μόνον τα χωρία εις τα οποία επήγαν οι αντάρται και, αν θα χαλασθώμεν, πρέπει και αυτήν την καλοσύνην να την χρεωστώμεν εις τον Μητροπολίτην μας. Πάντες ετόνισαν ότι ο Τακήμπεης του Κεράσοβου προσεπάθησε πολύ, ώστε να μην πάθωσι τίποτε τα χωρία μας, ως και ο καημακάμης και τινες άλλοι Τούρκοι ευ φρονούντες.

Οι ανωτέρω είπον ότι ο εις Κόνιτσαν καταφυγών Μπεκήρ αγάς ανεχώρησε εκείθεν, αλλ' εγώ δεν τον πιστεύω, διότι κατ' επανάληψιν προέβη εις συνεννοήσεις μεθ' ετέρων Τούρ-

κων εν Γρεβενοίς και Λειψίστη όπως και πάλιν εισβάλη εκεί. Άλλ' ευτυχώς οι Κερασοβίται αντελήφθησαν τούτο, ως λέγεται, και τους μεν δύο κατασκόπους του Μπεκήρ δέσαντες απέστειλαν εις Γρεβενά, τον δε έτερον εφόνευσαν διότι έφερε και δύο επιστολάς. Πάντες ούτοι οι κατάσκοποι είναι Ρωμούνοι (Κουτσόβλαχοι).

Λοιπόν τα χωρία μας ουδέν μέχρι σήμερον έπαθον και μείνατε ήσυχοι, πλην της Στράτσιανης, περί της οποίας προσθέτω σήμερον ότι κατά την γενομένην εκεί συμπλοκήν, ηγουμένων των Κερήμ τσαούση και Ιζέτ τσαούση, εφονεύθησαν 15 -18 Τούρκοι και 5 εκ των ημετέρων.

Είναι επίσης αληθές ότι τα χωρία μας εφορολογήθησαν αρκούντως υπό των Τούρκων και ότι τοις εδόθησαν και τρόφιμα (σίτος, πατάτες, βούτυρον, φασόλια, κ.λπ., εν οις και τσεράπια), τουθ' όπερ πολύ συνετέλεσεν ώστε να μην πάθωσι τίποτε τα χωρία μας, τα οποία διάγωσι εν μέτρω τον αυτόν, ως και πριν, βίον. Ίσως να στερώνται πολλοί πολλών πραγμάτων, ως π.χ. το Κάντσικο άλατος, ελαίου, κ.λπ., αλλά ταύτα είναι ασήμαντα. Εις όλα τα χωρία μας έχωσιν ακόμη να φάγωσι, εν αντιθέσει προς άλλα χωρία. Νυν δε, μετά την υπό του Ελλ. Στρατού κατάληψιν της Κορυτσάς, ολιγότερα έχομεν να φοβούμεθα, διότι ο στρατός μας εκείθεν θα οδεύσῃ κατά του Λισκοβικίου, εξ ού ίσως κατά της Κονίτσης και τέλος κατά των Ιωαννίνων (.....).

Οι Καστανιανίται, κατά την συμπλοκήν παρά την γέφυραν της Στράτσιανης, έπαθον από πανικόν και επί τρεις ημέρας ήσαν τα γυναικόπαιδα εις τα βουνά, οι δε άνδρες, μετά όρκου οπλισθέντες όπως-όπως, κατέλαβον τα επίκαιρα σημεία, ίνα εν ενδεχομένη επιδρομή των Τούρκων τους αποκρούσωσι, αλλ' οι Τούρκοι μετέβησαν εις Στράτσιανην και έτσι ξεγλύτωσαν.

Εις τα χωρία μας, από της ημέρας της ανωτέρω συμπλοκής, δεν επήγαν Τούρκοι, και λέγεται ότι ήρχισαν να φοβώνται αυτοί ένεκα των ανταρτών, τους οποίους επίτηδες οι εκεί ημέτεροι ανεβίβασαν εις 1.000. Ένεκα τούτου επικρατεί εκεί μεγάλη ησυχία και συνεπώς, επαναλαμβάνω, ούτε εκάησαν ούτε ελεηλατήθησαν, εν εναντίᾳ δε περιπτώσει και εγώ θα μετέβαινον εκεί.

Εις το Βουρβουτσικόν, από της αρχής ακόμη

αγώνα συγκέντρωσης των φυγάδων και ανασυγκρότησης των μονάδων. Για καλή του τύχη καταφθάνουν κάποιες ενισχύσεις που λαμβάνουν αμέσως θέσεις άμυνας γύρω από το Επταχώρι, στη Ζούζουλη (Διλοχία Βασιλόπουλου) και στο ύψωμα Κούτσουρο (Τάγμα Πατιστή). Με διαταγή της Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας τα τμήματα του Δαβάκη τίθενται από το τρωί υπό τις διαταγές της Ι Μεραρχίας, ενώ το απόγευμα καταφθάνει αυτοπροσώπως στο Επταχώρι και ο διοικητής της μεραρχίας, χωρίς ωστόσο άλλες ενισχύσεις.

Κατά τα λοιπά ο Τομέας Ι, όχι μόνο εξακολούθησε να διατηρεί τις θέσεις του καθώς δεν δέχθηκε καμία ιταλική επίθεση, αλλά εξαπέλυσε και με επιτυχία περιορισμένη αντεπίθεση στην Αετομηλίτσα. Με δεδομένη, πάντως την έλλειψη κάθε επαφής με τις λοιπές δυνάμεις του Αποστάσματος Πίνδου αποφασίστηκε η υπαγωγή του στην ΙΧ Μεραρχία Καστοριάς. Την ίδια στιγμή, και ενώ στον Τομέα ΙΙ διεξάγεται πυρετώδης ανασυγκρότηση των μονάδων, στον Τομέα ΙΙΙ οι δυνάμεις του Τγχη Πανταζή, που αρχικά συμπτύσσονταν από το Ταμπούρι προς Ζούζουλη - Επταχώρι, διατάσσονται από τον Μέραρχο να εγκατασταθούν στο ύψωμα Ρωμιός και να υπερασπιστούν την Σαμαρίνα αντιμετωπίζοντας κατά μέτωπο το Βόρειο Τ.Σ της GULIA. Ο λόχος της Μόλιστας από την άλλη, παντελώς αποκομμένος, υποχωρεί ανατολικά χωρίς να γνωρίζει ποια κατεύθυνση πρέπει να ακολουθήσει. Ωστόσο δεν διαλύθηκε, αλλά βρέθηκε μαχόμενος την 1η Νοε στο Δίστρατο και συμμετείχε την 4η Νοε στις μάχες ανακατάληψης της Βωβούσας.

31η Οκτωβρίου

Οι ελληνικές δυνάμεις τηρούν γραμμή άμυνας στα απέναντι από το Κάντσικο και Φούρκα υψώματα που προστατεύουν το Επταχώρι ενώ ταυτόχρονα ολοκληρώνεται παραπίσω η ανασυγκρότηση των μονάδων του Αποστάσματος Πίνδου. Παράλληλα διαπιστώνεται ότι τα υψώματα πάνω από τη Ζέρμα (Μπουχέτσι - Πριάσωπος) έχουν εγκαταλειφθεί από τους Ιταλούς και άμεσα προωθούνται σε αυτά ελληνικά τμήματα.

Ο Δαβάκης συλλαμβάνει το σχέδιο αντεπίθεσης και εκφράζει τη πεποίθηση ότι θα «μαντρώσει» τους Ιταλούς των οποίων τα πλευρά συνεχώς αδυνάτιζαν καθώς κινούνταν βιαστικά προς νότο. Το σχέδιο του, που υπο-

βάλλεται και εγκρίνεται αυτούσιο από τον Μέραρχο, προέβλεπε την συνδυασμένη αντεπίθεση το πρωί της επομένης σε τρεις κατευθύνσεις. Από τη μία, με επικεφαλής το Ανχή Μεσίρη (5ος & 9ος Λόχος) θα επιχειρείτο από Πριάσωπο - Αρένες η ανακατάληψη της Λυκόρραχης αρχικά, και κατόπιν η κίνηση προς Αετομηλίτσα - για σύνδεση με τις δυνάμεις της ΙΧ Μεραρχίας - και Οξιά. Από την άλλη μεριά, με επικεφαλής τον ίδιο τον Δαβάκη και αφετηρία το Επταχώρι, ο 2ος & 7ος Λόχος θα κινούνταν προς Πρ. Ηλιά - Ταμπούρι η δε Διλοχία Βασιλόπουλου προς Φούρκα. Τέλος το Τάγμα Πανταζή, που αμύνονταν στον Ρωμιό, θα προσπαθούσε και αυτό με τη σειρά του να επιτεθεί προς Φούρκα - Ταμπούρι. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο Δαβάκης επεφύλασσε το πιο δύσκολο, αλλά και ένδοξο, μέρος των επιχειρήσεων στους δικούς του, ανασυνταγμένους λόχους, του Αποστάσματος Πίνδου, αντί εκείνων των άρτι αφιχθέντων ενισχύσεων.

1η Νοεμβρίου

Στον τομέα Λυκόρραχης η κίνηση των ελληνικών δυνάμεων ξεκινά στις 7:00 π.μ. χωρίς να συναντήσει καμμιά αντίσταση. Μία ώρα αργότερα, εντοπίζεται από το ελληνικό ιππικό έξω από τη Λυκόρραχη ιταλική φάλαγγα δυνάμεως λόχου να κινείται άνευ προφυλάξεων με κατεύθυνση προς Κάντσικο, η οποία αιφνιδιάζεται και κυκλώνεται εντός της Λυκόρραχης. Οι επερχόμενοι λόχοι πεζικού ανέλαβαν στη συνέχεια, με σκληρές οδομαχίες να εκκαθαρίσουν το χωριό, πράγμα που ολοκληρώθηκε περί το απόγευμα, με τη σύλληψη 100 αιχμαλώτων και 180 υποζυγίων. Δυστυχώς όμως στις μάχες που προηγήθηκαν τραυματίστηκε ο διοικητής Μεσίρης με αποτέλεσμα την αναβολή κατάληψης του επόμενου αντικειμενικού στόχου της αντεπίθεσης (Οξιά - Αετομηλίτσα).

Στον τομέα Πρ. Ηλιά η Διλοχία Βασιλόπουλου, που επιτίθεται ηρωικά στο ύψωμα Τσούκα της Φούρκας, ανατρέπεται επανειλημμένως από ιταλικές αντεπιθέσεις. Εκεί, στην τέταρτη προσπάθεια φονεύεται και ο Ανθυπολοχαγός Αλεξ. Διάκος, ο πρώτος έλληνας αξιωματικός που έπεσε στα πεδία των μαχών, ο οποίος λόγω της καταγωγής του από τα ιταλοκρατούμενα Δωδεκάνησα απετέλεσε στη συνέχεια σύμβολο του αγώνα. Η σωρός του ετάφη το ίδιο βράδυ στη Ζούζουλη.

Το Κάντσικο & η μάχη της Πίνδου*

του Βασίλη Θ. Ζιώγα

[Συνέχεια από προηγούμενο (17ο) τεύχος]

29η Οκτωβρίου

Ενώ ο Τομέας I δεν δέχεται ιδιαίτερη πίεση και συνεχίζει να κρατάει τις θέσεις του παρόλο που έχει ακάλυπτο το νότιο πλευρό του, στα υπόλοιπα μέτωπα η ιταλική επίθεση εκδηλώνεται σε όλο το μήκος και με πλήρη σφοδρότητα. Στον Τομέα II η επίθεση ξεκινά στις 14:30 με την κύρια προσπάθεια να επικεντρώνεται περισσότερο από Μούκα έως Πάτωμα και Σαραντάπορο και ελάχιστα από Αετομηλίτσα προς Αρένες. Χάρη στις ενισχύσεις και τις ηρωικές προσπάθειες του Τγχη Νικήτα, που τραυματίστηκε, οι Έλληνες αποκρούουν τους επιτιθέμενους στην Μούκα Πέτρα. Ωστόσο νοτιότερα, στο Πάτωμα, οι Ιταλοί ανατρέπουν τους αμυνόμενους και καταλαμβάνουν στις 18:00 το ύψωμα ανοίγοντας τον δρόμο για Κάντσικο. Βόρεια της Μούκας, και χωρίς να δεχθεί πίεση ο Λόχος της Βούρμπιανης (Καντάρας) εγκαταλείπει τις θέσεις του και υποχωρεί στην Λυκόρραχη, απ' όπου, παρά τις εντολές του Μεσίρη, συνέχισε την οπισθοχώρηση προς Επταχώρι συμπαρασύροντας μαζί και άλλες μονάδες. Την χαριστική βολή στον Τομέα II του Αποστάσματος έδωσε νέα βραδινή επίθεση, που ανέτρεψε όσα ελληνικά τμήματα αμύνθηκαν επιτυχώς την ημέρα. Οι μονάδες διαλύονται πλήρως και υποχωρούν άτακτα και υπό καθεστώς πανικού προς Επταχώρι, ενώ οι όποιες προσπάθειες του Μεσίρη να συγκρατήσει τους φυγάδες και να αμυνθεί στις γραμμές κ. Αρένα - Γκουστερίτσα ή έστω κ. Αρένα - Πριάσωπος - Μπουχέτσι αποτυγχάνουν. Ο ίδιος αναγκάζεται τελικά το βράδυ να εγκαταλείψει την ανυπεράσπιστη πλέον Λυκόρραχη.

Στον Τομέα III, οι Ιταλοί αρχίζουν από το πρωνα προσβάλουν ισχυρώς τις ελληνικές θέσεις και επιτυγχάνουν τελικά να απωθήσουν τους Έλληνες καταλαμβάνοντας περί τις 17:00 την Καστάνιανη. Διεισδύουν επίσης μεταξύ Καστάνιανης και Μόλιστας κατά μήκος του Κερασοβίτικου και αποκόπτουν πλήρως τον λόχο Μόλιστας από τις υπόλοιπες δυνάμεις του Αποστάσματος. Παρά τις διαταγές του Δαβάκη για άμυνα στην γραμμή Κάντσικο - Γύφτισσα - Σμόλικας, ο Τγχης Πανταζής συμπτύσσει τις δυνάμεις του στο Ταμπούρι.

Το τέλος της ημέρας βρίσκει τις ελληνικές δυνάμεις σε κατάσταση τραγική. Οι δυνάμεις του Τομέα II σε άτακτη φυγή προς Επταχώρι η συνέχεια της αμυντικής γραμμής ανύπαρκτη στους Τομείς II και III όπως επίσης και η σύνδεση μεταξύ των τριών Τομέων του Αποστάσματος. Ο 3ος Λόχος Μόλιστας βρίσκεται αποκομμένος οι δε γραμμές επικοινωνίας πλήρως κατεστραμμένες. Οι μόνες δυνάμεις που, χωρίς καμία συνοχή και συντονισμό, βρίσκονται κατά μέτωπο απέναντι στον προελαύνοντα εχθρό είναι αυτές του Τγχη Πανταζή στο Ταμπούρι (δυνάμεως τάγματος περίπου μετά τις ενισχύσεις) και ο Λόχος Μόλιστας, η δε έδρα του Αποστάσματος, το Επταχώρι, έχει μείνει εντελώς ανυπεράσπιστη. Η Λυκόρραχη, η Ζέρμα, η Λαγκάδα, η Καστάνιανη η Μόλιστα, και το Κεράσοβο πέφτουν ενώ το βράδυ και προς τις 30/8 οι ιταλικές δυνάμεις εισέρχονται στο Κάντσικο

30η Οκτωβρίου

Οι Ιταλοί, μετά τη νίκη τους, δεν ασχολούνται με την οριστική συντριβή του Δαβάκη οργανώνοντας επίθεση στο Επταχώρι, παρόλο που αυτό θα ήταν πολύ εύκολο. Αδιαφορούν και στρέφουν όλες τους τις προσπάθειες στην προς νότο προέλαση. Το μεγαλύτερο, όμως, εμπόδιο που αντιμετωπίζουν, δεν είναι η αντίσταση των διασκορπισμένων ελληνικών μονάδων, αλλά ο φουσκωμένος Σαραντάπορος, που καθυστέρησε για μιάμιση ημέρα την πλήρη διέλευση των φαλάγγων τους, από την πρόχειρη γέφυρα την οποία έστησαν στη Φυτόκο. Οι εμπροσθοφυλακές τους, ωστόσο καταλαμβάνουν με ευκολία τη Φούρκα.

Από την άλλη μεριά ο Δαβάκης προσπαθεί να οργανώσει στοιχειωδώς την άμυνα του Επταχώριου με όσους άντρες - κυρίως διοικητικούς - διέθετε και επιδίδεται ολημερίς σε

* Το κείμενο αυτό (δεύτερο και τελευταίο μέρος) του Βασίλη Ζιώγα είναι μια τεκμηριωμένη εργασία από έγκυρες πηγές που παρακολουθεί βήμα - βήμα τα γεγονότα όπως έξελιχθηκαν στην περιοχή μας.

ους Ιταλούς που είχαν εγκλωβιστεί νοτιότερα πον Σμόλικα. Το Απόσπασμα Πίνδου ως ξεχωριστή διοικητική μονάδα στο εξής καταργείται αι τα τμήματα του – ως 51ο Σύνταγμα Πεζιού πια – τίθενται υπό τις διαταγές του Αν/χη Κετσέα. Τις επόμενες ημέρες μάλιστα επιτυγχάνουν την σταδιακή εκδίωξη των Ιταλών από την υπόλοιπη περιοχή των Μαστοροχωρίων, ιε τα χωριά νοτίως του Σαραντάπορου Λαγκάδα, Καστάνιανη, Μόλιστα, και Πουρνιά) αι ανατολικά του Βουρμπιανίτικου (Οξιά, Ρυτόκος, Αετομηλίτσα) να απελευθερώνονται ως τις 7 Νοε, τα δε υπόλοιπα χωριά μέχρι τα σύνορα (Πυρσόγιανη, Βούρμπιανη, Στράτσια-η κ.λ.π) μέχρι τις 13 Νοε.

Αντεπίθεση ελληνικών δυνάμεων στον τομέα Μαστοροχωρίων (4-7 Νοε 1940)

ΞΕΛΙΞΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΣΤΑ ΆΛΛΑ ΜΕΤΩΠΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

3η Οκτωβρίου

Έπο τον κίνδυνο οι δυνάμεις της GULIA και ιδικά το Νότιο Τακτικό Συγκρότημα της να ράσει και να διασχίσει τον Αώο, δημιουργώντας επικίνδυνο ρήγμα και κίνδυνο κύκλωσης γης 8ης Μεραρχίας Ηπείρου, ο Στρατηγός Κατσιμήτρος διατάζει, την 31η Οκτωβρίου το βράδυ, τον Υποτομέα Αώου (Τάγμα Προκαλύμεως Κονίτσης) να συμπυχθεί νοτίως του Αώου, βόρεια από το Βρυσοχώρι, και να συνδεθεί με το Απόσπασμα Μετσόβου το οποίο τέλον εντάχθηκε στην 8η Μεραρχία. Τα δύο τμήματα μαζί, αποτέλεσαν το Απόσπασμα Αώου (διοικητής Αν/χης Φριζής) με αποστολή την αποτροπή της διάβασης του Αώου από το Νότιο Συγκρότημα της GULIA.

4η Νοεμβρίου

Αφικνύεται στην περιοχή Δοτσικού και αμέσως ξαλαμβάνει δράση εναντίον του προελαύνοντος Βορείου Συγκροτήματος η Ταξιαρχία Ιππικού υπό τον Συν/χη Σ. Δημάρατο. Αποστολή του να φράξει την κίνηση Σαμαρίνα – Γρεβενά των Ιταλών

5α Νοεμβρίου

Μία φορά το πρωί και μία στις 11.00 το βράδυ, οι αλπινιστές του Νοτίου Συγκροτήματος που κατείχαν το Παλαιοσέλι και Πάδες προσπάθησαν να διαβούν τον Αώο, αλλά απέτυχαν εξαι-

τίας της ελληνικής άμυνας και των φουσκωμένων υδάτων. Παράλληλα το Βόρειο Συγκρότημα καταλαμβάνει την Σαμαρίνα και το απόγευμα εισέρχεται στο Δίστρατο. Την αναχαίτιση της προς Μέτσοβο προέλασης του Βορείου Τ.Σ, στην περιοχή της Βωβούσας, αναλαμβάνει η Μεραρχία Ιππικού υπό τον Υποστράτηγο Στανώτα.

3η Νοεμβρίου

Οι Ιταλοί επανέλαβαν την προσπάθεια διαβάσεως του Αώου στους Πάδες και μερικά τμήματα το πέτυχαν αλλά κατόπιν σφοδρής αντεπίθεσης απωθήθηκαν. Έτσι, αδυνατώντας τόσο να διασχίσουν τον ποταμό, όσο και να κινηθούν κατά μήκος της κοιλάδας, προς Δίστρατο, καθώς βάλλονταν από τις ελληνικές δυνάμεις στην αντίπερα όχθη, τα τμήματα του Νοτίου Συγκροτήματος παρέμειναν στη θέση τους στα χωριά Πάδες και Παλιοσέλι. Οι προφυλακές του Βόρειου Συγκροτήματος της GULIA, ο κύριος όγκος καθώς και η διοίκηση του οποίου βρίσκονται στην περιοχή Διστράτου, φτάνουν στην Βωβούσα, το νοτιότερο όριο διείσδυσης που επετεύχθη. Στην περιοχή της Σαμαρίνας και τα γύρω υψώματα εκδηλώνονται σφοδρές εκατέρωθεν αντεπιθέσεις Τελικά, η Ταξιαρχία Ιππικού του Δημάρατου καταφέρνει να ανακαταλάβει το χωριό. (Την ίδια στιγμή στα μετόπισθεν ο Δαβάκης παίρνει το Ταμπούρι και κυκλώνει τους εισβολείς)

4η Νοεμβρίου

Ο σιδερένιος κλοιός των ελληνικών δυνάμεων είχε κλείσει. Η 1 Μεραρχία Πεζικού, που αντικατέστησε το Απόσπασμα Πίνδου μετά την κατάληψη του Ταμπουρίου, από βορρά, η Ταξιαρχία Ιππικού από ανατολικά και η Μεραρχία Ιππικού από ΝΑ μαζί με το Απόσπασμα Αώου από νότο είχαν αποκαταστήσει επαφή. Ο θύλακας της GULIA είχε περισφιχθεί στον όγκο του Σμόλικα και μέσα στην κοιλάδα του Αώου. Λαμβανομένων υπόψιν των νέων τακτικών δεδομένων, της κόπωσης των ιταλικών δυνάμεων, την ανάγκη αναδιοργάνωσης καθώς και την αναμονή από αέρος ανεφοδιασμού ο διοικητής των αλπινιστών διατάσει την επί μία ημέρα στάση των μονάδων. Ωστόσο, επιχειρείται και επιτυγχάνεται κατάληψη της Βασιλίτσας, ενώ μία ακόμη απόπειρα διάβασης του Αώου στην περιοχή της Λάιστας αποτυγχάνει. Την ίδια μέρα, οι επερχόμενες δυνάμεις της Μεραρχίας Ιππικού με το 2ο Τάγμα

Την αδυναμία προέλασης στην Φούρκα αντιλαμβάνεται ο Δαβάκης, ο οποίος διατάσσει τον Λόχο Βούρμπιανης να σπεύσει αμέσως προς ενίσχυση, καθώς η Διλοχία Βασιλόπουλου απεσύρθη καταποημένη στη Ζούζουλη. Από την άλλη μεριά όμως, τα τμήματα του Δαβάκη ανηφορίζουν απ' το πρωί τα υψώματα μεταξύ Δροσοπηγής-Φούρκας με κατεύθυνση τον Άι-Λια και επιτυγχάνουν περί το μεσημέρι την κατάληψη της Μονής Παναγίας Κλαδόρμης, όπου και ο Δαβάκης εγκατέστησε το διοικητήριό του. Συνεχίζουν κατόπιν προς τον Πρ. Ηλία, μέχρι εκεί που τους προσφέρει κάλυψη το δάσος, απ' όπου, ενόσω ο 7ος Λόχος προσφέρει κάλυψη προς τη μεριά της Φούρκας, ο 2ος Λόχος εφορμά και καταφέρνει μέχρι το απόγευμα να ανατρέψει τους αλπινιστές που κατείχαν το ύψωμα. Εκεί συλλαμβάνονται και 10 ιταλοί αιχμάλωτοι, που διαπιστώθηκε ότι ανήκαν στο τάγμα Τολμέτζο.

Ο Δαβάκης επέτυχε τον πρώτο του στόχο, ωστόσο τα τμήματα του είναι ανοιχτά, αδύναμα, κουρασμένα και πολύ ευάλωτα, οι δε διαβιβάσεις εξαιρετικά δυσχερείς και εκτελούνται με πρωτόγονα μέσα (δρομείς, πυρές κ.α) Γι' αυτό ανακόπτει την παραπέρα επίθεση και ζητά ενίσχυση από ένα τάγμα και ταυτόχρονα την εκτέλεση επίθεσης προς Κάντσικο από άλλο τμήμα για κάλυψη του δεξιού πλευρού του. Ωστόσο, τα αιτήματά του δεν εισακούγονται πλήρως καίτοι υπήρχαν διαθέσιμες μονάδες. Αντ' αυτού, ο Μέραρχος στο Επταχώρι διατάσσει την οργάνωση άμυνας όπισθεν του Δαβάκη για υποδοχή των τμημάτων του πρώτου και απόκρουση τυχόν ιταλικής αντεπίθεσης.

Στον τομέα Σαμαρίνας, τέλος, το Τάγμα Πανταζή, πριν καν προλάβει να κινηθεί και αυτό προς Ταμπούρι, δέχθηκε στον Ρωμιό την επίθεση ολόκληρου του Βόρειου Τ.Σ. της GULIA. Εκεί αντιστάθηκε σθεναρά ως το απόγευμα, οπότε ιταλικά τμήματα κινήθηκαν κυκλωτικά από τις κορυφές του Σμόλικα. Τελικά οι ελληνικές δυνάμεις υποχωρούν NA και έρχονται για πρώτη φορά σε επαφή με τις επερχόμενες δυνάμεις ενισχύσεων της Ταξιαρχίας Ιππικού στο Δοτσικό.

2α Νοεμβρίου

Καταφθάνουν στον Δαβάκη, δύο λόχοι ενισχύσεων υπό το Τγχη Καραβία (9ος & 11ος του 52ου Συντάγματος) γεγονός που του δίνει τη

δυνατότητα να εξαπολύσει με επιτυχία επίθεση από βορρά (Παναγία Κλαδόρμη) προς τη Φούρκα, την οποία κατέλαβε ο 11ος Λόχος περί το μεσημέρι. Την ίδια στιγμή γίνεται αντληπτή προσπάθεια ιταλικής αντεπιθέσεως στον Άι-Λια. Και ενώ ο Δαβάκης κινείται έφιππος επί του υψώματος, δίνοντας οδηγίες για την απόκρουση των αντιπάλων, τραυματίζεται στο στήθος περί τις 15:30 και αποσύρεται. Στη θέση του, αναλαμβάνει επικεφαλής ο Τγχη Καραβίας, ο οποίος βλέποντας τους Ιταλούς να πλησιάζουν, αποφασίζει να μην κρατήσει παθητική στάση αλλά να επιτεθεί πρώτος. Οι κουρασμένοι από την ανηφόρα Ιταλοί αιφνιδιάζονται και υποχωρούν άτακτα προς το Ταμπούρι.

Το βράδυ ο τραυματισμένος Δαβάκης κατέφθασε στο Επταχώρι για να μεταφερθεί τις επόμενες ημέρες στα μετόπισθεν προς ανάρρωση. Πριν αποσυρθεί, ωστόσο, από το πεδίο της μάχης, είχε δώσει ρητές διαταγές για κατάληψη του Ταμπουρίου την επομένη, με τον υπασπιστή του Λχ/γο Σφαλαγγάκο ως επικεφαλής.

3η Νοεμβρίου

Κατ' εφαρμογή των εντολών του Δαβάκη, ο 9ος Λόχος, με επικεφαλής τον Λχ/γο Σφαλαγγάκο επιτίθεται με ορμή στο Ταμπούρι και τα καταλαμβάνει. Οι ελληνικές δυνάμεις εγκαθίστανται πλέον ασφαλώς στον Πρ. Ηλία και το Ταμπουρί και αποκόπτουν πλήρως τις προς βορρά οδούς εφοδιασμού των Ιταλών.

4η Νοεμβρίου

Οι ελληνικές δυνάμεις εισέρχονται στο Κάντσικο και το Κεράσοβο. Ο Τγχης Καραβίας από το Ταμπούρι ζητά ενισχύσεις για συνέχιση της αντεπίθεσης προς Γύφτισσα, όμως αυτές δεν αποστέλλονται.

5η Νοεμβρίου

Ο διοικητής της Ι Μέραρχίας καταφθάνει στο Ταμπούρι για να εκτιμήσει προσωπικά την κατάσταση. Εκεί ο Τγχης Καραβίας εισηγείται την πραγματοποίηση ταχείας επίθεσης προς Στράτσιανη - Μέρτζανη με σκοπό την πλήρη περικύκλωση των Αλπινιστών. Ωστόσο, ο στρατηγός αποφασίζει να τηρήσει πιο επιφυλακτική στάση και απλώς να πλευροκοπήσει

1. Καιρικές συνθήκες. Οι συνεχείς βροχοπτώσεις επιβράδυναν την κίνηση των ιταλικών μονάδων και δυσχέραναν τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, με τα πιο μεγάλα εμπόδια να συναντώνται κυρίως στα φουσκωμένα ποτάμια του Σαρανταπόρου και του Αώου.

2. Υποτίμηση αντιπάλου. Οι Ιταλοί είχαν πιστεύει ότι η πορεία τους προς Μέτσοβο θα ήταν «σύντομος περίπατος», υποτιμώντας την ταχύτητα επιστράτευσης και επέμβασης των ελληνικών ενισχύσεων. Παράλληλα, αγνόησαν υπεροπτικά τις, αρχικά ηπημένες, δυνάμεις του Δαβάκη και αδιαφόρησαν προκλητικά για την κάλυψη των νότων τους με αποτέλεσμα την απώλεια του Ταμπουρίου και την από βορρά κύκλωσή τους. Δεν φαντάζονταν, άλλωστε, ότι θα υπήρχε έλληνας επιτελικός που, με τόσο πενιχρές δυνάμεις θα διέτασσε τόσο παράτολμη αντεπίθεση.

3. Προσωπικότητα Συν/χη Δαβάκη. Σε πολύ μεγάλο βαθμό η ήπτα της GULIA οφείλεται στις στρατιωτικές ικανότητες του Δαβάκη, που είχε την ψυχραιμία να συγκεντρώσει και να αναδιοργανώσει τα διαλυμένα τμήματα του, τη διορατικότητα να εντοπίσει το αδύνατο σημείο του αντιπάλου, και πάνω απ' όλα την τόλμη να εξαπολύσει την επίθεση στον Πρ. Ηλία και το Ταμπούρι. Χαρακτηριστικό της ηγετικής του προσωπικότητας είναι μάλιστα το γεγονός ότι, ενώ η διεύθυνση της αντεπίθεσης όφειλε να γίνει από τον ίδιο τον Μέραρχο, εντούτοις αυτή ξέφυγε πλήρως από τα χέρια του και πραγματοποιήθηκε στο σύνολό της από τον υφιστάμενό του Δαβάκη. Μην ξεχνάμε άλλωστε ότι ο Δαβάκης ήταν εκείνος που πρακτικά του υπαγόρευσε την διαταγή αντεπιθέσεως επιβάλλοντας του πλήρως τις στρατιωτικές του απόψεις.

4. Ταχύτητα άφιξης ελληνικών ενισχύσεων. Η ταχεία άφιξη ενισχύσεων που ξεκίνησε την 1η Νοε, πρακτικά ολοκληρώθηκε την 4η Νοε και επετεύχθη χάρη σε ηρωικές, ολοήμερες, εξαντλητικές πορείες των μονάδων, έγειρε οριστικά την πλάστιγγα υπέρ των ελληνικών όπλων. Η εμπλοκή στον πόλεμο τόσο της Ταξιαρχίας Ιππικού στη Σαμαρίνα, όσο και της Μεραρχίας Ιππικού στη Βωβούσα, σε συνδυασμό με την μετακίνηση της Ι Μεραρχίας Πεζικού στα Μαστοροχώρια, ήταν η χαριστική βολή για την GULIA.

ΤΟ ΚΑΝΤΣΙΚΟ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ
Η Μάχη της Πίνδου ήταν για τους Καντσιώτες

ένα πολεμικό γεγονός μικρής διάρκειας και χωρίς ιδιαίτερες συνέπειες για το χωριό, στο οποίο μάλιστα είχαν ελάχιστη συμμετοχή. Γι' αυτό και οι αναμνήσεις γύρω από αυτό δεν είναι τόσο έντονες και σίγουρα είναι πολύ λιγότερο φορτισμένες σε σχέση με αντίστοιχα πολεμικά επεισόδια του Εμφυλίου. Ας δούμε όμως τα βασικότερα γεγονότα αναφορικά με τις επιχειρήσεις γύρω από το χωριό:

1. Την ευθύνη υπεράσπισης του χωριού είχε αναλάβει ο Νότιος Υποτομέας του Αποστάσματος Πίνδου υπό τον Τγχη Πανταζή. Μάλιστα στο χωριό ήταν εγκατεστημένος και ο σταθμός διοικήσεως του συγκεκριμένου Υποτομέα.
2. Οι μονάδες του Αποστάσματος Πίνδου τοποθετήθηκαν στα μέρη μας μετά τις αρχές Σεπτεμβρίου 1940 και αποτελούνταν από επιστρατους της κλάσης 1933 της περιοχής Καρδίτσας και Τρικάλων.
3. Η κατάληψη του χωριού από τους Ιταλούς πραγματοποιήθηκε την 29η Οκτ 1940 (εκτιμάται προς το σούρουπο) αμαχητί, καθώς οι ελληνικές μονάδες είχαν υποχωρήσει στο Ταμπούρι.
4. Οι χωριανοί υποδέχθηκαν τους Ιταλούς κλεισμένοι στα σπίτια, σε κατώγια και κρυψώνες, φοβισμένοι για τυχόν άγριες διαθέσεις από μεριά τους. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν συνέβη.
5. Από την περιοχή της Δροσοπηγής πέρασε μεγάλος όγκος των ιταλικών δυνάμεων, καθώς βρίσκονταν πάνω στο βασικό δρομολόγιο του Βορείου Τ.Σ της GULIA προς ΝΑ (Φούρκα). Σίγουρα πέρασε το τάγμα Τολμέτζο, που είχε ως αποστολή την κάλυψη του ανατολικού πλευρού της, τμήματα του οποίου υπερασπίστηκαν ανεπιτυχώς, λίγες μέρες αργότερα, το ύψωμα του Άι – Λια. Ενδεχομένως, επίσης, να διήλθε και το αμέσως δυτικότερο τάγμα, το Τζεμόνα ή και η φάλαγγα Διοικήσεως.
6. Η ελληνική αντεπίθεση στον Άι – Λια ξεκίνησε την 1η Νοε και ολοκληρώθηκε την 3η Νοε με την κατάληψη του Ταμπουρίου, με τον Δαβάκη να εγκαθιστά το διοικητήριό του στην Μονή Παναγίας Κλαδόρμης
7. Η ανακατάληψη του χωριού από τις ελληνικές δυνάμεις πραγματοποιήθηκε μια ημέρα μετά, την 4η Νοε 1940, ύστερα από 5 ημέρες ιταλικής κατοχής. Πηγές αναφέρουν την σύλληψη 85 αιχμαλώτων αλπινιστών. Οι φτωχικοί

του 4ου Συντάγματος ανέτρεψαν τις δυνάμεις των αλπινιστών και ανακατέλαβαν την Βωβούσα όπου βρήκαν 36 νεκρούς Ιταλούς. Εκεί βρήκαν και τον 3ο Λόχο του Απόσπασματος Πίνδου που επί μία εβδομάδα, υποχωρώντας από την Μόλιστα, έδινε αγώνα επιβράδυνσης του εχθρού.

5η Νοεμβρίου

Η Μεραρχία Ιππικού αγωνίζεται σκληρά στο Δίστρατο εναντίον των αλπινιστών του Βορείου Τ.Σ, πλήττοντας ακόμη και το στρατηγείο των Ιταλών. Και ενώ Η Μεραρχία Πεζικού επισπεύδει τις προωθήσεις και περικυκλωτικές κινήσεις πολλών μονάδων βορείως του Σμόλικα περιορίζοντας ασφυκτικά τον εχθρό, οι διαταγές της Ανώτατης Ιταλικής Διοίκησης επιμένουν στην συγκέντρωση δυνάμεων στην περιοχή του Διστράτου, την αναχαίτιση των Ελλήνων και την διατήρηση γραμμών επικοινωνίας με Κόνιτσα. Ωστόσο η GULIA πολύ σύντομα αναφέρει ότι η κατάσταση της, και ειδικά του Βορείου Τ.Σ είναι αφόρητη.

6η Νοεμβρίου

Σκληρές μάχες λαμβάνουν χώρα στις ΝΑ πλαγιές του Σμόλικα. Η GULIA αναγκάζεται, για να διατηρήσει τις γραμμές επικοινωνίας με Κόνιτσα, να απαγκιστρώσει, την νύχτα προς 7η Νοεμβρίου το Βόρειο Τ.Σ, κατά μήκος του Αώου, από Δίστρατο προς το χωριό Άρματα, συνενώντας τα δύο συγκροτήματά της σε μία δύναμη.

7η Νοεμβρίου

Οι σκληρές μάχες συνεχίζονται με τους Έλληνες να ενισχύονται συνεχώς και τους Αλπινιστές να αδυνατίζουν, αλλά να μάχονται γενναία. Το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο διατάζει έντονα το Β' Σώμα Στρατού να ξεμπερδεύει με την GULIA. Έτσι, η Ι Μεραρχία καταλαμβάνει την κορυφογραμμή του Σμόλικα (υψώματα Κλέφτης και Νταλιάπολης), που υπερασπίζονται το Νότιο Τ.Σ, και προωθεί τμήματα στο Πεκλάρι για κύκλωση των Ιταλών, που πλέον περιορίζονται πλήρως εντός της κοιλάδας του Αώου και βάλλονται πανταχόθεν. Από την άλλη μεριά η Διοίκηση της GULIA, που στο μεταξύ είχε μετακινηθεί στο Ελεύθερο, λαμβάνει την έγγραφη εντολή να συγκεντρωθεί στην Κόνιτσα. Κατόπιν αυτών διατάζεται το Βόρειο (8ο) Τ.Σ, δια του δρομολογίου Πάδες – Ελεύθερο, να κινηθεί το συντομότερο προς Κόνιτσα, το δε Νότιο (9ο) Τ.Σ και λιγότερο δοκιμασθέν να

εξασφαλίσει την άμυνα των γύρω υψωμάτων και καλύψει την κίνηση του πρώτου.

8η Νοεμβρίου

Κατελήφθη από τμήματα της Ταξιαρχίας Ιππικού το Δίστρατο. Οι διαταγές για συντριβή της GULIA είναι πιεστικές.

9η Νοεμβρίου

Οι αλπινιστές του 9ου Τ.Σ πολεμούν το βράδυ με απελπισία, ώστε να καταλάβουν το ύψωμα Κλέφτης (ανάμεσα σε Πουρνιά και Ελεύθερο) και να εξασφαλίσουν ασφαλή διαφυγή για τα τμήματά τους που υποχωρούσαν εντός της κοιλάδας, αλλά δεν το πετυχαίνουν. Το ελληνικό 4ο Σύνταγμα με πυροβολικό προωθείται προς Πάδες.

10η Νοεμβρίου

Στην διάβαση Κλέφτης οι αλπινιστές του 9ου Τ.Σ απελπισμένοι και εξουθενωμένοι παραιτήθηκαν του αγώνος κι σκορπίστηκαν προς νότο αφού εγκατέλειψαν κάθε είδους πολεμικού υλικού, νεκρούς και την σημαία του 3ου Τάγματος του 9ου Συντάγματος Αλπινιστών. Σε κατάδιωξη που ακολούθησε έπεισε μαχόμενος και σ διοικητής του 9ου Συντάγματος της Τζούλια Δεκάδες αλπινιστές σκόρπιοι και πεινασμένο παραδίδονταν όλη μέρα σε τμήματα της Μεραρχίας Ιππικού. Τα καταδιωκόμενα, πεινασμένα απομεινάρια του 8ου Τ.Σ της GULIA, πέφτουν σε ενέδρα από τον 2ο Λόχο του Τάγματος Κονίτσης, το οποίο τους περίμενε στο ύψωμα Σουσνίτσα κοντά στο χωριό Ελεύθερο. Οι αλπινιστές, που αιφνιδιάστηκαν, κυριολεκτικά σφαγιάζονται αφήνοντας στο πεδίο πάνω από 300 νεκρούς και 700 αιχμαλώτους. Όσοι ζέφυγαν - περίπου 7.500 άνδρες - πέρασαν στην Κόνιτσα, όπου είχε φθάσει ως ενίσχυση η Μεραρχία BARI, κι από εκεί για ανασυγκρότηση στην Πρεμετή.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΑΧΗΣ

Η μεραρχία GULIA, υπέστη στην Πίνδο συντριπτική ήττα και πρωτοφανείς απώλειες. Συνολικά, κατά τον 14ημερο αγώνα της άφησε πίσω της περί τους 1.700 νεκρούς και 2.000 αιχμαλώτους, χωρίς να αναφέρουμε τους τραυματίες και τις απώλειες υλικού.

Οι αιτίες της συντριβής μπορούν να συνοψισθούν στις εξής:

ΦΩΤΟΘΗΚΗ

Στέφος Μουστούλης, γόνος από το υπαρκτό γένος Καντσιωτών με το επώνυμο Μουστούλης που παλαιά μετίκησε στον Τύρναβο Λαρίσης. Πιθανή χρονολογία της φωτογραφίας 1922-1925 εάν κρίνουμε από τη στρατιωτική στολή βαθμοφόρου. Στο πίσω μέρος της φωτογραφίας ο αποστολέας χωρίς να αναφέρεται πουθενά ο παραλήπτης γράφει: "Δεν ηξέβρου άποψη τέτοια και ούτε Γκίλης (Γιάννης;) Γιλαδάρης. Με γράφης πως παντρέφθηκεν. Με στέλλεις και 50α δραχμές με γράφεις, αλλά ακόμα δεν τες έλαβα και άμα τες λάβου θα σε γράψου. Έχεις τα δέοντα Πατέρα και Μητέρα. Δώσε τα δέοντα την θεία μου και την Φανίτσαν". (αρχείο οικ. Τζιμούλη).

τότε χωριανοί θυμούνται ακόμα τα δεκάδες ιταλικά μουλάρια, εντυπωσιακά φορτωμένα με τρόφιμα και πάσης φύσεως εξοπλισμό να περιφέρονται ελεύθερα πέριξ του χωριού. Δυστυχώς γι' αυτούς τα περισυνέλλεξε τις επόμενες ημέρες ο Στρατός.

8. Ο δάσκαλος Θ. Μουκούλης γράφει σχετικά στο βιβλίο της Αδελφότητας: «..... Οι Ιταλοί κατάλαβαν το χωριό μας στις 29 Οκτωβρίου και εγκαταστάθηκαν εκεί ενώ προετοιμάζονταν να χτυπήσουν τα ελληνικά στρατεύματα, που ήταν στα όρια Επταχωρίου-Φούρκας-Σαμαρίνας. Εκεί ήταν η πρώτη γραμμή του Ελληνικού Στρατού, όπου και τελικά έγινε η "σύγκρουση" με τη μεγάλη μάχη του Προφήτη Ηλία και τον τραυματισμό του Δαβάκη στην καντσιώτικη πλευρά του υψώματος. .... Στις πλαγιές του Προφήτη Ηλία άναψε το τουφεκίδι και φούντωσε στο "Μοναχό το Στάλο". Εμείς απ' το μπαλκόνι του σπιτιού μας παρακολουθήσαμε όλες τις φάσεις της μάχης τον Προφήτη Ηλία. Ήταν μία εμπειρία φοβερή. Όταν τελικά οι Ιταλοί οπισθοχώρησαν άτακτα, άφησαν πίσω τους τα πάντα. Τότε οι χωριανοί μας πήγαν στο πεδίο της μάχης. Το θέαμα που αντίκρισαν ήταν φοβερό. Ο τόπος γεμάτος από κουφάρια. Κάθε οξιά και νεκρός. Κάθε "νεροφάϊ" και παλληκάρι. Τα μεγαλύτερα παιδιά από μένα ήταν και κείνα κοντά. Τους άρεσαν τ' αστέρια των νεκρών Ιταλών αξιωματικών και άρχισαν να τα μαζεύουν και να κάνουν συλλογές. Ο αδελφός μου μάζεψε αμπούλες με ιώδιο που είχαν οι Ιταλοί στρατιώτες και γέμισε ένα μπουκάλι. Όπλα και πολεμικό υλικό βρέθηκαν άφθονα. Εκεί στο πεδίο της μάχης βρήκαν οι χωριανοί μας και τα περισσότερα από τα πράγματα που τους είχαν αρπάξει οι Ιταλοί, όταν πρωτομπήκαν στο χωριό.

Μέσα στο νου μου σώζεται και μια άλλη ζωηρή εικόνα. Οι Ιταλοί έρχονταν απ' τον Αϊ-Λια νικημένοι και ντροπιασμένοι, ταλαιπωρημένοι, ξυπόλυτοι και ρακένδυτοι. Ήταν να τους λυπάται η ψυχή σου. Και τότε ξεπετάγεται η ελεύθερη καντσιώτικη ψυχή με καλοσύνη και σπεύδει να τους βοηθήσει. Ο θείος μου Δημήτριος Γ. Μουκούλης παίρνει όσο ψωμί υπήρχε στο σπίτι, κατεβαίνει στο δρόμο και αρχίζει να το μοιράζει στους Ιταλούς αιχμαλώτους. Αυτό έκανε όλο το χωριό. Οι γυναίκες ζύμωναν και οι άντρες μοίραζαν το ζεστό ψωμί στα εξαθλιωμένα μπουλούκια των εχθρών.»

9. Ο Συν/χης Δαβάκης τραυματίστηκε επί του υψώματος του Αϊ - Λια, την 2η Νοε. Λίγους

μήνες αργότερα, το Μάρτιο του '41, όταν ανέρρωσε, απέστειλε, με επιστολή (που διασώζεται) προς την κοινότητα Φούρκας, επιταγή 500δργ για προμήθεια 7 οκάδων λαδιού ως τάμα στην Παναγία Κλαδόρμη, όπερ και εγένετο.

10. Αναφέρεται τέλος σε διαδικτυακές πηγές ότι στις 31 Οκτωβρίου 1940 κατά την υποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων, πνίγηκε σε ρέμα παρακείμενο του χωριού Κάντσικο ο Στρτης(ΠΖ) Πλατής Βασίλειος του Γεωργίου από τον Πύργο Ιθώμης Καρδίτσας, γεννηθείστο 1910, Κλάσης 1930, μετά από μάχη που έλαβε χώρα στα ύπερθεν υψώματα.

Στη μνήμη όσων χάθηκαν άδικα εκείνες τις ημέρες και από τις δυο πλευρές, έγραψα τα παραπάνω.

Βασίλης Θ. Ζιώγας

Πηγές:

1. Δαβάκης – Πίνδος (Τγχης Βερνάρδος Ι. Αθήνα 1945)
2. Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΠΙΝΔΟΥ: Οι πολεμικές εκθέσεις του στρατηγού Τζιρόττι, διοικητή της 3ης Μεραρχίας Αλπινιστών ΤΖΟΥΛΙΑ. (Αντγος ε.α Κολόμβας Ν./ ΣΤΡ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ 28/10/2009)
3. <http://users.in.gr/ithomi/>
4. www.ant1online.gr
5. www.hellasarmy.gr

Φωτογραφία του 1952. Όρθιοι από αριστερά: 1. Ζηκούλης Αλέξιος, 2. Σίμου Κυράτσω σύζυγος Ιωάννη Λύτρα, 3. Σίμος Ευριπίδης, 4. Σίμος Αθανάσιος, 5. Τσιγκούλης Θεόδωρος, 6. Καλλιρόη Κοτσίνα (κόρη Σ. Κοτσίνα - Μιλωνά), 7. Κοτσίνας (Κωστούλας) Ιωάννης, 8. Σίμου Ανδρομάχη (σύζυγος Παύλου Γκιόλτα). Καθιστοί από αριστερά: 1. Τσιγκούλης Βασιλης (Σαμαράς), 2. Κοτσίνας Σπύρος (Μυλωνάς), 3. Θεοδώρα Κοτσίνα σύζυγος Σ. Κοτσίνα (Μυλωνάς) με τα παιδιά τους, Γονατιστές από αριστερά: 1. Σίμου Βασιλική (Ανδρέανα) με την κόρη πης Σίμου Βασιλικής (Ανδρέανας). (Αρχείο Σταύρου Ζηκούλη)

Καντσιώτικη οικογένεια στον Τύρναβο Θεσσαλίας, το 1925. Φαίνονται: ο Στέργιος Γαζώνας του Ευαγγέλου [αδελφός του πατέρα του γνωστού μας συγχωριανού Ηλία Γαζώνα τ], η σύζυγός του Λίνα/Κατερίνα Γαζώνα, [θυγατέρα του υπεραιωνόβιου συγχωριανού μας Στέργιου Σπέλλα τ], η κορούλα τους Ιφιγένεια και το αγοράκι τους Αθανάσιος.

Participant List

Dr. Alfredo Luccio

(Brookhaven National Laboratory, USA)

Dr. Norbert Krutzik

(Framatome, Germany)

Dr. Pierre Sollogoub

(CEA, France)

Prof. Polat Gulkan

(Middle East Technical University, Ankara, Turkey)

Prof. Cenap Ozben

(Dean, Istanbul Technical University, Turkey)

Prof. Costas Chassapis

(Dean, Stevens Institute of Technology, USA)

Dr/Prof. Vassilis Fthenakis

(Brookhaven Lab/Columbia Univ., USA)

Dr. Dimitrios Cokinos

(Brookhaven National Laboratory, USA)

Mr. Demetre Papandreou

(Framatome, Germany)

Prof. Spyros Margetis

(Kent State University, USA)

Mr. Yiannis Marneris

(Brookhaven National Lab, USA)

Prof. Dimitrios Karamanlidis

(University of Rhode Island, USA)

Dr. Venetios Polychronakos

(Brookhaven National Laboratory, USA)

Dr. Thomas Butcher

(Brookhaven National Lab, USA)

Prof. Yiannis Andreopoulos

(City Univ. of New York, USA)

Dean/Prof Christos Massalas

(University of Ioannina)

Dean/Prof Ioannis Vergados

(University of Ioannina)

Prof. Yiorgos Evangelakis

(University of Ioannina)

Prof. Yiorgos Mylonakis

(University of Patras)

Prof. Katsabalis

(University of Patras)

Prof. Beskos

(University of Patras)

Prof. Yiorgos Gazetas

(University of Athens, Greece)

Prof. George Manos

(Aristotle University, Thessaloniki)

Dr. Christos Tsitouras

(A-Metro, Greece)

Dr. Nicholas Simos

(Brookhaven National Laboratory, USA)

Dr. Spyros Mantas

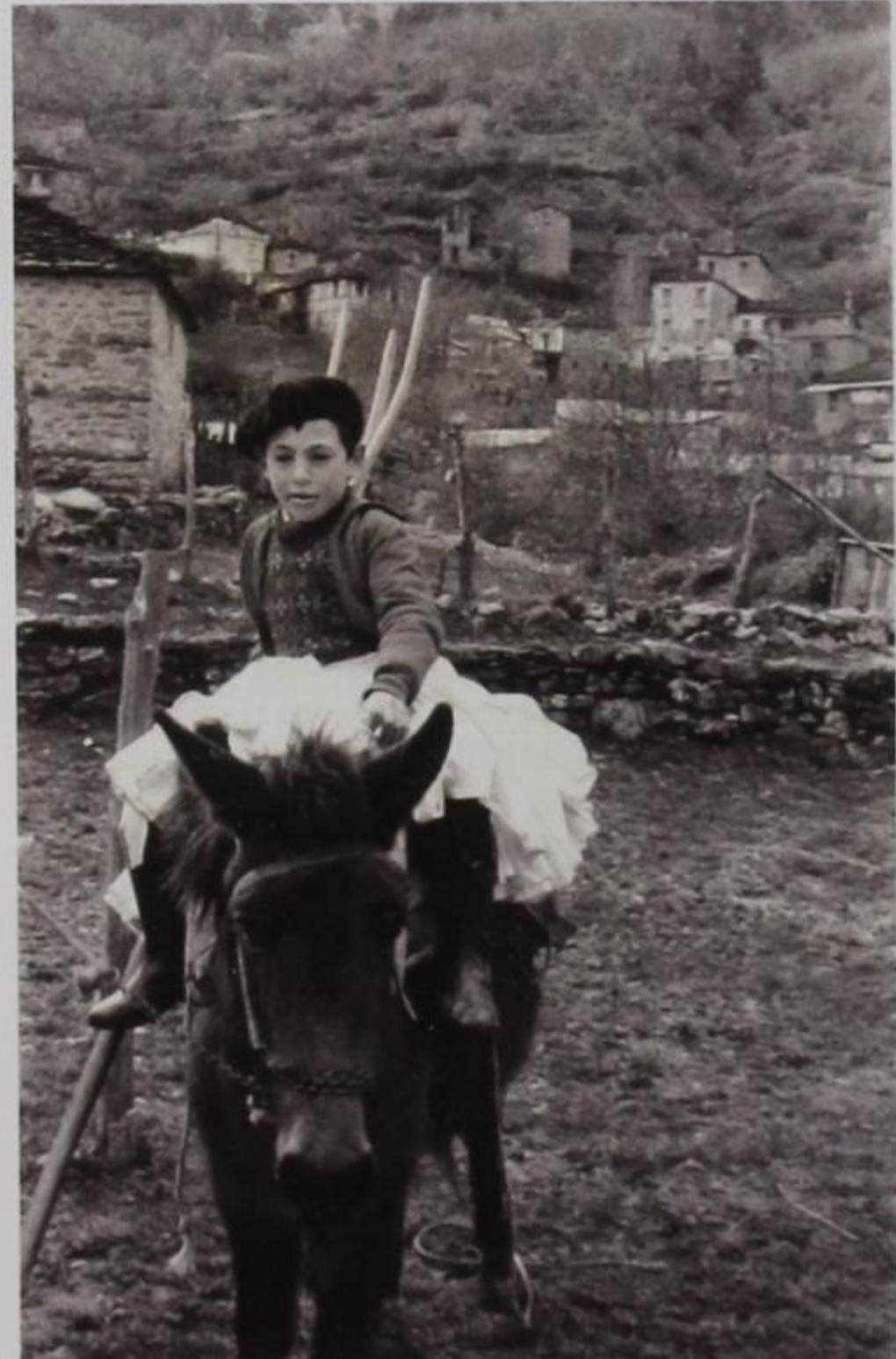
(Research Center of stone Bridges, Greece)

Η δεύτερη αφορά 'Έκθεση φωτογραφίας του συγχωριανού μας **Κώστα Τζιμούλη** με τίτλο «**Μνήμες σε Άσπρο - Μαύρο**» και αποτυπώνει στιγμές καθημερινότητας της δεκαετίας '60 και '70 στο χωριό μας.

Έκθεση φωτοφραφίας

Προγραμματίσαμε ήδη σε συνεργασία με τον ζωγράφο συγχωριανό μας κ. Κώστα Τζιμούλη την λειτουργία της πρώτης έκθεσης φωτογραφίας που μας μεταφέρει σε καθημερινές εικόνες του χωριού σε μια άλλη εποχή.

Τα εγκαίνια της έκθεσης θα γίνουν την Πέμπτη 9 Αυγούστου, ώρα 9:00 μ.μ. στο Πνευματικό Συνεδριακό Κέντρο του χωριού μας και η κανονική διάρκειά της θα είναι από τις 12 μέχρι τις 30 Αυγούστου του 2012.

«Μνήμες σε Άσπρο - Μαύρο».

Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο

Σε συνεργασία με τον συγχωριανό μας καθηγητή του Πανεπιστημίου Brookhaven National Laboratory, της Αμερικής κ. **Σίμο Νικόλαοργανώνουμε την διεξαγωγή διήμερου Συμπόσιου – Ημερίδας στις 10 & 11 Αυγούστου το 2012 με την συμμετοχή 25 Καθηγητών από Πανεπιστήμια του εξωτερικού, από διάφορη Κράτη, με θέμα:**

«Σεισμική Μηχανική & Δομική Διαρθρωτική Μηχανική, η εξέλιξη των εμπειρικών τεχνών των Μαστόρων της πέτρας και ο επιτυχημένος ανθεκτικός αντισεισμικός σχεδιασμός των κατασκευών τους».

Οι Σύνεδροι και οι συνοδοί τους θα φιλοξενηθούν σε σπίτια συγχωριανών μας, θα απολαύσουν την ντόπια κουζίνα και θα ακούσουν τοπικά δημοτικά τραγούδια μας. Η όλη οργάνωση θα υποστηριχθεί από εθελόντριες Καντσιώτισσες και εθελοντές Καντσιώτες.

Πιστεύουμε ότι η συμμετοχή τόσων καθηγητών από το εξωτερικό αλλά και το ίδιο το θέμα της ημερίδας βγάζει το χωριό μας έξω από τα στενά όρια της περιοχής Κόνιτσας.

Συγχρόνως αποτελεί μία πρόκληση για όλες και όλους τους Καντσιώτες, πρόκληση που θα μας συσπειρώσει, θα αναπτύξει το κίνημα του εθελοντισμού, θα μας κάνει πιο ενεργούς και δημιουργικούς.

Στη διπλανή στήλη παραθέτουμε τη λίστα με τα ονόματα των Καθηγητών και Επιστημόνων που θα πλαισιώσουν με τις ομιλίες & τις εισηγήσεις τους το Διεθνές αυτό Συμπόσιο.

Νέα για τις δραστηριότητες της Αδελφότητάς μας

Δράσεις καλοκαιριού

Δύο κορυφαίες προγραμματισμένες δράσεις - εκδηλώσεις της αδελφότητας για το φετεινό καλοκαίρι είναι σημαντικές με ευρύτερη απήχηση πέρα από τα όρια του χωριού μας, του Δήμου και του Νομού.

Η πρώτη αφορά το Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο με τίτλο «**Σεισμική Μηχανική & Δομική Διαρθρωτική Μηχανική**» αφιερωμένη στη μνήμη και στο πρωτοποριακό έργο του **Δρ. Αριστόδημου (Μάκη) Φιλιππακόπουλου**, με τη συμμετοχή 25 επιφανών καθηγητών από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Δρ. Αριστόδημος (Μάκης) Φιλιππακόπουλος.

- Καθαρισμό όλων των χώρων.
- Κατασκευή των απαραίτητων πέτρινων τοίχων αντιστήριξης και πλακοστρώσεις.
- Δενδροφύτευση και διαμόρφωση των ελεύθερων χώρων στην μπροστινή και πίσω πλευρά του κτιρίου.
- Ηλεκτροφωτισμό των υπαίθριων χώρων, οικτυό ύδρευσης και αυτόματο πότισμα.

Όλη η παραπάνω υποδομή δεν θα είχε κανένα όντα αν δεν προγραμματίζαμε από φέτος ίδη εκδηλώσεις υψηλού επιπέδου που θα ζώσουν ζωντάνια και περιεχόμενο στον κατατηκτικό αυτό χώρο.

Το Ινευματικό Συνεδριακό Κέντρο Δροσοπηγής απέκτησε σήμα

Σχεδιάζοντας το επικοινωνιακό υλικό (αφίσες, τροσκλήσεις, μπάνερς κ.α.) ο φίλος Κώστας Γζιμούλης φιλοτέχνησε και το σήμα του Πολιτιστικού μας φορέα, ώστε όλες οι εκδηλώσεις του λαμβάνουν χώρα στους χώρους του, να γπογράφονται με το δικό του αποκλειστικό σήμα.

Το σήμα “εικονογραφεί” σχηματοποιημένα την τρόσοψη του κτιρίου του παλαιού μας σχολείου, έτσι που η συνδεσιμότητα και η προσομοίωση ως αναφορά να είναι απόλυτη.

Πάντα ένα σήμα δίνει κύρος στον φορέα που αναφέρεται, εντυπώνεται στην οπτική μνήμη των ανθρώπων και τελικά βοηθάει στην επικοινωνία μας.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ

Άλλα νέα της Αδελφότητας

Επικοινωνία

Απαντητική επιστολή και ευχαριστίες για την αποστολή του ημερολογίου 2012 και του 17ου τεύχους του περιοδικού μας «Τα Καντσιώτικα» έστειλαν οι:

- Ο Βουλευτής Ιωαννίνων κ. Καλογιάννης Σταύρος.

- Η Εταιρία Ηπειρωτικών Μελετών.
- Η Ηπειρωτική Εστία Θεσσαλονίκης.
- Το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.) του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τράπεζας.
- Η 8η Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
- Ο κ. Χαρητάκης Παπαϊωάννου, από την «ΗΠΕΙΡΟΣ ΑΕ».
- Ο κ. Σπύρος Μαντάς, Πρόεδρος Αρχείου Ηπειρωτικών Γεφυριών.
- Ο κ. Κωσταρέλης Παναγιώτης από τον Πύργο Κόνιτσας.
- Ο κ. Σταφέτας Γιώργος, συγγραφέας, από την Αθήνα.
- Ο κ. Σωκράτης Οικονόμου, συνταξιούχος Δάσκαλος, από τα Γιάννενα.

Αιμοδοσία

Στις αρχές του χρόνου, στη Θεσσαλονίκη, για την Τράπεζα Αίματος της Αδελφότητάς μας, στο νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ, αίμα έδωσαν οι :

Κοτολούλης Γεώργιος, Μουκούλης Κύρηκος, Σπέλλα Ράνια.

Προσήλθε αλλά κρίθηκε ότι δεν πρέπει να δώσει αίμα ο Σπέλλας Κώστας.

Θερμές Ευχαριστίες

Το Δ.Σ. ευχαριστεί :

- Την διαχειριστική επιτροπή του κληροδοτήματος του ευεργέτη χωριανού μας Ιωάννη Λύτρα για την οικονομική ενίσχυση της Αδελφότητας με το ποσό των 100 €.

Το Δ.Σ. ευχαριστεί για την ενίσχυση του περιοδικού μας τους :

- Δημητρούλη Νίκο, χωριανό μας από Καναδά, με το ποσό των 300 δολλαρίων Καναδά.
- Μουκούλη Θωμά του Αθανασίου, χωριανό μας, με το ποσό των 60 €
- Χατζή Κώστα, οδοντίατρο από την Κόνιτσα, με το ποσό των 50 €
- Τσιγκούλη – Μπόροντα Σοφία, χωριανή μας από τον Τίρναβο, με το ποσό των 20 €

Για να μπορέσει η Αδελφότητα να ανταποκριθεί στην οργάνωση τέτοιου επιπέδου εκδηλώσεων έγινε μεγάλη προσπάθεια από το Δ.Σ., από απλά μέλη και από τους εμπλεκόμενους τοπικούς φορείς.

Παρακάτω κάνουμε μια ιστορική αναδρομή σαν απολογισμό της όλης προσπάθειας.

Πνευματικό Συνεδριακό Κέντρο Δροσοπηγής

Αρχές Αυγούστου 2010 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες ανακαίνισης του κτιρίου του Δημοτικού Σχολείου του χωριού μας από τον πρώην Δήμο Μαστοροχωρίων.

Στολίδι πραγματικό αρχιτεκτονικής και ιστορικής μνήμης, πολιτιστικό μνημείο.

Οι χώροι του κτιρίου έγιναν απόλυτα λειτουργικοί για να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως Συνεδριακό – Πνευματικό Κέντρο.

Η επάνω αίθουσα του κτιρίου παραχωρήθηκε από τον πρώην Δήμο Μαστοροχωρίων στην Αδελφότητα για να στεγάσει τα γραφεία της.

Στα εγκαίνια που έγιναν στις 11 Αυγούστου 2010 δηλώθηκε από όλους πως το μεγάλο στοίχημα στην συνέχεια θα είναι η αξιοποίηση του κτιρίου με πρωτοβουλίες και πολιτιστικές δράσεις (εκθέσεις φωτογραφίας, συνέδρια, θεατρικές παραστάσεις κλπ.).

Από τότε μέχρι σήμερα το Διοικητικό Συμβούλιο της Αδελφότητας, που ανέλαβε την πρωτοβουλία και την ευθύνη της λειτουργίας του κτιρίου, προχώρησε:

1. Στον εξοπλισμό της αίθουσας των γραφείων της με Βιβλιοθήκες, όπου ήδη έχουν μεταφερθεί όλα τα αρχεία του πρώην Δημοτικού Σχολείου, της Κοινότητας και της Αδελφότητας.
- Ιματιοθήκες, όπου φυλάσσονται παραδοσιακές φορεσιές που παραχώρησαν συγχωριανοί μας αλλά και οι στολές των χορευτικών τμημάτων που αγοράσθηκαν από την Αδελφότητα.

- Σύγχρονο ψηφιακό φωτοτυπικό μηχάνημα H/Y, scanner, εκτυπωτές κλπ.

- Εγκατάσταση δορυφορικού internet πασύρματα εξυπηρετεί όλο το χωριό.
- Τοποθέτηση κουρτινών στα παράθυρα του κτιρίου, δωρεά του συγχωριανού μας Θωμά Αθαν. Μουκούλη.

2. Στον εξοπλισμό της συνεδριακής αίθουσας:

- Προβολέα (projector).
- Κλιματισμό.
- Τοποθέτηση κατάλληλου φωτισμού για εποχιακές εκθέσεις στους χώρους της κεντρικής αίθουσας και του διαδρόμου, φωτογραφία, ζωγραφικής, έργων γλυπτικής κάτιον.
- Τοποθέτηση πρότυπου και λειτουργικού συστήματος ανάρτησης πινάκων, και έργων τέχνης.

3. Στον εξοπλισμό του κτιρίου με:

- Μέσα πυροπροστασίας.
- Απαραίτητων και κατάλληλων μέσων καθορισμού του κτιρίου.
- Αγορά όλου του απαραίτητου εξοπλισμού για την καλύτερη φιλοξενία - εξυπηρέτηση επισκεπτών και συνέδρων.

4. Στον εξωραϊσμό του περιβάλλοντος χώρου του κτιρίου με:

ΚΩΣΤΑΣ ΤΖΙΜΟΥΛΗΣ
«Μνήμες σε Άσπρο - Μαύρο»

ΕΚΘΕΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ
12 - 30 Αυγούστου 2012

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΡΟΣΟΠΗΓΗΣ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΣΑΣ

ΔΙΕΘΝΕΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

«Σεισμική Μηχανική &
Δομική Διαρθρωτική Μηχανική»

Αφιέρωμα στη μνήμη και το πρωτοποριακό έργο
του Δρ. Αριστόδημου Φιλιππακόπουλου

10 & 11 Αυγούστου 2012

Είδικη ενότητα:

Αριστορικό στοιχ. καρυδούσιν ρυστόρους της πόλης,
της περιοχής των Μακταρογεράκων.

«Η εξέλιξη των εγκαταστάσιων των αρρυνοστόρων της πόλης,
και ο επιπυγματικός αιθοκονικός αντανακλατικός
του καραϊκού του.»

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΡΕΣΟΠΛΗΝΗΣ
ΒΙΑΝΟΥ ΚΩΝΤΣΑΣ